

**SLOVENSKÁ POĽNOHOSPODÁRSKA UNIVERZITA V NITRE
FAKULTA ZÁHRADNÍCTVA A KRAJINNÉHO INŽINIERSTVA**

2117798

DOTVORENIE URBANIZOVANÉHO PRIESTORU VIDIECKEHO SÍDLA PODHORIE

2011

Zuzana Šedová, Bc.

**SLOVENSKÁ POĽNOHOSPODÁRSKA UNIVERZITA V NITRE
FAKULTA ZÁHRADNÍCTVA A KRAJINNÉHO INŽINIERSTVA**

**DOTVORENIE URBANIZOVANÉHO PRIESTORU VIDIECKEHO SÍDLA PODHORIE
(Diplomová práca)**

Študijný program:	Záhradná a krajinná architektúra
Študijný odbor:	4121800 Krajinná a záhradná architektúra
Školiace pracovisko:	Katedra záhradnej a krajinej architektúry
Školiteľ:	doc.Ing.arch. Štepánková Roberta, PhD.

Nitra 2011

Zuzana Šedová, Bc.

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Názov záverečnej práce: Dotvorenie urbanizovaného priestoru vidieckeho sídla Podhorie

Označenie záverečnej práce: diplomová práca

Jazyk, v ktorom sa práca vypracuje: slovenský

Anotácia: Dotvorenie priestorov verejného charakteru v sídle vidieckeho typu podľa výberu študenta. Prehľad problematiky tvorby verejných priestorov sídla vidieckeho typu. Detailné zhodnotenie plôch verejného charakteru vidieckeho sídla vo vzťahu k urbanistickej štruktúre. Podrobná analýza sídelnej štruktúry a verejných priestranstiev (centrum - námestie, uličné trakty) z hľadiska ich širších vzťahov a dopravného napojenia, funkčného využívania a polohy v obci, historického a kompozičného hľadiska a zastúpenia vegetačných prvkov. Návrh dotvorenia vybraného priestoru z hľadiska funkčno-prevádzkového, sadovo-parkových úprav a v zmysle udržateľného rozvoja vidieckeho sídla.

Študent: Bc. Zuzana Šedová

Fakulta: Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva

Študijný program: záhradná a krajinná architektúra

Študijný odbor: 4121800 krajinná a záhradná architektúra

Školiace pracovisko: Katedra záhradnej a krajinskej architektúry

Fakulta: Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva

Školiteľ: doc.Ing.arch. Štepánková Roberta, PhD.

Konzultant:

Vedúci školiaceho pracoviska: prof. Ing. Feriancová Ľubica, PhD.

Dátum schválenia: 3.11.2010

.....
podpis vedúceho školiaceho pracoviska

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Podpísaná Bc. Zuzana Šedová vyhlasujem, že som záverečnú prácu na tému „Dotvorenie urbanizovaného priestoru vidieckeho sídla Podhorie“ vypracovala samostatne s použitím uvedenej literatúry. Som si vedomá zákonných dôsledkov v prípade, ak uvedené údaje nie sú pravdivé.

V Nitre 10. mája 2011

.....

POĎAKOVANIE

Touto cestou sa chcem poďakovať doc. Ing. arch. Roberte Štěpánkovej, PhD. za odbornú pomoc, cenné rady a pripomienky pri zostavovaní záverečnej práce a rodine Ing. Evy Masnej za poskytnutie informácií a materiálov týkajúcich sa riešenej obce.

ABSTRAKT

Diplomová práca sa zaoberá problematikou vidieckych sídiel v súčasnosti, ich možným prínosom pre spoločnosť, problémami a princípmi dotvárania priestorov verejného charakteru v sídlach vidieckeho typu. Poukazuje na to, že vidiecka krajina predstavuje bohaté kultúrne, sociálne, historické a architektonické dedičstvo, ktoré je potrebné chrániť a zušľachtovať, že jednotlivé vidiecke sídla majú svoju identitu ako výsledok tradície a vplyvu spoločenského diania a geografického prostredia. Tieto princípy sú uplatnené pri úprave priestorov vo vybranej obci Podhorie v Žilinskom kraji. Hlavným cieľom práce bola podrobná analýza sídelnej štruktúry a verejných priestranstiev a na základe získaných poznatkov, terénneho prieskumu a vykonaných analýz územia riešenej obce boli vybrané verejné priestory na detailnejšie spracovanie so zámerom ich zveľadenia a zobytnenia. Na tento účel bol vytvorený návrh vybraných priestorov, ktorý zohľadňuje potreby obyvateľov i návštevníkov obce, funkčno-prevádzkové vzťahy priestorov a rešpektuje historický vývoj sídla.

Kľúčové slová: vidiecke sídla, princípy tvorby verejných priestorov, kultúrne dedičstvo, analýza, návrh priestoru

ABSTRAKT

Diese Diplomarbeit beschäftigt sich mit der Problematik der gegenwärtigen Dorfsiedlungen, mit ihren möglichen Beiträgen für die Gesellschaft, mit Problemen und Formungsgrundsätzen der öffentlichen Räume in den ländlichen Siedlungen. Sie weist darauf hin, dass das Land ein reich kulturelles, soziales, historisches und architektonisches Erbe darstellt, und es ist nötig, dieses zu schützen und zu kultivieren. Sie macht aufmerksam auf die Identität der einzelnen Dörfer, die ein Ergebnis der Überlieferung, des Gesellschaftsgeschehens und der geographische Umwelt ist. Diese Prinzipien waren ausgewertet bei der Raumregelungen in dem ausgewählten Dorf Podhorie. Das Hauptziel der Arbeit war eine eingehende Analyse der Siedlungsstruktur und der öffentlichen Räume. Die bestimmten Räume für eine ausführliche Verarbeitung und für einen Verbesserungsvorschlag waren ausgewählt auf Grund der gewonnenen Kenntnisse, der Geländeuntersuchung und der Dorfanalysen. Es war ein Projekt, mit der Absicht der Räumeverschönerung gebildet, das Rücksicht auf die Einwohner- und Besucherbedürfnisse, auf die Betriebs- und Funktionsbeziehungen nimmt. Und es respektiert auch die historische Entwicklung dieses Dorfs.

Schlüsselwörter: Dorfsiedlungen, Formungsgrundsätzen der öffentlichen Räume, Kulturerbe, Dorfanalysen, Raumprojekt

OBSAH

OBSAH.....	6	5.4	Súčasn \acute{e} využívanie krajiny	29
ZOZNAM SKRATIEK	7	5.5	Ochrana krajiny.....	29
ÚVOD.....	8	5.6	Doprava a cestná sieť.....	30
2 PREHĽAD RIEŠENEJ PROBLEMATIKY.....	9	5.7	Technická vybavenosť obce	30
2.1 Charakteristika pojmov	9	5.8	Občianska vybavenosť.....	31
2.2 Slovensko ako vidiecka krajina	10	5.9	Obyvatel'stvo	31
2.3 Determinanty formovania sídiel	10	5.10	Rekreačný potenciál.....	32
2.4 Identita obce	11	5.11	Analýza zelene	33
2.5 Obraz vidieckej krajiny.....	11	5.12	Kompozícia sídla	34
2.6 Zeleň vidieckeho sídla.....	12	5.13	Rozvojové dokumenty obce Podhorie	35
2.6.1. Kategorizácia vegetačných prvkov vo vidieckych sídlach	13	5.13.1.	ÚPN SÚ Lietava	35
2.6.2. Tvorba zelene vo vidieckych sídlach	13	5.13.2.	Územný plán zóny Podhorie Diel-Lán IBV.....	35
2.6.3. Používanie rastlinného materiálu	13	5.13.3.	Doplnok č.1 Územný plán sídelného útvaru Lietava – Podhorie	35
2.6.4. Zeleň a jej symbolický význam	14	5.13.4.	Riešenie zelene v Doplnku ÚPN.....	36
2.7 Verejné priestory vidieckych sídiel	14	5.13.5.	Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Podhorie.....	37
2.7.1. Centrálné priestory vidieckych sídiel – námestie, centrum	15	5.14	Pozitíva obce	37
2.7.2. Uličný priestor vidieckych sídiel	17	5.15	Problémy obce	38
2.7.3. Úpravy okolia kostolov a vidieckych cintorínov	18	6	VYUŽITIE VÝSLEDKOV ANALÝZ V PRAXI	39
2.7.4. Úpravy predzáhradiek a rodinných záhrad	18	6.1	Centrum obce	43
2.8 Vidiek včera a dnes	19	6.1.1.	Súčasný stav	43
2.9 Aktuálne problémy vidieka.....	20	6.1.2.	Návrh A.....	43
2.10 Vízia ako prvý krok plánovania	21	6.1.3.	Návrh B	44
2.11 Európa a problematika vidieka	21	6.2	Obecný úrad	44
2.11.1. Európsky dohovor o krajine.....	22	6.2.1.	Súčasný stav	44
2.12 Program obnovy dediny (POD)	22	6.2.2.	Návrh.....	45
3 CIEĽ PRÁCE.....	25	6.3	Konečná zastávka.....	45
4 MATERIÁL A METODIKA	26	6.3.1.	Súčasný stav	45
5 OBEC PODHORIE	27	6.3.2.	Návrh.....	46
5.1 Poloha.....	27	ZÁVER.....		47
5.2 Prírodné podmienky	27	ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY		48
5.3 História.....	28	PRÍLOHY		50

ZOZNAM SKRATIEK

CLRAE	- Congress of Local and Regional Authorities
ČOV	- čistička odpadových vôd
EPFRV	- Európsky poľnohospodársky fond pre rozvoj vidieka
EÚ	- Európska únia
HBV	- hromadná bytová výstavba
CHKO	- chránená krajinná oblasť
IBV	- individuálna bytová výstavba
NPR	- národná prírodná rezervácia
OECD	- Organisation for Economic Co-operation and Development
PHSR	- Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja
POD	- Program obnovy dediny
PP	- prírodná pamiatka
PR	- prírodná rezervácia
SWOT	- Strengths-Weaknesses-Opportunities-Threats analyse
ÚPN	- územný plán
ÚPN SÚ	- územný plán sídelného útvaru
ÚPN Z	- územný plán zóny

ÚVOD

*„Slovenská rodná dedina, pod horami,
najkrajšia v svete jediná, domov drahý ...“
(autor neznámy)*

Vplyvom sťahovania obyvateľstva z dedín do miest za prácou a bývaním, či vyšším životným štandardom, dochádzalo a ešte aj dochádza k vyľudňovaniu vidieckych sídiel. Tieto stratou obyvateľov strácajú aj potenciál na svoj opätovný rozvoj. Znižovanie počtu obyvateľov postupne vedie k zrušovaniu mnohých služieb poskytovaných v obciach pre ich nízku efektivitu, a to následne vedie k ďalšiemu vyľudňovaniu sídla, odlivu najmä mladých perspektívnych ľudí.

Dnes sa prejavuje trend opätovného osídľovania vidieka, ktorý je spôsobený vysokou koncentráciou obyvateľstva v mestských sídlach a často nevyhovujúcim stavom životného prostredia v mestách. Pre mnohých ľudí sa stáva kvalita prostredia, v ktorom žijú, jednou z priorít a svojich potomkov nechcú vychovávať na preľudnených sídliskách. Práve pre nich sa stáva vidiecka krajina, ako miesto prirodzených zložiek životného prostredia, lákadlom a predpokladom pre zachovanie zdravej ľudskej existencie. Tento trend sa najviac prejavuje v obciach lokalizovaných v blízkosti väčších miest, odkiaľ dochádzanie do zamestnania alebo školy v meste nie je veľmi časovo náročné a problematické.

Vidiecka krajina sa formovala pod vplyvom minulých spoločenských udalostí a zriadení, nesie v sebe znaky jednotlivých historických období, ktoré ju ovplyvňovali. Je to priestor prírodných krás a typickej kultúry, ktorá má hlboké korene a je charakteristická vzťahom človeka k prírode. Z toho vyplýva, že vidiecka krajina má v jednotlivých štátoch svoje špecifické charakteristiky, ktoré je potrebné chrániť a zachovávať ako kultúrne dedičstvo, no ochrana krajiny nesmie znemožňovať jej napredovanie a rozvoj. Na toto pamätá i Európska únia a snaha o zachovanie regionálnej mnohotvárnosti sa dosahuje nielen prostredníctvom programov EÚ ale i programov jednotlivých členských štátov. Členské štáty si sami vytvárajú a spravujú vlastné programy a opatrenia zodpovedajúce ich osobitným požiadavkám a EÚ sa podieľa na ich spolufinancovaní.

Slovensko je krajina, ktorej viac ako polovicu územia tvoria prevažne vidiecke oblasti. Preto je potrebné zodpovedne pristupovať k rozvoju nášho vidieka, tak silno poznačeného aktivitami minulého režimu, ktorý podcenil mnohé hodnoty a funkcie dediny. Oslabovanie identity vidieckeho sídla je spôsobené mnohými zmenami a tendenciami, ktoré v minulom storočí prebehli a mnohé ešte stále

prebiehajú na našom vidieku. Jedna z tendencií, ktoré zapríčiňujú oslabovanie identity vidieckych sídiel, je zvyšovanie štandardu bývania na vidieku vnášaním mestských trendov, a tým spôsobená zmena výrazu novej zástavby a prestavieb. Ďalším negatívnym trendom je zastavanie plynulého prechodu sídla do krajiny, a tým narušenie jeho prirodzeného napojenia na okolitú krajinu. Cieľom obnovy vidieka by preto malo byť navrátenie človeka a sídla k prírode, jeho prepojenie s ňou a zabezpečenie perspektívnej budúcnosti vidieckych sídiel. Obec by mala vnímať a využívať vo svojom plánovaní okrem lokálnych aj celospoločenské východiská.

V súčasnosti je nastolená otázka, akým smerom sa bude uberať budúcnosť vidieka. Niektorí autori zastávajú názor, že splynutie mesta a vidieka znamená zánik mesta i vidieka, že zblížovaním mesta a vidieka by mala nastať ich syntéza na vyššom stupni. Výsledkom tejto syntézy bude také usporiadanie sídiel v krajine, v ktorom budú zachované a rozvinuté pozitívne znaky oboch týchto kategórií sídiel a budú odstránené ich negatívne rysy.

2 PREHĽAD RIEŠENEJ PROBLEMATIKY

2.1 CHARAKTERISTIKA POJMOV

Sídlo: najvšeobecnejší pojem na označenie jednotky osídlenia, ktorá sa skladá z trvalých ľudských obydľí (vrátane začlenených výrobných zariadení a nevyhnutného občianskeho a technického vybavenia) a tvorí uzavreté, od iných foriem osídlenia priestorovo oddelené, prostredie pre spoločenský život obyvateľov. V administratívnom chápaní pojmu sídlo zodpovedá pojem obec (Štěpánková - Heinischová, 2009).

Sídlo je trvale alebo sezónne obývaná, priestorovo samostatná a teritoriálne ucelená skupina sídelných jednotiek (usadlostí, obytných a výrobných objektov) so všetkými nevyhnutnými podmienkami a zariadeniami pre život a prácu ľudí. Je základným štrukturálnym elementom osídlenia (Pašiak, 1980).

Vidiecke sídlo tvorí prímestské obce, dediny, ktoré sú prvotnými urbanistickými útvarmi na svete vôbec s prioritnou funkciou rozvíjania poľnohospodárskej malovýroby a veľkovýroby vo svojom zázemí, podhorské osady a horské osídlenie ako historické sídla baníkov, hutníkov, drevárov, uhliarov, panských poľovníkov (Feriancová, 2005).

Vidiecky priestor je prevažná časť štátneho územia (krajina), nezastavaná mestskou zástavbou, tj. voľná krajina, doplnená pôvodným vidieckym osídlením, tj. poľnohospodárskym, a plochami, na ktorých prebieha výstavba, alebo aktivity, ktoré nesmerujú k podobe a funkciám (budúcich) urbánnych (mestských) celkov: ťažba, spracovanie nerastov a surovín, energetické celky (elektrárne, priehrady), komunikačné líniové stavby, areály pre priemyslové spracovanie poľnohospodárskej a lesníckej produkcie (Baše, 2006b).

Dedina je zoskupenie ľudských obydľí, charakterizované typickým spôsobom života, kultúry, hospodárenia, staviteľstva a remesiel a dominantným vzťahom človeka k pôde. V minulosti polohu dediny a identitu osídlenia výrazne určovalo poľnohospodárstvo (Flóriš, 2000).

Charakter zástavby v obciach Slovenska sa odlišuje od voľnej zástavby až po organizovanú. Z rôznych pôdorysných usporiadaní možno určiť tieto základné typy:

A) lineárna forma – je prevládajúcim typom zástavby na Slovensku, približne 50%. Sú to dediny s líniovým pôdorysným tvarom, často pri hradskej, ktorá slúžila diaľkovej doprave.

- ulicový typ sídla – ide o obojstranne zastavené ulice; ak ulica končí na jednom konci, ide o „koncevú“ ulicovú dedinu

- návesný typ sídla – ide o rozšírenú hlavnú komunikáciu šošovkovite, okrúhlicove, rovnostranne, zástavba kopíruje tvar verejného priestranstva
- lánové obce – sú kolonizačným prejavom; väčšie pozemky určovali odstup medzi jednotlivými usadlosťami, zástavba nebola v radoch
- reťazová zástavba – je charakteristická voľnou skupinovou zástavbou, odstupy usadlostí sú väčšie, zástavba je nepravidelná s prechodom k dedinám rozptýleným

B) obce s hromadným pôdorysom tvoria viac ako 40% z celkového počtu dedín. Majú nepravidelné parcely, dvory sú stavané bez jednotnej orientácie v dôsledku čoho vzniká nepravidelná sieť ulíc a uličiek (Šarafín, 2006).

Základné typy dedín majú však rôzne obmeny alebo sa formou zástavby vzájomne obohacujú, k čomu prispelo prirodzené rozširovanie dedín alebo zahusťovanie v dôsledku populačných prírastkov. Zhusťovanie sa uskutočňovalo spravidla v intravilánoch obce. Produkčná plocha v extraviláne zostávala nedotknutá (Šarafín, 2006).

Typy posudzovaných sídiel podľa rozsahu:

Vidiecka samota – je najmenším typom sídelnej jednotky v krajine, je možné ju charakterizovať tak, že ďalšia stavba je na dohľad alebo na dosluch, podľa terénu krajinného priestoru (solitérny zámoček, hájovňa, mlyn,...) (Baše, 2006b).

Rozptýlená vidiecka zástavba – je tvorená súborom solitérnych stavieb, alebo viac než jedným súborom budov, tvoriacich samostatné hospodárske jednotky. Táto zástavba je obklopená dominujúcou kultivovanou krajinou. Táto krajina lúk, polí, rybníkov a lesných enkláv je po dávnom odlesnení minimálne poznamenaná ďalšími ľudskými zásahmi (okrem poľných ciest) (Baše, 2006b).

Kolónia, osada – nie je (až na výnimky) administratívne samostatným útvarom, je priestorovo samostatnou, alebo priestorovo integrovanou súčasťou obce. Jej vznik je často spojený s určitou sociálnou potrebou, ekonomickou činnosťou, alebo s využitím voľného času (individuálnou rekreáciou) (Baše, 2006b).

Poľnohospodárska dedina – je tradičným súborom hospodárskych a obytných stavieb, ktorý sa na rozdiel od predchádzajúcich príkladov môže vykázať verejným priestorom a verejnými stavbami (kostolom, farou, školou). Tento súbor môže mať najrôznejšie priestorové usporiadanie. Charakteristická je dostupnosť voľnej krajiny z väčšiny parciel usadlostí (Baše, 2006b).

Post-agrárna dedina – v priebehu 20. storočia dochádza k výrazným zmenám v charaktere niektorých vidieckych sídiel, a to predovšetkým ku zmenám v charaktere ich zástavby. Boli to najrôznejšie mestské vplyvy, importované na vidiek a pôsobiace na názory vidiečanov (Baše, 2006b).

2.2 SLOVENSKO AKO VIDIECKA KRAJINA

Slovensko je vidiecka krajina a rozvoj vidieka predstavuje výrazný determinant vo vývoji celej krajiny. Z celkového počtu sídiel 2898 má len 136 štatút mesta. Ostatné, teda väčšina slovenských sídiel (95,3%), sú dediny (Kuczman, 2008).

Stupeň vidieckosti je daný podľa OECD podielom obyvateľstva žijúceho vo vidieckych obciach. Regióny (u nás okresy) s podielom obyvateľstva žijúceho vo vidieckych obciach vyšším ako 50% sú vidiecke. Okresy s podielom 15-50% obyvateľstva sú skôr vidiecke, sú to okresy prechodné. V okresoch, kde žije menej ako 15% vo vidieckych obciach sú charakterizované ako prevažne urbanizované. Na základe uvedenej charakteristiky žije na Slovensku v prevažne vidieckych okresoch 48% obyvateľstva, v prechodných 40%, v prevažne urbanizovaných 12%. Prevažne vidiecke oblasti tvoria 59,5% rozlohy SR. V Európe, v prevažne vidieckych regiónoch, žije v priemere 28% obyvateľstva, prechodných regiónoch 32% a v prevažne urbanizovaných 40%. Slovensko v porovnaní s Európou má vidiecky charakter. Dedina nemôže existovať bez ekonomicko – priestorových väzieb s mestom. Vidiek a mestá tvoria nerozlučiteľný priestorový systém osídlenia, v ktorom väzby mesta a dediny rozhodujú o tvorbe trvalo udržateľného prostredia našej krajiny. Dediny na Slovensku sa združujú do mikroregionálnych zoskupení so spoločným programom, v ich strede má dôležité postavenie mesto (Šarafín, 2006).

Vidiecka krajina je miestom prirodzených zložiek životného prostredia, ktoré sú predpokladom pre zachovanie zdravej ľudskej existencie a zabezpečenie výživy. Je to priestor prírodných krás a zachovanej typickej kultúry, ktorá má hlboké korene a je charakteristická vzťahom človeka k prírode. Na dedine je sústredený potenciál, ktorý slúži aj obyvateľom širšieho okolia príslušného regiónu (Štěpánková, 1999).

Vidiecke sídla predstavujú bohaté a nenahraditeľné kultúrne, historické, sociálne i architektonicko-urbanistické dedičstvo. Aby toto bolo zachované, je potrebné vzhľadom na zložitú existujúcu situáciu vytvoriť komplex podmienok a predpokladov pre zlepšenie životných podmienok na dedine, so špecifickým dôrazom na proces sebauvedomovania si sídla a sídelného spoločenstva, ako základných subjektov obnovy a rozvoja dediny (Kuczman, 2008)

Z histórie a súčasnosti vieme, že Slovensko je charakteristické vidieckym typom osídlenia a má svoje jedinečné a rôznorodé špecifiká hodné záujmu súčasnej a budúcej obnovy vidieckej krajiny. Predchádzajúce obdobie podcenilo mnohé funkcie a hodnoty dediny. Dediny sa postupne vyľudňovali, centralisticko-koncepčná urbanizácia Slovenska deformovala vývoj dediny v oblasti sociálnej, hospodárskej, kultúrnej i socioekologickej. Táto sídelná politika, prisudzujúca dedine úlohu sídelnej sústavy, ju viedla do sídelnej krízy a do celkového sídelného a sociálneho úpadku (Flóriš, 2000).

Slovenskú dedinu formoval dlhotrvajúci feudálny režim. Bola komplexom izolovaných roľníckych usadlostí. Bývanie bolo úzko späté s výrobnými objektmi. Prelomovým obdobím bol rok 1948, keď ekonomické a politické zmeny výrazne ovplyvnili celkový rozvoj dedín. Nástup industrializácie a kolektivizácie poľnohospodárstva sa stal základom formovania vidieckych sídiel v zmysle proklamovaných ideí a cieľov spoločenského systému. Rozhodujúcim faktorom bolo vyčlenenie poľnohospodárskej výroby mimo intravilánu sídiel, a tým narušenie bezprostredného vzťahu jednotlivca k pôde. Z poľnohospodárskej krajiny sa vytratila mierka typická pre vidiek. Omyly z minulosti spôsobili, že dedina sa stala nevládnym anonymným prostredím a dochádzalo k vyľudňovaniu dedín (Heinischová - Matušková, 1999).

2.3 DETERMINANTY FORMOVANIA SÍDIEL

Vznik a vývoj sídiel sú ovplyvnené množstvom činiteľov, determinantov, ktorých štruktúra sa dá jasne vyčítať zo základného systémového modelu životného prostredia. Sídelné štruktúry sú ovplyvňované prírodnými a socio-ekonomickými podmienkami. I keď za určujúce považujeme podmienky socio-ekonomické, význam prírodných determinantov je daný faktom, že sídla sa v podstate formujú v prírodnom prostredí (Štěpánková - Heinischová, 2009).

prírodné determinanty formovania štruktúr osídlenia:

- *abiotické geosystémy* (litosféra, atmosféra, hydrosféra, kryosféra)
- *geosystém pedosféry* (typ pôdy, vodná a veterná erózia)
- *biotické geosystémy* – biosféra (fauna, flóra, mikroorganizmy)

socio-ekonomické determinanty formovania štruktúr osídlenia:

- *pôvodné štruktúry* – disponibilné plochy (lesný fond, poľnohospodársky pôdny fond, fond vodných plôch, urbanizovaný fond, ostatné územia)

- *spoločnosť* (spoločenské usporiadanie, počet obyvateľstva, dynamika vývoja obyvateľstva, demografická štruktúra, pohyb obyvateľstva, demografická kapacita územia)
- *činnosti výrobné* (I.- IV. sektor) a *činnosti nevýrobné* (bývanie, kultúrno-spoločenské činnosti, vybavenostné činnosti, zotavenie)
- *komunikácie* – systémy premiestňovania (dopravné, vodohospodárske, energetické, potrubné, telekomunikačné, informačné)

Z uvedeného rozdelenia determinantov, ktoré ovplyvňujú vznik a vývoj sídelných štruktúr je jasná súvislosť so systémovým modelom životného prostredia. Následne je dôležité si uvedomiť, že všetky činitele pôsobia vo vzájomných súvislostiach a vytvárajú komplikovaný systém, ktorý je potrebné brať do úvahy pri sledovaní správania sa sídiel a pri predpokladaní ich ďalšieho vývoja (Štěpánková - Heinischová, 2009).

2.4 IDENTITA OBCE

„Identita je nielen zachovanie starého, identita sa aj vytvára. Identita nesmie stáť proti modernosti, identita sa rozvíja. Jej zachovanie má svoje princípy, obsah, formu, sociálny vývoj...“
prof. Michal Šarafín

Identita obce je nezameniteľná podoba, atmosféra obce a jej prostredia. Identitu obce tvoria jednotlivé prvky architektúry a ich zoskupenia, ale aj prvky a zoskupenia živej prírody. Z tejto definície vyplýva, že nielen zbúrať starý dom, ale ak vytráť starý strom môže znamenať vážny zásah so identity obce (Cukorová, 1998).

Identita obce je súčasťou pamäti obce. Na základe vonkajších zachovaných znakov prostredia si človek pamätá fluidum, ktoré ho zakaždým obklopí, keď vkročí na to isté miesto. Toto charakteristické fluidum z pamäti nevymizne. Pokiaľ sa vonkajšie znaky prostredia, ktoré ho vytvárajú, stratia, človek to pociťuje ako hlbokú ranu, ako stratu niečoho dávneho, čím žil a čo náhle zaniklo a spolu s tým v ňom zomrel kus predošlého života (Cukorová, 1998).

Ak je identita obce zachovaná, môže posilniť vzťah obyvateľov k svojmu prostrediu, podporiť ich ďalšie aktivity. Aby sme sa vyhli nežiaducim zásahom do identity obce, je podľa Cukorovej (1998) dôležité v praxi dodržiavať nasledujúce zásady:

- používať typické tvaroslovné prvky miestnej architektúry; je potrebné všímať si, čím je obec odlišná od susedných obcí a na tom stavať. Toto poznanie treba vziať ako základ pri dotváraní verejných priestranstiev drobnou architektúrou, aj pri novostavbách, stavebných úpravách a rekonštrukciách domov

- používať miestne materiály
- nenarušiť merítko obce (ide predovšetkým o výšku zástavby a štruktúru zástavby)
- nenarušiť dominanty obce (kostol, zvonica, kaplnka na kopci a pod.)
- používať miestne dreviny pri zazeleňovaní obce, najmä jej historických častí alebo kontaktných častí, napr. tuje, cyprušteky
- v prípade, že je problematické používať pôvodné materiály vzhľadom na v súčasnosti drahú technológiu alebo potrebu dodržiavania technických noriem, je potrebné použiť také povrchové materiály, ktoré budú príbuzné aspoň tvarovo a farebne
- nezlacňovať projekty na úkor identity obce

Dedina je vo svojej konkrétnej forme výsledkom tradície a vplyvu geografického prostredia. Tradícia sa prejavuje v nadviazaní na výrobné a organizačné vzory minulej spoločenskej formácie, v použití stavebných foriem, prenesených z iných primitívnejších materiálov, alebo v použití foriem z iných materských oblastí prisťahovalcov napr. prenesenie kolových stavieb do vnútrozemia a pod. (Štěpánková - Heinischová, 2009).

Je zrejmé, že v slovenských obciach došlo v nedávnej minulosti k väčším sociálno-ekonomickým negatívnym zásahom do identity obce (Cukorová, 1998). Mnohé zo súbor zmien a tendencií, ktoré v poslednom storočí prebehli a ešte stále prebiehajú na našom vidieku, znamenajú oslabovanie identity vidieckeho sídla. Značný vplyv má hlavne zvyšovanie štandardu vidieckeho bývania vnášaním trendov z miest na vidiek, a tým spôsobená zmena výrazu prestavieb a novej zástavby (hlavne v tradičných častiach sídla, exponovanom námestí, a na okrajoch sídla, ktoré predstavujú prechod sídla do krajiny) a zámer zastavať prevažnú časť extravilánu doposiaľ poľnohospodársky obhospodarovaného katastra (Baše, 2006b). Takéto stavby narušili merítko a možno aj dominantu obcí. Napriek tomu jadro obcí je ešte stále pomerne zachované, často dýcha atmosférou dávnych čias (Cukorová, 1998).

2.5 OBRAZ VIDIECKEJ KRAJINY

Krajinný obraz je nositeľom informácií o krajine, je vonkajším prejavom geografických podmienok, vzťahov a procesov krajinskej štruktúry. Je mnohostranne vnímaným priestorovým vnemom, umožňujúcim estetické a umelecké prežívanie, psychické a citové reakcie, ktoré sú subjektívnym hodnotením, popisujúcim a charakterizujúcim krajinu. Vnímanie krajinného obrazu je prvým spontánnym prejavom kontaktu človeka s určitým územím, krajinou. Krajinný obraz tvoria

formy využitia zeme, vegetačné formy, sídelné útvary, transportné línie, toky a antropicky podmienené a vytvorené krajinné objekty (Supuka a i., 2004).

Hlavné znaky obrazu krajiny vidieka v minulosti (do prvej polovice 20. storočia):

- zastavané časti katastra boli výmerami a prevádzkou viazané na nezastavané produkčné plochy a na voľnú krajinu, čo malo vplyv aj na odstup jednotlivých sídiel
- rovnaké existenčné zameranie vyvolalo typickú sociálnu súdržnosť
- jednotlivo hospodáriace (rodinné) jednotky tvorili typické zoskupenia budov na parcelách i v sídle (konkrétnej urbanistickej formácii)
- obytné a hospodárske budovy boli usporiadané na parcelách tak, aby boli maximálne využívané (voľný dvor, zastavané okraje parciel)
- parcela bola napojená na verejný priestor hlavnou časťou zástavby (obytné stavby, sýpka) a na opačnej strane (stodolou) na záhumnie
- námestie bolo poznačené stopami vozov vedúcimi k jednotlivým vjazdom do dvorov
- mimo vlastné formácie vidieckych sídiel stáli mlyny, dvory-samoty, hájovne a iné objekty
- stavby boli charakteristické určitými súbormi identických znakov, ktoré boli príznačné pre jednotlivé regióny, niekedy i pre menšie územia (tvorba ľudových majstrov)
- používanie miestnych materiálov a typických konštrukcií (drevo, pálené a nepálené tehly, hlina, šindel atď.)
- obraz krajiny dotvárali pestované plodiny a vegetácia v katastri
- krajinu ďalej dotvárali objekty drobnej sakrálnej architektúry ako božie muky, kríže, sochy svätých, solitérne stromy a ich skupiny, prírodné útvary
- kolobeh roka – cyklicky sa opakujúce zvyky a slávnosti
- bohatá spoločenská činnosť vo vidieckych obciach a regionálne jazykové modifikácie (nárečia) (Baše, 2006b)

Obraz krajiny, vytváraný len základným formovaním a usporiadaním terénu bez štruktúry členenia a trvalej vegetácie pôsobí depresívne. Nositeľom krajinného obrazu sa stávajú iba vizuálne vnímané terénne vlny a práve morfológia terénu a komponenty krajiny vytvárajú neopakovateľné vizuálne kompozície. Už v minulosti došlo k ochudobneniu obrazu krajiny, a to keď hospodári likvidovali solitérne skalné útvary a veľké kamene, ktoré oživovali produkčné plochy. Ďalším spôsobom ochudobnenia obrazu krajiny boli a sú meliorácie a ďalšie opatrenia, ktoré mali zväčšiť

výmery ornej pôdy na úkor iných kultúr. Ochudobnili krajinu o niektoré dôležité kultúry (mokrade, zamokrené lúky, rybníky) a tým opäť znížili niekdajšiu rozmanitosť krajiny a spôsobili vymiznutie niektorých druhov živočíchov a rastlín. Takto ochudobnená krajina s preferenciou ornej pôdy je ekologicky menej stabilná a ohrozená vodnou a veternou eróziou. Spôsob obhospodarovania pôdy (hlavne veľkoplošné) predstavuje zmenu merítka krajiny hlavne tým, že s cieľom vyššej efektívnosti využitia mechanizácie sa odstránila celá rada priestorových prekážok a tým sa obmedzila druhovosť komponentov krajiny a ich početnosť (Baše, 2006b).

Obnova obrazu krajiny je snaha korigovať vzniknutú situáciu v osídlení a v krajine, a to smerom k predchádzajúcemu obrazu. Pri snahách o obnovu si treba uvedomiť, že dôsledok kolektivizácie sa neprejavil len v krajine a osídlení, ale taktiež v myslení obyvateľov. Medzi limity obnovy tak patrí predovšetkým absencia motivácie obyvateľov a prekážka v nových návykoch, všeobecne strata „vidieckeho“ myslenia, spolupatričnosti. Určitý návrat k predchádzajúcemu obrazu vidieckej krajiny môže nastať v dôsledku ekologických požiadaviek a protierózných nárokov. Tak sa dosiahne rozčlenenie veľkoplošných lánov do štruktúry podobnej tej tradičnej. Návrat k situácii pred kolektivizáciou však nie je v plnom rozsahu možný (Baše, 2006b).

2.6 ZELEŇ VIDIECKEHO SÍDLA

Zeleň má na vidieku veľkú krajinotvornú funkciu. Mení ráz vidieckeho sídla, začleňuje ho do okolitej krajiny, esteticky ho dopĺňa, funkčne prepája. Okrem najpočetnejšej súkromnej zelene, ktorá plní väčšinou hospodársku, čiastočne rekreačno-oddychovú a estetickú funkciu, dopĺňa a mení charakter dediny i zeleň verejná, ktorá v mnohých obciach absentuje alebo je zastúpená len veľmi málo. Na dedinách s menším priemyslom má zeleň i funkciu ochrannú a izolačnú (Rózová, 2002).

Zeleň obytných priestorov je spojovacím a jednotiacim elementom všetkých funkčných plôch, zariadení a vybavenosti sídla, spája obytné priestory so zeleňou krajiny. Vidiek bol charakteristický svojou jednoduchosťou v použití rastlín, ktoré v prvom rade slúžili základným potrebám človeka. Pri vysádzaní mal človek často na zreteli hlavne úžitok z rastlín vysádzaných vo svojich obytných priestoroch, preto sú základom skoro každej záhrady práve ovocné dreviny. Často boli používané i vo verejných priestoroch, hlavne pozdĺž komunikácií, dnes prevažne pozdĺž menej frekventovaných komunikačných ťahov (Kuczman, 2008).

Kvalitatívny a kvantitatívny podiel zelene v sídlach a jej rozmiestnenie v intraviláne závisí od rôznych faktorov. Krajinnokoekologické faktory vplyvajú na historicko-demografický vývoj.

Ekonomicko – správne usporiadanie a výrobné zameranie určuje typ zástavby. V rámci rozvoja sídiel má bývanie prvoradé miesto (Rózová - Kuczman, 2008).

Delenie vidieckej zelene podľa Feriancovej (2005):

- plochy verejnej zelene a vyhradenej zelene – priestory dedín ako sú centrálné časti, hlavná ulica, prípadne nepravidelné rozšírenie okolí kostola, zástavky autobusu, obchodného strediska, ďalej sem patrí zeleň cintorínov, vodných tokov a plôch, predzáhradky, stromy v zastavanom území
- zeleň poľnohospodárskych a výrobných zariadení
- súkromné záhrady a predzáhradky.

2.6.1. Kategorizácia vegetačných prvkov vo vidieckych sídlach

Z hľadiska prístupnosti a využívania plôch zelene v urbanizovanom prostredí delíme zeleň na súkromnú, verejnú a vyhradenú.

Súkromná zeleň: je využívaná výhradne súkromnými osobami, vo väčšine prípadov priamymi majiteľmi pozemku alebo členmi ich rodín. Ak je priemyselný alebo poľnohospodársky podnik v súkromnom vlastníctve, zeleň v jeho okolí je tiež súkromná. Súkromná zeleň je prístupná iba užívateľovi, jeho zamestnancom a hosťom. Medzi súkromnú zeleň v sídle radíme: rodinné záhrady, predzáhradky, vilové záhradky, vidiecke záhrady, záhradné osady, záhrady pri chatách (Kuczman, 2008).

Verejná zeleň: je prístupná všetkým občanom po celý deň a v každom ročnom období. Iba vo výnimočných prípadoch je návštevnosť obmedzená na sezónnu i dennú dobu. Verejná zeleň má širšie poslanie, a preto majú jednotlivé zelené plochy niekoľko funkcií. Medzi verejnú zelenú plochy radíme: zeleň na námestiach a v uliciach, zeleň okolo pomníkov a pamiatok, zeleň pred významnými budovami, oddychové, osvetové, historické a lesné parky, úpravy kúpeľných a rekreačných miest (Kuczman, 2008).

Vyhradená zeleň: patrí sem zeleň, ktorá nie je prístupná všetkým občanom, alebo je užívanie týchto plôch podmienené určenými hodinami alebo poplatkom. Medzi vyhradenú zeleň môže patriť: zeleň bytoviek s uzatvoreným dvorom vystavených v obci, školské záhrady, okolie zdravotníckych zariadení, zeleň vo vnútri priemyselných a poľnohospodárskych podnikov, zeleň zoologických a botanických záhrad, ochranné pásy priemyselných a poľnohospodárskych podnikov, ochranné lesné

pásy, sprievodná zeleň vodných plôch a tokov, ciest a železníc, zeleň hospodárska (ovocné sady, výrobné záhrady, vinice, chmelnice a pod.) (Kuczman, 2008).

2.6.2. Tvorba zelene vo vidieckych sídlach

Okrasná zeleň je nielen nevyhnutnou súčasťou vidieckej zástavby, poľnohospodárskych zariadení a pod., ale aj nepostrádateľným prvkom celej krajiny. Jej hlavnú zelenú hmotu síce tvoria lesy, ovocné sady, lúky, pasienky a polia, ale pôvab našej krajiny je nerozlučne spätý s rozptýlenou zeleňou. To sú porasty medzí, sprievodná zeleň poľných ciest, komunikácií, vodných tokov, plôch, skupinové porasty drevín na poľnohospodársky nevyužívaných terénoch, solitérne dreviny a skupiny stromov dokresľujúce a hlavne určujúce estetickú hodnotu krajiny. Plochy zelene vo vidieckej krajine sú kultúrnou vegetáciou, spolu s vidieckou zástavbou a obhospodarovaním zeme sú prejavom kultúry a životného štýlu v našej krajine (Feriancová, 2005).

Vegetačné úpravy na vidieku by mali byť jednoduché, jednotné, mali by rešpektovať nielen architektúru, ale aj prirodzené danosti prostredia a krajiny. Záhradný architekt by nemal sídlo kompozične ani funkčne oddeliť od okolitej krajiny. Naopak, mal by ju vhodným spôsobom prepojiť, lebo tvoria jeden celok. Môžeme to doceliť nielen prepojenými líniami a plochami zelene, ale aj pohľadmi, priehľadmi, ktoré umocnia a zvýrazia estetické vnímanie okolitej krajiny (Feriancová - Schlampová, 1998).

2.6.3. Používanie rastlinného materiálu

Súčasný trend použitia rastlín sa uberať dynamickejšie ako v minulosti. Istý vplyv tvorilo aj začlenenie Slovenska do EÚ a tým aj otvorenia hraníc pre dovoz rastlinného materiálu z okolitých krajín. Dostávajú sa do popredia aj menej známe druhy a kultivary, čo má pozitívny i negatívny význam. Otázka výberu spočíva okrem v rozdielnosti klimatického pásma, aj vo vhodnosti a v zručnosti ich využitia v konkrétnych riešených priestoroch. V porovnaní s mestskými priestormi je nevyhnutné rešpektovanie tradičných kultúrnych a historických hodnôt vidieka, so záujmom ich zachovania a obnovy. Často pôsobia ako dominanty, ktoré tvoria základnú podstatu v priestore. Pri výbere druhov je potrebné vychádzať z použitia rastlín v minulosti a voľba druhov je podmienená klimatickou oblasťou, špecifickými stanovištnými pomermi vo väzbe na biologicko-ekologické vlastnosti drevín a bylín ako napr. vhodnosť drevín pre slnečné i tienne podmienky a iné (Kuczman, 2008).

Jednou zo špecifických požiadaviek podľa Feriancovej (2005) v tvorbe vo vidieckom prostredí je výber vhodného rastlinného druhu do daného prostredia. Ide o výber do daných pôdných a klimatických podmienok. Možno vychádzať z miestnych dobre rastúcich druhov. Nevhodné je vnášať do tohto prostredia „exotické“ druhy alebo podporovať prílišnú rozmanitosť druhov. Módna obľúbenosť ihličín s vetvami po zem často práve v centrálnych častiach dedín spôsobuje, že zástavbu zakrývajú a centrum zneprehľadňujú. Je potrebné citlivo zvážiť ich zastúpenie v území tak, aby sa v žiadnom prípade nestali prevládajúcimi druhmi v úprave centra dediny.

Otázka výberu rastlín spočíva aj vo vhodnosti a zručnosti ich využitia v konkrétnych riešených priestoroch. V porovnaní s mestskými priestormi je nevyhnutné rešpektovanie tradičných, kultúrnych a historických hodnôt vidieka, so záujmom ich zachovania a obnovy. Často pôsobia ako dominanty, ktoré tvoria základnú podstatu v priestore. Základ použitia a rozmiestnenia rastlín vo vidieckych sídlach preto musí byť cielený, a riadiť sa vypracovaným koncepčným návrhom. Pri výbere druhov je potrebné vychádzať z použitia rastlín v minulosti (Lipovská, 2009).

2.6.4. *Zeleň a jej symbolický význam*

Najsilnejší symbolický význam majú v prípade slovenského vidieka, tak ako aj inde vo svete, stromy, ktoré sa vyskytovali v bezprostrednej blízkosti človeka, tvorili jeho životné prostredie. Poznanie symboliky týchto historických foriem zelene vidieckych sídiel však nemá len kultúrno-historický význam, ale malo by byť východiskom aj pri riešení súčasných koncepcií rozvoja vidieka. V tomto špecifickom prostredí si totižto nevystačíme iba s aplikáciou všeobecných estetických zásad, s tradičným sortimentom rastlín a ostatných zvyklostí, bežne aplikovaných v podmienkach mestských sídiel. Jedným z najzákladnejších cieľov záhradno-architektonickej tvorby na vidieku by jednoznačne malo byť tvorivé zosúladenie obsahu (jeho hospodárskej, ekologickej a sociálnej problematiky) s formou (priestorové usporiadanie, výtvarné poňatie, sortimentálna skladba, atď.) a vyjadrením genia loci – tohto špecificky riešeného priestoru, ktorý je úzko spätý so spomínaným archaickým symbolickým významom posvätných stromov historicky typických pre konkrétne vidiecke sídlo. Práve ten spolu s poznaním minulosti a foriem ľudového krajinárskeho prejavu, by mal tvoriť jeden zo zdrojov a východísk úvah o súčasných tvorivých formách úprav zelene slovenského vidieku (Laurová, 2009).

Využitie určitých druhov stromov v konkrétnych formách verejnej vidieckej zelene ľudového pôvodu bolo aj z historického hľadiska ovplyvnené mnohými determinantmi rôzneho charakteru. Tradičné preferovanie určitej druhej skladby stromov v skladbe verejnej zelene spoluvytvárajúcej

charakteristický obraz konkrétneho vidieckeho sídla bolo dokázateľne determinované aj historicky a regionálne podmienenou symbolickou interpretáciou a posvätným významom preferovaných druhov (Laurová, 2009).

Práve stromy boli aj najčastejším spôsobom ľudového zdôraznenia významných lokalít našej vidieckej krajiny. Zaručovali dlhodobé zachovanie daných dobových skutočností, čím napomáhali zachovávať jej adresnosť – jednu z najvyšších kultúrnych a spoločenských hodnôt krajiny. Tá však bola už v minulosti, ako aj v súčasnosti narušovaná a prekrývaná duchovnou prázdnotou a anonymitou čisto výrobného priestoru (veľkovýrobné formy poľnohospodárskej výroby) (Laurová, 2009).

2.7 VEREJNÉ PRIESTORY VIDIECKYCH SÍDIEL

Verejné priestory a priestranstvá sú neoddeliteľnou súčasťou sídiel. Slúžia verejnosti – komunite, skupine ľudí, ktorá v sídle trvalo žije, ako aj návštevníkom. Verejné priestory sú javiskom verejného života. Sú to priestory, kde sa odohrávajú miestne slávnosti, rôzne stretnutia a podujatia. Verejný priestor je vstupnou bránou do verejnej inštitúcie – obecného úradu, pošty, knižnice (Štěpanková, 2008).

Pod pojmom verejné priestranstvá rozumieme urbanizované útvary charakteru námestí, návsi, predpriestory verejných objektov kultúrneho, športového, spoločenského či obchodného významu; či celky tomuto charakteru blízke (Otruba, 2002).

Verejné priestranstvá majú spoločenské poslanie, majú rôznorodý účel a rozmanitý význam, od bežných a každodenných stykov až po sviatočné a slávnostné stretnutia, podujatia. Verejné priestranstvá ponúkajú príležitosť k susedským rozhovorom, k získavaniu vzájomných informácií, ale aj k potešeniu, k estetickému zážitku a oddychu. Verejné priestranstvá majú vplyv na ľudskú psychiku, formujú postoje jednotlivcov a skupín, prispievajú k atmosfére občianskej spolupatričnosti a súdržnosti, stávajú sa ťažiskom spoločného života obce (Šarafín, 2006).

Na dedinách majú verejné priestranstvá charakter ulíc a ústredného priestranstva tzv. námestíčka. Rozmer ústredného priestranstva je individuálny, tvoria ho okolité domy, doplnujúce objekty, ale aj dlažby, stromy, zeleň. To všetko v každej obci vstúpuje tomuto miestu osobitý ráz, svojráznosť je o to väčšia, čím viac sa tu zachovávajú pôvodné stavby a historické stopy prostredia (Šarafín, 2006).

Atraktivita verejných priestorov je dôležitá pre samotných obyvateľov, ako aj pre návštevníkov. Prostredníctvom týchto priestorov ľudia v sídle žijúci a pracujúci vnímajú svoje okolie

ako aj jeden druhého. Hlavnými verejnými priestormi dedín sú námestia a hlavné ulice, prípadne nepravidelné rozšírenia uličných priestorov v okolí kostola, zastávky autobusu, obchodného strediska, centrá sídiel. Námestia a ulice majú svoje ohraničenie tzv. steny priestoru, ktoré sú tvorené tesnou návaznosťou fasád domov, brán či stien, alebo voľnejšou väzbou, v ktorej sú domy striedané s poľnohospodárskymi plochami, zeleňou, alebo vodnými plochami (Štěpánková, 2008).

Úpravy verejných priestranstiev, s dôrazom na ústredné priestranstvo, sú predmetom nových architektonických projektov, ktoré majú cieľ zvýšiť kvalitu života na dedine prostredníctvom podmieňujúceho budovania technickej infraštruktúry v obci. Tieto úpravy verejných priestranstiev sú spojené a koordinované s umiestnením podzemných sietí a výsadbou vysokej zelene (Šarařín, 2006).

Verejná zelene je na vidieku omnoho menej ako v sídlach mestského typu, aj keď sa zdá, že je to opačne. V niektorých oblastiach je zelený strom vzácnosťou na námestiach a v uliciach, dokonca aj v širšom okolí dediny je zelene nedostatok. Zeleň často tvoria ovocné stromy, väčšinou v zlom biologickom stave a v miestach, kde prekážajú prevádzke na vozovke. Tak ako v mestách je i na dedine zastúpená zeleň v súkromných záhradách, a to v predzáhradkách a v tzv. humnách (Štěpánková, 2008).

Centrá dedín a hlavné ulice je potrebné stále považovať za dôležitý priestor dediny, za nositeľa určitej charakteristiky sídla, ktorý nemožno radikálne prestavať, ale citlivo dotvárať, korigovať chyby a závady (Feriancová, 2005).

2.7.1. *Centrálne priestory vidieckych sídiel – námestie, centrum*

Centrálne priestory vidieckych sídiel vznikali vo väzbe na historické objekty ako kostoly, usadlosti. V období rozkvetu dedín boli do nich umiestňované dôležité stavby ako školy, hostince, pamätníky; prechádzala po nich doprava do susedných dedín. Konali sa tu jarmoky a miestne slávnosti. Niektoré mali uprostred vodnú plochu, ktorá okrem iného slúžila aj pre požiarne účely. V druhej polovici 20. storočia funkcia týchto priestranstiev zoslabla (Lipovská, 2009). Často je tento priestor exponovaný aj po dopravnej stránke, môže ísť o križovatku ciest alebo ukončenie hlavnej dopravnej trasy. Hlavné priestory dediny sú ideálnym miestom pre umiestnenie dôležitých objektov občianskej vybavenosti. Dnes sem patria napríklad objekty pre správu obce, kultúru, obchody, stravovanie, autobusová zastávka. (Štěpánková, 2008).

V minulosti spočívala základná funkcia návsi (námestia) v jej hospodársko-prevádzkovom využití, ktoré dlhodobo určovalo aj základné rysy priestorového rozmiestnenie a druhovú skladbu vegetácie. Tá bola tvorená predovšetkým celoplošným zatrávením a výsadbami vysoko kmenných

stromov, najčastejšie listnatých. Kultúrne a spoločenské využitie sa prejavovalo situovaním pre dobu občiansky najvýznamnejších stavieb a zariadení, najčastejšie to boli kostol, kaplnka, často i s cintorínom, sochy svätcov, pomníky, krčma, škola a iné. Väčšina z týchto objektov mala krajovo svojrázny doprovod vegetácie (Mareček, 2006).

Náves, miesto kde sa kedysi odohrávali mnohé udalosti, miesto, ktorým dedina žila, prešla etapou asfaltového pokryvu, inštalácie nevkusných drobných stavieb, ako napríklad trafostanica alebo zastávka autobusu, ktoré často mali zakryť malú kaplnku. Spleť stĺpov a drôtov, betónová obruba a trubkové zábradlie nevyčisteného rybníka, parkovisko technických strojov pred hostincom rozhodne na náves nepatria (Baše, 2006a).

Námestíčko – prejavom a znakom nových foriem spoločenského života dediny je námestíčko. Ide o miesto príjemných stretnutí povýšené jednoduchými úpravami na reprezentatívne miesta dediny. Pripomína obľúbené lavičky pod storočnými lipami, často pod duchovnou žiarou kostolov. Námestíčka právom pripomínajú spoločenský pokrok dediny. Sú malou univerzálnou plochou organizovaných podujatí dediny. Námestíčko ako magické miesto ľudských kontaktov je nielen funkčným problémom ale aj výtvarno – emocionálnym. Magickosť je vyjadrením pocitom pútavosti tohto miesta. V meste boli toho dôkazom fontány, na dedine stupne, či zvoničky (Šarařín, 2006).

Podľa Feriancovej (2005) do centier a hlavných ulíc dedín sa dostalo veľa rušivých prvkov:

- niekoľkonásobne narástol objem motorovej dopravy
Vo veľkej väčšine sídiel sú dopravné priestory a telesá vozovky práve v centre obcí zbytočne predimenzované. Okrem negatívneho ekologického pôsobenia je tento jav aj veľkým negatívom pre prevádzku a funkčnosť celého priestoru a stáva sa pre človeka nepohodlným až nebezpečným (Štěpánková, 2008).
- došlo k likvidácii prírodných prvkov (zeleň, vodné prvky, ...)
- schátrali historické stavby po obvode hlavných priestorov
- dostalo sa sem množstvo cudzorodých prvkov ako dostavby, nadstavby, oplotenie, osvetlenie a i. (Feriancová, 2005).

Centrálne priestory (dedinské námestia) majú svoje ohraničenia „steny priestoru“ vytvorené tesnou návaznosťou fasád domov, brán, stien, alebo voľnejšou väzbou, v ktorej sú domy striedané poľnohospodárskou plochou, zeleňou alebo vodnou plochou. Na týchto „stenách“ môžeme často pozorovať určité znaky jednoty základného tvaru fasády, alebo určitý rytmus v striedaní prvkov

priestoru. Pritom je zachovaná určitá malebnosť, daná jemnou nepravidelnosťou, či rozdielnosťou detailu (Feriancová, 2005).

Základné charakteristické urbanistické znaky hlavných dedinských priestorov, ktoré by sa mali zachovať, sú:

- nízkopodlažnosť okolitej zástavby; v prevažnej väčšine ide o jednopodlažnú zástavbu so sedlovou, prípadne valbovou strechou
- usporiadanie objektov a ich architektonické znaky zodpovedajú regionálnym charakteristikám
- orientácia a charakter pôvodných fasád – hlavne orientácia štítov voči otvorenému priestoru centra
- dominantná úloha dôležitej historickej stavby – kostol, kaplnka, pomník a iné – v hlavnom priestore je zdôraznená aj polohou na významnom mieste v rámci centra, väčšinou je okolie týchto objektov doplnené vysokou zeleňou
- reliéf terénu je väčšinou rovinný alebo iba s miernym spádom, niekde ide o členenie do dvoch výškových úrovní
- začlenenie prírodných prvkov (zelene, vody, terénnych premien) v hlavných priestoroch
- materiál, jednoduchosť a robustnosť stavebného detailu (merítka) v hlavnom priestore; to sa týka nielen fasád domov, ale aj parteru hlavného priestoru ako celku (Štěpánková, 2008).

Tvorba centrálnych priestorov

Tvorba centra bola ovplyvnená prírodnými podmienkami, spôsobom a obdobím založenia dediny ako aj jej významom v rámci okolitého osídlenia. V niektorých dedinách sa centrum (námestie) v pravom slova zmysle nevyskytuje a jeho úlohu plní rozšírená ulica alebo križovatka ulíc, kde sú sústredené objekty občianskej vybavenosti. Obvykle je v tomto prípade hladina zástavby vyššia. Námestie predstavuje historickú časť dediny so zachovaným pôdorysným a priestorovým členením zástavby a architektonickým tvaroslovím. Aj keď v súčasnosti nie všetky tieto objekty sú pamiatkovo chránené, sú súčasťou kultúrneho dedičstva a všetky zásahy ako rekonštrukcie, dostavby a prestavby do jednotlivých stavieb ako aj v priestore by mali byť veľmi citlivo realizované po hlbšej úvahe, v súvislosti a v súlade s existujúcim územným plánom obce (Štěpánková, 2008).

Pre celkové riešenie vidieckeho centra – námestia sú rozhodujúce nasledovné hľadiská (Knopp, 1994):

- celkové priestorové usporiadanie (prevládajúca hladina zástavby, spôsob zástavby, stavebné a uličné čiary)
- vzájomná proporcionalita a koordinácia funkcií sústredených do riešeného centra
- priaznivé riešenie dopravnej situácie (statická a dynamická doprava, zásobovanie)
- ochrana historicky a architektonicky hodnotných objektov (aj vysokej zelene)
- vhodné riešenie zelene bez narušenia celistvosti priestoru centra
- zachovanie nezastavaných plôch vnútorného priestoru námestia
- celkový súlad architektonického riešenia, koordinácia stavebného vývoja s perspektívnymi zámermi obnovy dediny
- pravidelná údržba a starostlivosť o verejné plochy ako aj súkromné, vrátane plôch zelene
- ochrana cennej historickej siluety vnímanej diaľkovými pohľadmi na sídlo (pôsobenie dominánt).

S ohľadom na variabilitu priestorového i funkčného usporiadania a vzhľadom k rôznorodosti možného využitia je možné podľa J. Marečka (2006) pre súčasné sadové úpravy návsí stanoviť len tie najvšeobecnejšie zásady:

- základnou úlohou sadovej úpravy námestia by malo byť vyjadrenie jeho identity a kontinuity minulosti so súčasnosťou – táto zásada by sa mala uplatňovať ako na úrovni priestorového usporiadania, tak aj na úrovni druhovej skladby
- koncepcia sadových úprav by mala vytvárať kompozičnú jednotu stavieb a vegetačných prvkov – základným nedostatkom mnohých súčasných úprav je ich častá realizácia, ktorá je nezávislá na zástavbe po obvode námestia, zástavba námestia by pritom mala byť pre kompozíciu sadových úprav inšpiračným zdrojom
- konkrétne funkčné formy sadových úprav by mali vytvárať podmienky pre zodpovedajúci stupeň koncentrácie záujmov, teda i pobytu obyvateľov na námestí – mali by spolu s technickou, obchodnou a kultúrnou vybavenosťou podporovať sústredenie občianskych aktivít do tohto centra dediny
- poňatie sadových úprav vidieckych námestí by malo mať výraznú väzbu na vonkajšie krajinné prostredie.

Sadovnícka úprava centrálnych priestorov vidieckych sídiel

Zeleň námestí na dedine tvorí jediné verejnú zeleň v pravom slova zmysle. Napriek tomu je plocha tejto zelene obmedzená hlavne na trávniky s vysokými stromami. Tam, kde je dostatok priestoru sa uplatňujú kvetinové záhony a kry. Pohľadovo môže byť táto zeleň prepojená so súkromnou zeleňou predzáhradok. V niektorých centrálnych priestoroch sa zachovali obecné studne, ktoré sa dnes dajú využiť ako funkčný a architektonický prvok (Štěpánková, 2008).

Podmienky pre úpravu obcí vyplývajú zo spôsobu a rozsahu zastavania, z typu a usporiadania budov, z rázu okolitej krajiny a z potrieb a záujmov obyvateľov. Dôležitou podmienkou upravenosti obce sú bezprašné komunikácie a z hľadiska bezpečnosti oddelenie pešej a jazdnej prevádzky. Ďalšou požiadavkou je zrušenie rumovísk a skládok odpadov. Všetky plochy, ktoré neslúžia nejakému účelu by sa mali zatrávniť a vysadiť stromami. Jednoduché, ale premyslené riešenie býva najlepšie. Výber drevín sa prispôsobí čo najviac miestnemu spoločenstvu, najmä v malých obciach a obvodových častiach (Štěpánková, 2008).

Koncepcia sadovníckych úprav musí bezpodmienečne sledovať urbanistickú dispozíciu a rámec okolitej zástavby. Navrhnuté úpravy by mali byť ich určitým odrazom alebo pokračovaním. Pomocou zelene sa dá dosiahnuť žiadaný účinok komplexného priestoru, plní úlohu významného kompozičného prvku (Štěpánková, 2008).

2.7.2. Uličný priestor vidieckych sídiel

V minulosti boli uličné priestory využívané k najrozmanitejším účelom. Slúžili konštruktívnym záprahom, k presunu poľnohospodárskych strojov a hospodárskych zvierat, často tiež k vykonávaniu remeselnej činnosti a tiež ako odstavné alebo skladovacie plochy. Ulica bola plná života, deti sa zdržovali pred domom a dospelí tu nachádzali príjemné zákutia ku krátkemu oddychu po práci a k spoločenským stretnutiam. Ulice vznikali postupne obojstranným alebo jednostranným zastavaním komunikácie radovou, voľnou a rozptýlenou zástavbou. Hlavný uličný priestor obvykle zachováva pôvodné usporiadanie, prípadne sa rozširuje do námestíčka, na ktoré nadväzujú vedľajšie ulice, vytvorené ďalším stavebným vývojom. Orientácia domu k ulici bola výrazom vzťahov medzi súkromným bývaním a verejnou ulicou. Okná obytných miestností v uličnom priečelí domu umožňovali kontakty medzi obyvateľmi domu a užívateľmi ulice (Štěpánková, 2008).

Vo väčšine prípadov nedovoľovala šírka ulíc vysádzať vo väčšom merítke uličnú zeleň. Solitérne skupiny stromov sa mohli uplatniť len na rázcestiach, väčšinou ako súčasť drobnej sakrálnej architektúry. Často jedinou formou zelene v uliciach je úprava predzáhradiek a vjazdov. Usporiadanie

predzáhradiek bolo veľmi rozmanité a často malo špecifický ráz v rozdielnych regiónoch. Mohutné korunu listnatých drevín vysádzaných k bránam a vjazdom do dvorov kompozične zjednocovali výraz ulice, prispievali k jeho rytmike a gradovaniu a boli estetickým dotvorením ulice (Weber, 2006).

Problémy

V staršej zástavbe bol obraz ulice miestami narušený novostavbami, ktorým predchádzala príprava staveniska formou čiastočne demolovanými dvornými zástavbami. Novostavby, zasunuté v kompletnej radovej zástavbe medzi obnažené štíty, najhoršie a natrvalo narušili uličný priestor. Nepriaznivý vzťah uličného priestoru spôsobujú ploché strechy novostavieb, odlišne stvárnené priečelia a predzáhradky ohraničené murivom. Kompaktná zástavba je rozkúskovaná domami často prevyšujúcimi okolitú zástavbu (Štěpánková, 2008).

Nová ulica – jednotvárnosť. Naše dediny sú nové väčším podielom nových domov voči starým, dediny s jednou ulicou sa stali dedinami viacerých nových ulíc. Nové ulice vytlačili svojráznosť úzkych a krivolakých ulíc, ulice ľudských kontaktov nahradili bezduché cesty, zeleň a stromy nahradili široké pásy asfaltu. Ulice stratili pôvodnú funkciu dedinskej družnosti, stali sa prostredím nikoho (Šarafín - Šarafín, 1999).

Na plochách s novou výstavbou sa pri vytváraní uličného priestoru prejavujú vplyvy mestského spôsobu nízkopodlažnej zástavby pre bývanie. Dvoj až trojposchodové voľne stojace rodinné domy, ako aj domy v radovej zástavbe sú takmer vždy od dopravného priestoru oddelené predzáhradkami. Majú prevažne ploché strechy a modrene riešené priečelia s architektonickými prvkami rodinných domov mestského typu. Pri budovaní vstupov do garáží a na chodníky bol zbytočne použitý betón (Štěpánková, 2008).

V súčasnosti sú vegetačné úpravy ulíc jednou z najohrozenejších kategórií verejnej zelene. K ich poškodzovaniu dochádza okrem iného hlavne nekoncepčným riešením dopravy a výstavbou inžinierskych sietí (rozširovanie komunikácií, živelné parkovanie, trasovanie sietí v tesnej blízkosti drevín a pod.) (Weber, 2006).

Tvorba uličného priestoru

Rozsah a spôsob úpravy uličného priestoru je daný typickými a charakteristickými znakmi jeho súčasného stavu. Patrí k nim poloha, proporcia, materiál a farebnosť zástavby, šírka plochy a profil terénu medzi stavebnými čiarami zástavby, poloha a šírka vozovky, chodníka, typická miestna vegetácia a iné. Pri úpravách uličného priestoru sa nesmie zabudnúť na: Ohľaduplný prístup

k miestnej stavebnej tradícii; nadväzovať na dobré príklady v zástavbe; voľba vhodných proporcií pre nové malé a veľké objekty; využití miestnych tradičných stavebných materiálov (Štěpánková, 2008).

Cieľom je vytvorenie „obytné ulice“ pre dobrú životnú pohodu ľudí. Naplnenie tohto cieľa bude vyžadovať: spomalenie dopravnej premávky k dosiahnutiu vyššej bezpečnosti a voľnosti pohybu peších; sústavnú starostlivosť o usporiadanie priestorového, architektonického a stavebného vývoja zameranú na všetky objekty vytvárajúce priestor ulice; sústavnú údržbu a starostlivosť o čistotu vo vytvorenom obytnom prostredí; zachovanie tradičných priestorových väzieb (Štěpánková, 2008)

Zeleň v uliciach je ovplyvnená dopravou, vedením podzemných sietí, šírkou ulice a výškou okolitej zástavby, pôdnymi podmienkami. Dá sa povedať, že uličné prostredie je pre vysokú verejnú zeleň problematické (málo miesta, vplyv solenia komunikácií, zatienenie budov). Forma zelene tu môže byť pásová alebo bodová. Pásky ohrozené zimným solením je vhodné ponechať len zatrávené, ostatné je vhodné pokryť nízkymi pôdopokryvnými krami v kombinácii so stromami. Stromy nesmú tieniť záhradkám ani bytom, mali by mať preto užší, pyramidálny tvar (Štěpánková, 2008).

Obnova dediny znamená znovu vrátiť život na ulicu, mať svoju ulicu, svoj dom na svojej ulici. Dedinská ulica nemala chodníky, dnes najvhodnejšími sú pridružené vydláždené pásy vo výške vyasfaltovanej cesty, vždy domyslené s odvodom dažďovej vody. Európa úpravy miestnych komunikácií spája s pojmom humanizácie dopravy – ulice pre ľudí. Ulica určuje architektúru dediny, jej vidiecku zvláštnosť. Humanizácia znamená návrat človeka na ulicu, v pohode, v bezpečí, v istote, ktorú stratil. Ulica vráti dedine ľudské kontakty, spolupatričnosť a lepšie susedské vzťahy. Úprava ulice znamená investíciu samosprávy do lepšieho života obce, do spokojnosti občanov. Pod ulicou rozumieme komunikačný priestor od fasády jedného domu po fasádu na druhej strane cesty (Šarafín, 2006).

2.7.3. *Úpravy okolia kostolov a vidieckych cintorínov*

Kostol na vidieku dominuje väčšine vidieckych sídiel. Jeho umiestneniu a stvárneniu bola venovaná značná pozornosť, takisto aj úprave jeho okolia. Stavba býva doprevádzaná starými mohutnými stromami a z ich usporiadania je možné vyčítať aj niekdajšiu existenciu cintorína. Pietny a duchovný charakter miesta bol dotváraný jednoduchými kvetinovými záhonmi pri vstupe a kvetinovou výzdobou kaplniek, krížov i sôch svätých (Weber, 2006).

Obyčajne po doslúžení cintorína v blízkosti kostola, si dediny budovali samostatne stojace areály cintorínov mimo obytné zástavby. Väčšinou sú to cintoríny bez koncepčného zámeru,

s chýbajúcimi porastmi vysokých stromov, bez založených chodníkov, prvkov drobnej architektúry, osvetlenia a pod. Tam, kde výberu pietneho miesta predchádzala projektová príprava a pri realizácii bola akceptovaná, sa naše cintoríny stali oázou ticha, spomienok a zelene. Aj do dedinských cintorínov patria aleje lemujúce minimálne ústredný chodník, sadovnícka úprava centrálného zhromažďovacieho priestoru pri dome smútku, výsadby lemujúce oplotenie či prvky drobnej architektúry pietneho charakteru. Niektoré regióny sú charakteristické uplatňovaním špecifických prvkov na svojich cintorínoch a stali sa vďaka nim známymi aj za hranicami svojich chotárov (Feriancová, 2005).

2.7.4. *Úpravy predzáhradiek a rodinných záhrad*

Efektívnou pozitívnou zmenou verejných priestranstiev sú úpravy predzáhradiek, vrátane ich oplotení. V krajoch s rozptýlenou zástavbou by ploty vôbec nemuseli byť, naopak obnova drevených latových plotov a kvetinových predzáhradiek v podhorských obciach úžasne pozdvihne celkový vzhľad verejných priestranstiev (Kašparová - Rozehnalová, 2003). Predzáhradka ako poloverejný priestor si vyžaduje zachovať dedinský charakter vo výsadbe kvetín a ovocných stromov. Nepatria sem moderné vykosené trávniky s kultivarmi poliehavých, stĺpovitých či inak tvarovaných ihličnanov (Feriancová, 2005).

Pre záhrady na vidieku platia isté obmedzenia, pretože vidiecka záhrada musí zodpovedať charakteru domu, ale musí byť v súlade aj s okolitou krajinou. Prepojenie medzi domom a okolím sprostredkujú ich vzájomné priehľady (Feriancová, 2005). V súčasnosti je evidentné postupné „zobytne“ dedinských záhrad na úkor ich predchádzajúceho prevažne hospodárskeho využitia. Pritom je však dôležité zachovať v nich vidiecku „atmosféru“, ktorá spočíva v jednoduchosti. Vo všeobecnosti platí, že vo vidieckej záhrade sa veľmi dobre uplatňujú domáce druhy rastlín ako letničky, dvojročky, liečivé byliny a ovocné druhy drevín (Kuczman, 2008). Obzvlášť vhodné je umiestnenie veľkého košateho stromu v záhrade tak, aby bol dominantou záhrady (domáci listnatý „rodinný“ strom). Ďalším z pôvabov vidieckej záhrady je jej vôňa, ktorú je možné zabezpečiť konvalinkami, ružami či liečivými bylinami. Úžitková časť záhrady, ktorá by mala byť na vidieku jej samozrejmom súčasťou, je vhodné riešiť ako typickú pravidelnú zeleninovo-kvetinovú úpravu oplotenú nízkym dreveným plôtikom tak, aby bola architektonickým doplnkom záhrady (Feriancová, 2005).

2.8 VIDIEK VČERA A DNES

Z historického hľadiska náš vidiek tvoria sídla rôznej veľkosti – od malých miest, mestečiek, po malé dediny až po osady, lazy a kopanice. Vidiek sa člení na historicky sformované regióny s vlastnými názvami a kultúrnymi osobitosťami zvykoslovia a tvaroslovia. Budúcnosť Európy je spojená so zachovaním kultúrnej identity vidieckych regiónov. Ideálom zjednotenej Európy je zachovanie pestrosti, rôznorodosti a svojráznosti vidieka jednotlivých krajín tohto spoločenstva (Šarafín, 2006).

Historické východisko vidieckeho osídlenia má svoj pôvod vo vzniku miest. Pojem dediny vznikol so zakladaním a rozvojom miest. Hospodárske a správne postavenie mesta vytvorilo závislosť dediny. Dedina sa stala sociálno-ekonomickým protikladom mesta. Mesto sa stalo miestom pokroku, dedina miestom zaostalosti. Diferenciácia mesta a dediny sa prehľbovala. Dedina v záujme svojho prežitia si vytvárala vlastnú kultúrno-sociálnu klímu, ktorá sa stala pôdou vzniku tradícií a osobitej ľudovej kultúry. Pod svojráznosťou rozumieme osobitosť harmónie domov a krajiny, ktorú vytvárala geografická poloha (Šarafín, 2006).

Rozvoj osídlenia pokračoval v závislosti na hospodárskom a dopravnom vzťahu dediny s najbližším mestom. Nové dopravné spojenia s obchodným poslaním priniesli vlnu diferenciácie dedín. Mnohé dediny sa zmenili na mestečká s pridelenými výsadami a prijatou stavebnou reguláciou ich územného rozvoja. Mnohé obce založené ako mestá sa z dôvodov hospodárskeho úpadku alebo zlých dopravných väzieb zmenili na dediny (Šarafín, 2006).

Vo vývine trvalých ľudských sídiel mala až po vznik kapitalizmu rozhodujúcu úlohu poľnohospodárska výroba ako prevažujúca výroba v období feudalizmu. Malovýroba založená na súkromnom vlastníctve pracujúcich bola rozhodujúcou formou výroby v poľnohospodárstve i remesle (Pašiak, 1980).

Od konca 18. storočia sa na našich dedinách objavujú popri prevažujúcich poľnohospodárskych usadlostiach aj domy ostatných sociálnych skupín bez pôdy. Domy týchto sociálnych skupín boli spravidla umiestnené na takých pozemkoch, kde sa pôda už poľnohospodársky neobrábala. Stoja voľne alebo vedľa seba v skupinách bez poľnohospodárskeho zázemia (Šarafín, 2006).

Vidiecke osídlenie sa po roku 1948 výrazne zmenilo. Spôsobila to kolektivizácia a industrializácia vidieka (Šarafín, 2006). Rozsiahle zmeny v agromelioračných úpravách poľnohospodárskej krajiny s následným scelovaním bývalých súkromných pozemkov do veľkoplošných hospodárskych sústav družstevného typu (veľkosť honov 10-200 ha) boli spojené s

likvidáciou a úbytkom dominantného ekostabilizačného prvku krajiny, lesnej zelene a tvarových a priestorových formácií rozptýlenej zelene v poľnohospodárskej krajine (Hrubík, 1999). Prírodný rozvoj osídlenia začal byť regulovaný, dedinám bola určená hierarchia rozvoja od zánikových po strediskové. Mnohé dediny však začali žiť vlastným životom. Predurčilo ich tomu výhodné postavenie k mestám a dopravným ťahom. Statický systém osídlenia sa prirodzene menil na dynamický (Šarafín, 2006).

Do územného plánovania na vidieku vstúpilo akčné plánovanie. Vzniklo v 60. rokoch v USA, v 80. rokoch minulého storočia pokračuje vo Veľkej Británii, odtiaľ sa šíri po Európe. Akčné plánovanie je plánovanie s ľuďmi, ide o aktivitu a vedúcu rolu miestnych obyvateľov pri vzniku plánov. Zvyšuje kvalitu územných plánov. Výsledkom spoluúčasti občana je „komunitná“ architektúra. Projektové workshopy sú prostriedkom tvorivej spolupráce občana s odborníkmi (Šarafín, 2006).

Každá historická etapa v rozvoji spoločnosti znamenala aj istú etapu rozvoja sídiel. Ľudia prispôbovali svoje sídla novým potrebám. Ľudia si budujú sídla, sídla zasa spätne pôsobia na ich život, životné podmienky a spôsob ich života (Pašiak, 1980).

Pre väčšinu súčasných dedín je príznačná takmer úplná strata pôvodnej funkčnej väzby zástavby na okolitú krajinu. Túto predtým samozrejmu väzbu (usadlosti so záhumniami) jednorázovo zrušila kolektivizácia. K jej obnoveniu nedochádza ani napriek majetkovým reštitúciám. Z hľadiska pracovnej viazanosti vidieckeho obyvateľstva na poľnohospodársku produkciu sa poľnohospodárstvo stalo javom periférnym, ktorý sa presunul mimo zastavané územie sídla. Pritom sídlo zostáva poľnohospodárskou výrobou obkľúčené. Ak sa aj vracia poľnohospodárska prevádzka do dediny, alebo tam zostala, nič to nemení na skutočnosti, že dochádza k vysídľovaniu vidieckeho obyvateľstva z krajiny. Tiež vidiecka zástavba stále stráca niekdajší ráz. To sa prejavuje paradoxným susedstvom niekedy až rádovo rozdielnych štandardov stavieb. Súhrnne možno povedať, že vidiecka zástavba prechádza procesom akejsi chaotickej individualizácie nesúcej znaky pomešenia (Feriancová, 2005).

Budúcnosť obce nemá len lokálne, ale aj celospoločenské východiská, tie musí obec vnímať a využívať vo svojom plánovaní. Rozhodujúcimi východiskovými podmienkami pri vytváraní územno – plánovacej politiky obce sú predovšetkým faktory demografického vývoja, hospodárskej situácie a podmienok jeho ďalšieho vývoja, stav vo vývoji osídlenia a infraštruktúry, environmentálne a kultúrno-historické podmienky vývoja ako aj otázky medzinárodných podmienok a súvislostí v rozvoji spoločnosti (Šarafín, 2006).

Ako nová perspektíva vidieckych oblastí sa ponúka metóda vytvárania sídelných sietí. Táto pozostáva zo vzájomného prepojenia metropolitných regiónov, ktoré sú vhodne rozložené v území, do sietí, na ktoré sa výkonnou infraštruktúrou napájajú mestá a vidiecky priestor. Vytváranie takýchto hierarchických sietí sa má uskutočňovať v medzinárodnom, celoštátnom a nadregionálnom meradle. V záujme zachovania rôznorodosti a výkonnosti sídelnej štruktúry, európska koncepcia odporúča pri decentralizácii sídelnej štruktúry sledovať hierarchický, odstupňovaný systém rozvoja miest. Takýmto spôsobom sa vytvára celoplošná štruktúra zabezpečenia územia obslužnými aktivitami, čím sa budú vytvárať predpoklady trvalo udržateľného a rozvojového princípu v osídlení. Dostupnosť v najvšeobecnejšom slova zmysle je v súčasnosti jedným z kľúčových otázok regionálneho rozvoja vidieka, ide o dostupnosť tvrdú – dopravnými prostriedkami medzi jednotlivými sídelnými jednotkami a dostupnosť mäkkú – dostupnosť k informáciám, vzdelaniu, rôznym službám a pod (Šaračín, 2006).

Dediny sa majú medzi sebou, ale najmä spolu aj s mestami, ktoré tvoria ich prirodzené sídelné centrá spájať do rozvojových aliancií. Vzájomné prepojenie medzi mestom a vidiekom predstavuje nový a v budúcnosti bezpodmienečný predpoklad pre rozvoj vidieckeho priestoru (Šaračín, 2006).

2.9 AKTUÁLNE PROBLÉMY VIDIEKA

Výstavba vo vidieckom prostredí bola vždy úzko spätá s ľudovým stavitelstvom, základným svedectvom spôsobu života a kultúry slovenského ľudu. Toto stavitelstvo je priamym dôkazom súvekých ekonomických, sociálnych a ekologických podmienok, v ktorých ľud žil, ale aj dôkazom jeho vysokej technickej zručnosti a vkusu (Čitáry, 2000). Jednou zo zásadných príčin problémového stavu obrazu nášho vidieka je neopodstatnené preberanie mestského životného štýlu obyvateľmi našich dedín (ktorých životný štýl a hodnotové kritériá boli zmenené pod vplyvom socialistickej politicko-správnej, ekonomickej, sociálnej a kultúrnej orientácie), čo sa prejavilo výstavbou kapacitne, funkčne, tvarovo, typovo, či materiálovo nevhodne navrhnutých zariadení občianskeho vybavenia, ale aj výstavbou obytných súborov sídliskového charakteru. Nevhodne pôsobia plochými strechami, proporciami a detailami. Nezapadajú do prostredia a nemajú väzby s tradíciami týkajúcimi sa stavebného postupu, s čím súvisí aj nevhodné použitie a kombinácie materiálov ako betón, kovy a umelé hmoty (Štěpánková, 1999).

V súčasnosti môžeme vyčleniť tri základné formy spôsobu života obyvateľov na vidieku, ktoré značne vplývajú na dnešnú tvorbu vo vidieckom prostredí (Čitáry, 2000):

- pôvodná forma vidieckeho obyvateľstva – teda človek žijúci na vidieku, prevažne pracujúci v poľnohospodárskej výrobe, ktorý má iné nároky na rozsah a väzbu miestností vo svojom dome, ako i vo väzbe na exteriér, dvor a záhradu,
- forma vidieckeho obyvateľstva, ktorá sa začala rozvíjať v období tzv. socializácie vidieka, kedy obyvatelia nachádzali prácu v blízkych mestách a tým sa menil aj ich pohľad na samotný život vo vidieckom prostredí; vo voľnom čase sa ešte venovali poľnohospodárskej produkcii; táto forma sa silne rozvíja hlavne v prímestských obciach dopravne dostatočne prepojených s mestom,
- forma chalupárstva – forma bývania vo vidieckom prostredí počas víkendov a dovoleník prispieva veľkou mierou k záchrane pôvodného fondu vidieckeho bývania po jej zrekonštruovaní.

Medzi ďalšie atribúty, ktoré ovplyvňujú tvorbu obydľí vo vidieckom prostredí, patria charakter prostredia, konfigurácia krajiny, poloha v samotnom sídle, nadväznosť na okolité pozemky, orientácia na svetové strany, regionálne danosti a súčasné štandardy bývania (Čitáry, 2000).

Ekologické problémy (Feriancová, 2005) vidieckych sídiel vyplývajú z ich socioeconomickej aktivity, urbanistickej štruktúry, funkčných zón a geografickej polohy. K aktuálnym ekologickým problémom dediny zaraďujeme:

- znečisťovanie ovzdušia (z priemyselnej činnosti a malých prevádzok, z poľnohospodárskej výroby, z energetických zdrojov a kúrenísk, nadmerný hluk)
- znečisťovanie vody (priesaky a splašky, splašky domového a bytového charakteru, splašky a priesaky z chemizácie poľnohospodárskej výroby, zimné solenie vozoviek a komunikácií)
- znečisťovanie pôdy (reziduá z hnojív, pesticídov, závlahovej vody, depozície komponentov znečisteného ovzdušia, reziduá posypových solí)

V súčasnosti sa rysuje problém globalizácie dediny. Najvýraznejšie sa dotýka dedín ležiacich v bezprostrednej blízkosti veľkých miest. Obyvatelia miest využívajú výhodnú ponuku pozemkov pre výstavbu rodinných domov a vznikajú tu nové urbanistické celky s univerzálnym rázom, ktoré s tradičným charakterom zástavby obce nemajú už prakticky nič spoločné. Dnes je ťažké predvídať, do akej miery nové urbanistické celky v budúcnosti zmenia stavebnú, ale i spoločenskú štruktúru

našich dedín. Isté však je, že tradičná zástavba je v obciach v blízkosti miest na ústupe (Kašparová - Rozehnalová, 2003).

Naopak niektorým malým obciam ležiacim v okrajových polohách (v pohraničí a mimo mestských aglomerácií) skôr hrozí zánik. Prejavujú sa v nich problémy, ktoré majú vplyv taktiež na zachovanie hmotného prostredia dedín a jeho stavebnej a urbanistickej kultúry. Sú spojené so spoločenskými javmi ako starnutie obyvateľstva, sťahovanie mladých ľudí do miest za pracovnými príležitosťami, kontinuálnym znižovaním počtu obyvateľov s trvalým pobytom a nárastom počtu osôb, ktoré využívajú domy v obci len sezónne a krátkodobo (Kašparová - Rozehnalová, 2003).

2.10 VÍZIA AKO PRVÝ KROK PLÁNOVANIA

Vidiek Slovenska stojí pred náročnou úlohou a to dokázať životaschopnosť samospráv vytváraním projektov svojej budúcnosti. Každá dedina a mestečko má mať svoju víziu budúcnosti, to znamená, želaný stav v určenom výhľade. Vízia je neodkladnou dohodou, ktorá je motiváciou občianskeho záujmu o veci verejné, vízia je duchovnou stimuláciou rozvoja dediny, či mestečka. Jednou z najdôležitejších až rozhodujúcich podmienok naplnenia vízie do budúcnosti je územný plán. Ide o prípravu územia pre jeho nové funkčné využitie v duchu vytýčených cieľov (Šarafín, 2006).

Územné plánovanie ako metodický systém priestorového usporiadania a funkčného využitia územia sídla dáva architektúre vidieka krídla budúcnosti a pevné základy efektívnosti a predvídavosti. Víziu je nevyhnutné overiť na územno-plánovacej úrovni, územný plán je zárukou vidieť obnovu dediny v architektúre nových vízií (Šarafín, 2006).

Niektorí zastávajú názor, že splynutie mesta a vidieka znamená zánik tak mesta ako aj vidieka. Sú presvedčení, že cieľom zblížovania mesta a vidieka je ich syntéza na vyššom stupni, ktorej výsledkom bude také usporiadanie územia, sídiel a krajiny, v ktorom budú zachované a mnohonásobne rozvinuté pozitívne rysy oboch týchto kategórií ľudských sídiel a budú prekonané a odstránené ich obmedzenia a jednostrannosti. Prekonať je teda nutné nielen izolovanosť dediny od civilizácie, ale aj izolovanosť a odlúčenosť obyvateľov mesta od prírody a jednostrannosti životného spôsobu obyvateľov oboch týchto typov osídlenia (Slepička, 1981).

Bude sa vývoj sídiel uberať ďalej tak, že sa budú utvárať sídelné zoskupenia, kde jedna i druhá forma vytvorí taký skupinový sídelný systém, v ktorom doterajšie delenie sídiel na mestá a dediny stratí opodstatnenosť, pretože pôjde vlastne o sídelnú formu vyššieho typu, v ktorej sa zachovávajú aj prednosti dediny, aj prednosti mesta? Alebo sa budú sídla vyvíjať tak, že mesto pohltí dedinu? Alebo

vývoj donúti ľudí vrátiť sa k dedine? Bude to „svetové mesto“, či „svetová dedina“ a či kvalitatívne celkom nová sídelná sústava, postavená nad dnešnou a regenerujúca prírodné prostredie (Pašiak, 1980) ?

2.11 EURÓPA A PROBLEMATIKA VIDIEKA

Rozmanitosť krajiny, sídiel a usadlostí, typická pre celú Európu, je vzácnym kultúrnym dedičstvom. Záujem a snaha o zachovanie regionálnej mnohotvárnosti sa presadzujú prostredníctvom programov Európskej únie i programov jednotlivých zemí (Kašparová - Rozehnalová, 2003).

Z dôvodov možnosti zosúladenia legislatívy vo vzťahu k vidieckym sídlam v rámci Európy boli vypracované a definované krajinami Európskeho spoločenstva typické znaky vidieckych zón v Európe:

- dominantné postavenie poľnohospodárskych aktivít
- prevládajúce zelené zóny, ktoré majú ekologické funkcie
- nízka hustota obyvateľstva, rozptýlené osídlenie na veľkých územiach
- ohraničená veľkosť obcí
- prevaha pracovných miest vyžadujúcich prevažne fyzickú prácu
- existencia prírodných krás
- existencia typickej miestnej, alebo regionálnej kultúry, ktorá má korene vo vzťahu človeka k prírode
- možnosti rekreácie a turistiky (Štěpánková - Heinischová, 2009).

V súlade s tendenciami, ktoré sú deklarované aj v dokumente Európska perspektíva priestorového rozvoja (European Spatial Development Perspective) prijatej členskými krajinami EÚ v roku 1999 sa očakáva, že mestá a mestské aglomerácie musia byť také silné, aby vedeli prispieť aj k rozvoju okolitého vidieckeho priestoru. Takáto tendencia predpokladá aj nový vzťah medzi mestom a vidiekom, kde vidiecky priestor sa nechápe len ako „zásobáreň mesta“, ale aj ako spoločenské a kultúrne zázemie mesta so svojimi špecifickými danosťami a podmienkami (Šarafín, 2006).

Budúcnosť vidieckeho priestoru bude vo všeobecnosti závisieť od reštrukturalizácie a od možnosti vytvoriť pre obyvateľstvo na vidieku pracovné príležitosti mimo agrárneho sektoru. V partnerstve mesta a vidieka pre rozvoj rurálnych území v Európe sa odporúčajú tri politiky:

- akcelerácia reštrukturalizácie poľnohospodárstva a diverzifikácia ekonomiky
- zhodnotenie prírodných a kultúrnych daností
- rozvoj ekonomiky malých a stredných miest (Šarafín, 2006)

Cieľom politiky Európskej únie je zachovať životaschopnosť vidieka prostredníctvom vyváženého rozvoja vidieckych oblastí. Za rozvoj vidieka v jednotlivých členských štátoch EÚ sú zodpovedné jednotlivé štáty. Členské štáty si volia opatrenia zodpovedajúce ich osobitným potrebám a sami si spravujú vlastné programy. EÚ uhrádza časť nákladov, čiže sa zúčastňuje na spolufinancovaní projektov. Finančné prostriedky určené na rozvoj vidieka pochádzajú z Európskeho poľnohospodárskeho fondu pre rozvoj vidieka (EPFRV) a môžu sa používať na poľnohospodárske i nepoľnohospodárske činnosti. Každý program na rozvoj vidieka musí zahŕňať opatrenia na ochranu a skvalitnenie prírodných zdrojov EÚ a krajiny vo vidieckych oblastiach. Finančné prostriedky vyčlenené na rozvoj vidieka sa poskytujú ako kompenzácia za opatrenia, ktoré slúžia nielen na ochranu krajiny, ale pomáhajú aj v boji proti klimatickým zmenám (Európske poľnohospodárstvo a spoločná poľnohospodárska politika, 2009).

2.11.1. Európsky dohovor o krajine

Európsky dohovor o krajine (The European Landscape Convention), dohovor Rady Európy, ako prvý výsostne zameraný na ochranu všetkých typov krajín, bol zverejnený v talianskej Florencii v roku 2000 a po veľmi intenzívnych prípravách ratifikačného procesu vstúpil Európsky dohovor o krajine na Slovensku do platnosti v decembri roku 2005. Rada Európy pravidelne v ročných intervaloch organizuje workshopy a spolupodieľa sa na organizovaní tzv. národných seminárov (Mišíková, 2007).

Prvé iniciatívy na prípravu Dohovoru začali už roku 1994, a to z podnetu Kongresu miestnych a regionálnych samospráv Európy (Congress of Local and Regional Authorities - CLRAE). Potreba vypracovať Európsky dohovor o krajine sa však objavila už skôr, a to napríklad aj v záveroch 1. paneurópskej konferencie ministrov životného prostredia, ktorá sa konala z iniciatívy bývalého Československa v Dobříši (1991). V roku 1999 bola vytvorená komisia expertov, ktorá pripravila konečný návrh Dohovoru. Dňa 19. júla 2000 predložený text schválil Výbor ministrov Rady Európy a súčasne rozhodol, že Dohovor bude otvorený na podpis 20. októbra 2000. V tento deň ho podpísalo na zasadnutí vo Florencii 18 členských štátov Rady Európy: Belgicko, Bulharsko, Chorvátsko, Dánsko,

Fínsko, Francúzsko, Taliansko, Litva, Luxembursko, Malta, Moldavsko, Nórsko, Portugalsko, Rumunsko, San Marino, Španielsko, Švajčiarsko a Turecko (Kozová, 2001).

Hlavným cieľom dohovoru, ktorý má štyri kapitoly, je zabezpečiť ochranu, manažment a plánovanie krajín a posilniť medzinárodnú spoluprácu v tejto oblasti (Mišíková, 2007). Jeho význam spočíva v ukladaní povinnosti vytvárať a realizovať ohľaduplnú a z hľadiska charakteru krajiny udržateľnú krajinnú politiku za účasti verejnosti a miestnych i regionálnych úradov. Táto zmluva má slúžiť ako efektívny nástroj medzinárodnej spolupráce. Mala by zaisťovať ochranu jednotlivým typom európskej krajiny, aktívnu starostlivosť o krajinu v súlade s princípmi jej trvalo udržateľného rozvoja a koordinovať plánovacie činnosti v krajine (Evropská úmluva o krajine, 2010).

Tretia kapitola Dohovoru je venovaná európskej spolupráci, pričom sa kladie dôraz na medzinárodné stratégie a programy, vzájomnú pomoc a výmenu informácií a monitorovanie realizácie Dohovoru. V tejto kapitole je článok venovaný Cene krajiny Rady Európy. Toto ocenenie môže byť udelené miestnym a regionálnym orgánom, ktoré vytvorili dlhodobu účinnú stratégiu alebo opatrenia na ochranu, manažment alebo plán krajiny a môžu byť príkladom pre iné územné orgány v Európe. Cenu môžu získať aj mimovládne organizácie, ktoré sa mimoriadne významne pričínili o ochranu, manažment a plánovanie krajiny (Kozová, 2001).

Dohovor vychádza z poznania, že krajina je predmetom verejného záujmu a plní dôležitú úlohu v poľnohospodárstve, ekológii, kultúre a spoločnosti, z čoho vyplýva, že je významnou súčasťou života jej obyvateľov. Zároveň sa v ňom požaduje, aby starostlivosť o krajinu mala charakter udržateľného rozvoja, zahŕňajúceho pravidelné udržiavanie krajiny a zosúladovanie hospodárskych, environmentálnych a sociálnych záujmov. Ochrana krajiny je vnímaná ako ochrana celého komplexu tvoreného kultúrnou i prírodnou krajinou, zahŕňajúceho zachovávanie charakteristických krajinných celkov. Európsky dohovor o krajine kladie dôraz na krajinné plánovanie, na ciele kroky v ochrane a starostlivosti o krajinu, na obnovu i zvýšenie rozmanitosti prírody a hodnoty krajinných celkov (Evropská úmluva o krajine, 2010).

2.12 PROGRAM OBNOVY DEDINY (POD)

Program obnovy dediny je jedným z úspešných nástrojov rozvoja vidieka. Je to proces, v ktorom je orientovaná pozornosť vidieku, bývaniu a životu na dedine. Proces obnovený, dynamický, vývojový, ktorý by mal začať na každej dedine a nikdy neskončiť. Proces, v ktorom obce a jej obyvatelia s podporou štátu a pomocou odborníkov plánujú, projektujú a uskutočňujú také aktivity

a činnosti, ktoré smerujú k trvalému zvýšeniu kvality a štandardu bývania na dedine – zároveň so zachovaním tohto prostredia (Flóriš, 2000).

Programom obnovy dediny (obce) sa tiež nazýva jednotný plánovací dokument, ktorý vypracúva obec ako základný dokument pre svoj trvalo udržateľný rozvoj. Tvorba týchto dokumentov bola veľmi dôležitá v rámci predvstupovej stratégie do EÚ, vytvára základný rámec pre absorpčnú schopnosť štrukturálnych fondov a je podmienkou úspešnosti projektov na lokálnej úrovni. Program obnovy dediny ako vládny program na Slovensku je od roku 1998 jediný systémový finančný nástroj zameraný na podporu rozvoja vidieckych obcí štátom (Program obnovy dediny, 2010).

Program obnovy dediny štáty vyspelej Európy poznajú už asi 30 rokov, u nás sa začal uvádzať do života až roku 1991, keď boli vypracované odporúčania a metodické usmernenia a vláda SR prijala uznesenie č. 395/91. Aktivity boli vtedy financované z rôznych zdrojov (štátnych dotácií, obecných rozpočtov, fondov, súkromných a neštátnych zdrojov atď.). K Programu obnovy dediny sa systémovo pristúpilo roku 1997, keď vláda SR schválila Aktualizovaný program obnovy dediny a prijala uznesenie č. 222/97. Realizácia tohto projektu sa naplno rozbehla v roku 1998 (Kršáková, 1998).

V súlade s uvedenými dokumentami je každoročne vydané metodické usmernenie o POD, podmienkach a pravidlách účasti obcí v ňom platné pre daný rok a uverejnené v Obecných novinách. Metodické usmernenie citlivo reaguje na aktuálne podmienky pre realizáciu POD v tom – ktorom roku (Program obnovy dediny, 2010).

Program spája všetkých iniciatívnych ľudí, učí ich spolupráci v prospech spoločnej vízie. Vízie o tom, ako by mohla vyzerat' každá jedna slovenská dedina, aby mladí neodchádzali za pozlátkou mesta, aby na vidieku vyrastali nové zdravé generácie, aby sa na dedine ľuďom dobre žilo (Kršáková, 1998). Veľmi dôležitým rysom programu je aj to, že program obsahuje znaky regionálnej a štrukturálnej politiky EÚ - princíp partnerstva, programovania, koncentrácie, doplnkovosti, ale aj transparentnosti (Program obnovy dediny už 9 rokov prispieva k rozvoju vidieka, 2006).

Program obnovy dediny je postavený predovšetkým na záujmoch a iniciatívach občanov, občianskych združení a samosprávnych orgánov obce. Základné ciele programu obnovy dediny boli stanovené už v roku 1991. Vychádzajú z konkrétnych podmienok každej dediny a zameriavajú sa hlavne na (Heinischová, Matušková, 1999):

- obnovenie sociálno-demografického základu dediny
- obnovenie a rozvíjanie miestnych kultúrnych a spoločenských tradícií
- upevňovanie lokálnych a regionálnych spoločenstiev

- rozvoj hospodárstva a zamestnanosti
- racionálne využívanie prírodných zdrojov, produkčného potenciálu pôdy
- urbanisticko-architektonické riešenie hmotného prostredia
- rekonštrukciu a modernizáciu zanedbaného domového a bytového fondu
- budovanie základnej občianskej vybavenosti a technickej infraštruktúry
- dôsledné dodržiavanie ekologicko-environmentálnych princípov v ochrane životného prostredia dediny
- zabezpečenie dôslednej ochrany prírody na katastrálnom území dediny
- realizovanie regionálneho rozvoja na miestnej úrovni.

Predmetom programu obnovy dediny sú aktivity:

- globálneho charakteru (predprojektová a projektová príprava – práca s obyvateľstvom a príprava dokumentácií; kultúra, osвета a propagácia)
- stavebno-technické (výstavba, úprava a rekonštrukcia verejno-prospešných stavieb; úprava a revitalizácia verejných priestranstiev; obecná „sociálna bytová výstavba“ a výstavba domov pre mladé rodiny)
- zelené aktivity (skrášľovanie verejných priestranstiev; návrh a realizácia projektov pozemkových úprav, rozvoj tradičného ovocinárstva; ochrana a budovanie chránených prírodných území v katastri, budovanie miestneho systému ekologickej stability, biokoridorov a biotopov; ekologické opatrenia v obci)
- aktivity na podporu rozvoja pracovných príležitostí (Kršáková, 1998).

V Programe rozvoja vidieka pre roky 2007-2013 bol stanovený globálny cieľ a to zvýšiť konkurencieschopnosť poľnohospodárstva, potravinárstva a lesníctva a zlepšiť životné prostredie zavádzaním vhodných poľnohospodárskych a lesníckych postupov a kvalitu života na vidieku s dôrazom na trvalo udržateľný rozvoj. Dôraz je kladený na zlepšenie konkurencieschopnosti agropotravinárskeho a lesného sektora prostredníctvom zvyšovania efektívnosti a kvality výroby so zachovaním princípov udržateľného rozvoja a princípov ekologizácie hospodárenia na vidieku; na zlepšenie stavu životného prostredia a krajiny zavedením vhodných poľnohospodárskych a lesohospodárskych postupov; na skvalitnenie života vo vidieckych oblastiach a diverzifikáciu vidieckeho hospodárstva v rámci vytvárania nových pracovných príležitostí, vzdelávania a obnovy

a rozvoja obcí, čo prispeje k zníženiu regionálnych rozdielov vidieka na Slovensku (Program rozvoja vidieka 2007-2013, 2008).

Na základe výzvy Európskeho pracovného spoločenstva pre obnovu dediny a rozvoj vidieka organizuje Ministerstvo životného prostredia v spolupráci so Slovenskou agentúrou životného prostredia od roku 2001 každé dva roky súťaž Dedina roka. Obec, ktorá sa stane víťazom v národnom kole je delegovaná v ďalšom roku reprezentovať SR v európskej súťaži (Program obnovy dediny už 9 rokov prispieva k rozvoju vidieka, 2006). Od roku 2001 reprezentovali Slovensko tieto obce: Soblahov (2001), Hrušov (2003), Vlachovo (2005), Liptovská Teplička (2007) a Dobrá Niva (2009).

3 CIEĽ PRÁCE

Hlavným cieľom diplomovej práce je zveľadiť a zobytniť vybrané verejné priestranstvá v obci Podhorie, vypracovať návrh na centrálné verejné priestory obce. Splneniu hlavného cieľa predchádza splnenie čiastkových cieľov. Ako čiastkové ciele boli stanovené analýzy vybraného vidieckeho sídla, vypracované na základe terénneho prieskumu. Pomocou pozorovaní v teréne zistiť využívanie jednotlivých priestorov, ich momentálne funkcie, lokalizovať významné architektonické či prírodné prvky v obci, stanoviť problémy a pozitíva obce, čo je potrebné eliminovať, čo naopak vyzdvihnúť a čo verejným priestranstvám v obci chýba. Na základe výsledkov z analýz vypracovať odporúčania týkajúce sa zelene a kompozície sídla, prideliť funkcie vybraným priestorom a následne vypracovať návrh, ktorý rešpektuje požiadavky samosprávy obce, obyvateľov a návštevníkov na verejné priestranstvá v obci, funkčné zameranie priestoru a využívanie verejných priestranstiev ako reprezentatívnych častí daného vidieckeho sídla.

4 MATERIÁL A METODIKA

Na základe vytýčených cieľov bol stanovený metodický postup na vypracovanie diplomovej práce a splnenie cieľov. Samotnému vypracovaniu diplomovej práce predchádzalo štúdium odbornej a vedeckej literatúry zameranej na problematiku vidieckych sídiel najmä na Slovensku a v zahraničí. Za riešené vidiecke sídlo som si vybrala obec Podhorie pri Žiline.

Na obecnom úrade som získala základné informácie o obci. Boli mi poskytnuté k nahliadnutiu rozvojové dokumenty obce ako Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Podhorie vypracovaný v roku 2004, Územný plán zóny Podhorie – Diel-Lán IBV vypracovaný v rokoch 1998 až 2000 a Doplnok č.1 – Územný plán sídelného útvaru Lietava-Podhorie z roku 2006. Taktiež mi boli poskytnuté historické fotografie obce a života na dedine. Územný plán SÚ Lietava z roku 1988, na ktorý sa odvoláva Doplnok č.1 ÚPN SÚ Lietava-Podhorie, nebol dostupný k nahliadnutiu ani na Obecnom úrade v Podhorí, ani na Obecnom úrade v Lietave. Informácie o ňom mi boli poskytnuté ústne administratívnou pracovníčkou na Obecnom úrade v Podhorí. Takto získané informácie boli následne spracované.

Na spracovanie prírodných pomerov v katastri obce a najbližšom okolí boli z hľadiska metodického postupu použité podkladové mapové i internetové materiály ako topografická mapa, katastrálna mapa a Atlas krajiny.

V lete 2009 bol vykonaný prvý terénny prieskum v katastri riešenej obce. V septembri bolo na podnet samosprávy obce a za spolupráce geodeta uskutočnené geodetické meranie polohopisu a výškopisu v časti Vajano nad cintorínom. Tento priestor nakoniec nie je predmetom detailného riešenia diplomovej práce.

Následne bol opakovane vykonaný terénny prieskum na území obce, počas ktorého bola uskutočnená fotodokumentácia zastavaného územia a extravilánu sídla. Všetky doposiaľ získané informácie i fotodokumentácia boli vzápätí spracované. Boli vypracované analýzy, a to analýza súčasnej krajinnej štruktúry, historická analýza, dopravná analýza, funkčno-priestorová analýza, analýza zelene, kompozičná analýza a analýza problémov a pozitív obce.

Na základe výsledkov z analýz boli určené miesta detailnejšieho riešenia, a to miesta s najväčším ťažiskom funkcií a záujmov obce. Vo vybraných priestoroch bola spracovaná detailná analýza súčasného stavu vrátane funkčných a prevádzkových vzťahov a analýza zelene vo forme inventarizácie porastov, v ďalších častiach obce bolo zisťované len druhové zloženie porastov.

Na základe výsledkov z terénneho prieskumu a analýz bol vypracovaný samotný návrh na dotvorenie verejných priestranstiev v obci s myšlienkovým a kompozičným zámerom.

Podkladové materiály:

- katastrálna mapa obce Podhorie
- základná mapa SR v mierke 1:10 000, mapový list 25-44-05
- Atlas krajiny SR
- Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Podhorie z roku 2004
- Územný plán zóny Podhorie – Diel-Lán IBV, vypracovaný v rokoch 1998-2000 (autor: Ing. arch. Stanislav Toman)
- Doplnok č.1 - Územný plán sídelného útvaru Lietava-Podhorie z roku 2006 (autor: Ing. arch. Peter Krajč)
- historické fotografie z archívu Libora Masného a občanov obce
- informácie poskytnuté administratívnou pracovníčkou Obecného úradu v Podhorí p. Annou Horčíčákovou
- propagačné materiály obce
- monografia obce Podhorie
- informácie z ústneho podania

5 OBEC PODHORIE

5.1 POLOHA

Riešená obec Podhorie sa nachádza necelých 15 km juhozápadne od krajského mesta Žilina vo vzdialenosti asi dvoch kilometrov za obcou Lietava, na okraji Súľovských skál. Obec je dlhá približne 1,2 km a široká 0,6 km. Stred obce sa nachádza v nadmorskej výške 460 m n.m. Kataster obce susedí s katastrami obcí Lietava (do ktorého je začlenená aj obec Lietavská Závadka), Súľov-Hradná, Babkov a Paština Závada. Podhorie spolu s okolitými obcami leží na rozhraní Strážovských vrchov, Žilinskej kotliny a Rajeckej doliny. V súčasnosti je obec Podhorie administratívne samostatnou obcou s väzbami na obce Lietava a Lietavská Závadka.

Podhorie je koncová dedina, ďalej pokračuje len poľná cesta do lesa, ktorou sa dá prejsť na súľovskú stranu a leží na mieste, ktoré bolo v minulosti križovatkou dvoch významných ciest; jedna viedla z Rajeckej doliny cez Súľov na Považie a druhá „Jantárová“ zo severu cez Žilinu, Lietavu a Rajec až na juh k Dunaju.

5.2 PRÍRODNÉ PODMIENKY

Geologický podklad

- geologická stavba: vrchná krieda a paleogén vnútorných Karpát, zlepenec, pieskovce, vápence, brekcie (borovské súvrstvie), lutét- priabón; vrchná krieda a paleogén vnútorných Karpát, pieskovce, vápnité ílovce, flyš (hutianske a zuberské súvrstvie), lutét-oligocén
- inžinierskogeologická rajonizácia: rajón pieskovcovo-zlepencových hornín, Sz a rajón flyšoidných hornín, Sf
- základné geochemické typy hornín: vápence a ílovce
- kvartérny pokryv: ostatné bližšie geneticky nerozlíšené sedimenty, nečlenené predkvartérne podložie s nepravidelným pokryvom bližšie nerozlíšených svahovín a sutín; deluviálne sedimenty vcelku, hlinité, hlinito-piesčité, hlinito-kamenité, piesčito-kamenité až balvanovité svahoviny a sutiny

Povrch

- geomorfologické jednotky: Fatransko-tatranská oblasť; geomorfologické celky – Súľovské vrchy a Žilinská kotlina

- morfológicko-morfometrické typy reliéfu: nižšia hornatina veľmi silne členitá; vrchovina silne členitá; pahorkatina stredne členitá

Ovzdušie

- klimatické oblasti: hranica medzi mierne teplou a chladnou klímou, charakter okrsku – mierne chladný až mierne teplý, veľmi vlhký, vrchovinový
- priemerné ročné sumy globálneho žiarenia (kWh.m⁻²): 1050-1100
- priemerná ročná teplota aktívneho povrchu pôdy: 7-8 °C
- priemerná teplota vzduchu v januári: -4 až -5 °C
- priemerný ročný počet vykurovacích dní: 280-320 dní
- počet letných dní: 45 dní
- počet mrazových dní: 121 dní
- priemerné ročné úhrny zrážok: 800-900 mm
- absolútne maximum mesačných zrážok: 250-300 mm
- priemerný ročný počet dní s hmlou: 20-50 oblasť zníženého výskytu hmiel - podhorské až horské svahové polohy
- priemerný počet dní so snehovou pokrývkou: 60 dní
- počet dní s dusným počasím: do 10
- zaťaženie územia prízemnými inverziami: mierne inverzné polohy
- prevládajúce SV vetry
- priemerná ročné úhrny aktuálnej evapotranspirácie: 400-450 mm
potenciálnej: 450-500 mm
- priemerná teplota vzduchu v júli: 14-16 °C
- priemerné úhrny zrážok v júli: 60-80 mm
- priemerné ročné hodnoty radiačného indexu sucha: 0 (Bo/LR)
- priemerná ročná teplota vzduchu: 4-6 °C
- priemerná úhrny zrážok v januári: 50-60 mm

Vodstvo

- hlavné povodie: Váh
- povrchový odtok: najväčší – marec, apríl, najmenší – august

- určujúci typ priepustnosti, hlavné hydrogeologické regióny: medzizrnová, paleogén a kvartér časti Žilinskej kotliny a východného okraja Súľovských vrchov
- typy režimu odtoku: dažďovo-snehový; oblasť vrchovinno-nížinná; akumulácia 12-2; vodnatosť 3-4
- počas starších treťohôr sa tu nachádzalo praveké more

Pôdy

- pôdny typ: rendziny, kambizeme a fluvizeme
- zrnitostná trieda pôdy: hlinitá
- retenčná schopnosť: veľká
- priepustnosť: stredná
- vlhkostný režim pôd: vlhký
- obsah humusu v poľnohospodárskej pôde: stredný (1,8-2,3%)
- pôdna reakcia: slabo alkalická (7,3 pH)

Rastlinstvo

- fyto geograficko-vegetačné členenie: zóna buková, oblasť kryštalicko-druhohorná
- potenciálna prirodzená vegetácia: bukové lesy na vápencových a dolomitových podložkách
- najrozšírenejšie dreviny: buk lesný (*Fagus sylvatica L.*), borovica lesná (*Pinus sylvestris L.*), smrek obyčajný (*Picea abies (L.) Karst.*), smrekovec opadavý (*Larix decidua Mill.*), dub zimný (*Quercus petraea (Mattusch.) Liebl.*), javor horský (*Acer pseudoplatanus L.*)

Živočíšstvo

- zoogeografické členenie: Terestrický biocyklus; provincia listnatých lesov, podkarpatský úsek
- zoogeografické členenie: Limnický biocyklus; provincia pontokaspická, stredoslovenská časť

5.3 HISTÓRIA

Z archeologického prieskumu severného Slovenska vyplýva, že osídlenie v tejto oblasti bolo už v dobách pred naším letopočtom. Sídliisko z obdobia staršej doby železnej (700-400 rokov p.n.l.) doložené nálezmi prepálenej mazanice z porušených obydlí a črepmi zdobených nádob sa nachádzalo na svahu terasy v blízkosti potoka v doline Kút. Na miernom návrší úpätia kopca Dubník sa našlo

sídliisko tzv. púchovskej kultúry z prelomu letopočtov (3.storočie p.n.l. – 2. storočie n.l.). Na východnom úpäti Hradiska boli nájdené aj viaceré črepy z obdobia Veľkomoravskej ríše a bolo tu možné sledovať na susedných oráčinách tmavú kultúrnu vrstvu. Niekde v týchto miestach sa pravdepodobne nachádzala aj mohyla. Pri ihrisku sa objavili sídliskové objekty pravdepodobne z obdobia neskorého laténu (1. storočie p.n.l.) (Masná, 2010).

Obec Podhorie vznikla na klčovisku Lietavského panstva. Archeologické nálezy, rečové analógie a archívne doklady dosvedčujú, že územie Lietavského panstva bolo už v predhistorickom období obývané. Bývali tu rozličné národy. Všetko nasvedčuje tomu, že po neznámych národoch doby bronzovej tu nasledovali národy s kultúrou lužicko – sliezskeho typu popolnicových polí. Prehistorické hradiská a opevnenia nájdené v okolí Lietavy znamenajú už dobu slovanskej kultúry. Obyvateľstvo, ktoré tu v dobe lužickej kultúry bolo, vyhynulo, alebo sa vysťahovalo. Kraj zarástol lesmi, takže v 14. storočí údolie rieky Rajčianky (vtedy Lietavy) bolo treba znova kolonizovať. Zaľudnenie územia, ktoré patrilo Lietavskému hradu v historickej dobe, začalo od Žiliny (Zjavková, 2002).

V každej roľníckej osade, založenej na území Lietavského hradu podľa stredovekých zásad kolonizácie rozoznávame tri kategórie obyvateľstva: šoltýsov, sedliakov a bezroľných domkárov (želiarov) (Zjavková, 2002). Šoltýsi mali od ostatných obyvateľov odlišné práva a povinnosti. Boli povinní nazaňovať osadníkov potrebných na založenie osady. V prípade, že by sa tu usadili natrvalo (16 rokov), boli by oslobodení od poddanských robôt a platieb. Mali by povolené kdekoľvek v okolitých hradných lesoch narúbať a doviezť si stavebné drevo. Z neho si mohli postaviť dom a hospodárske stavby bezplatne. Podobné kolonizačné podmienky boli ustanovené pri znovuzriadení dediny Podhorie v roku 1388, kedy vydal Vladislav, famulus Štefana Bebeka, pána Lietavy a kastelán hradu, synom Wanovým šoltýsku listinu, aby Čechmi spustošená a k Lietave prináležiaca dedina Podhora bola znovu zaľudnená. Prvá písomná zmienka o existujúcej obci sa zachovala z roku 1393 (História obce Podhorie, 2008).

Pri zriaďovaní šoltýstva v Podhorí boli udelené privilégia na mäsiarstvo, pekárstvo, obuvníctvo, kováčstvo a zlatníctvo. Neskoršie, zriadením mesta Rajec, sa všetky remeslá začali sústreďovať v cechoch. V dedinách ostali len najpotrebnejší remeselníci, ako kolári, kováči, mäsiari a obuvníci (Masná, 2010).

V 19. storočí mala obec Podhorie presne vymedzené hranice. Svedčí o tom zápis z 25. septembra 1850, ktorý za prítomnosti notára a vykonávajúceho úradníka Žilinského komisariátu podpísali v Podhorí richtári a boženíci obcí Podhorie, Lietava a Sunegova Závadka. Chotárne názvy

používané v tej dobe sa zachovali dodnes. Viedla sa podrobná evidencia pozemkov, bonity pôdy a predbežný čistý výnos z ornej pôdy, záhrad a lúk. Zaevidované sú gazdovské domy, počty miestností v nich a hospodárske budovy (Masná, 2010).

Na začiatku 20. storočia sa v obci, až na pár výnimiek, nachádzali takmer výlučne drevené stavby. Celoplošné požiare sa pravidelne opakovali, a preto štát ponúkol obyvateľom Podhoria pôžičku, ktorú mali splácať 20 rokov, aby si mohli dať postaviť murované domy. Väčšina z pôvodných domov sa postupne prestavala, ale existujú dodnes. Prvá drevená škola zhorela pri požari v roku 1909 a nová bola už murovaná. Spolu s ňou postavili aj kamenný kríž, ktorý stojí dodnes. Pred 1. svetovou vojnou mnohí odchádzali z dediny do Ameriky za robotou, iný sa živili drotárstvom a vandrovali po Nemecku. Po skončení vojny prichádzali ponuky na poľnohospodárske práce na dolniaky a do Čiech. Obec udržiavala vicinálne cesty a náklady na štrkovanie, dechtovanie a na zakúpenie náradia na lámanie kameňa sa plánovali v obecnom rozpočte, taktiež náklady na udržiavanie verejných studní, cintorína a mrchoviska, prispievalo sa na chov plemenného býka i na ovocinársku striekačku, udržiavali sa hasičské stroje a zariadenie. Podporovala sa osвета, odvádzal sa príspevok na podporu humanitných spolkov, nemocníc a držal sa chudobinský fond na podporu chudobných. Cez 2. svetovú vojnu sa veľa ľudí zamestnalo pri kopaní protitankových zákopov, len niektorí muži odišli na front. Po skončení vojny si obyvatelia zvolili Miestny národný výbor a prvé roky po vojne pokračovali v roľníckom spôsobe života, ale postupne si nachádzali prácu mimo obce. Po roku 1948 vzniklo v obci menšinové roľnícke družstvo, do ktorého boli všetci donútení vstúpiť a odovzdať svoju pôdu, nadobudnuté stroje, poľnohospodárske náradie a dobytok. Postupne boli vystavané družstevné objekty. V roku 1960 bolo v Podhorí založené spotrebné družstvo Jednota, ktorá mala predajňu potravín a pohostinstvo v terajšom Poľovníckom dome. Koncom sedemdesiatych rokov postavila na strede obce na mieste starej školy svoju budovu, v ktorej sa nachádza aj v súčasnosti. V obci vybudovali svojpomocne v tzv. akcii ZET novú budovu miestneho národného výboru a požiaru zbrojnicu v rokoch 1972 až 1973. JRD vybuďovalo novú administratívno – sociálnu budovu s kuchyňou a jedálňou pre zamestnancov a dva bytové domy. Postavila sa nová škola a pomocou družstevných mechanizmov vybudovali pri novej škole školské ihrisko a v rokoch 1974 až 1975 sa vybuďoval kultúrny dom (Masná, 2010).

5.4 SÚČASNÉ VYUŽÍVANIE KRAJINY

Súčasnú krajinnú pokrývku katastrálneho územia obce predstavujú zmiešané a ihličnaté lesy, sídelná zástavba, orná pôda, lúky a pasienky. Okolitá krajina je typická tradičným spôsobom

využívania a prezentovaná ako tradičná lúčno-pasienková krajina. Západnú časť katastra tvoria výlučne lesné porasty, ktoré prevažne patria do CHKO Strážovské vrchy. Porasty s hospodárskou funkciou sú tvorené monokultúrou smreka obyčajného (*Picea abies*). V lesoch sa nachádza množstvo dolín a zaujímavých kamenných útvarov. Kataster obce pozostáva z troch hlavných dolín, ktorých dnom tečú miestne toky, či už trvalé alebo vyskytujúce sa počas jarného obdobia a výdatnejších zrážok. Viacero málo výdatných tokov sa spája, a tak vzniká tok Lietavka, ktorý sa v Lietavskej Lúčke vlieva do Rajčanky. Zdrojom vodnatosti sú výlučne dažde a snehové zrážky. Povrchový odtok z povodia je veľký a vcelku vyrovnaný. Prítok, ktorý preteká zastavaným územím obce, má na výstupe z nej nestabilné brehy a je neregulovaný. Podzemné vody vystupujú na povrch formou vrstevnatých a puklinových prameňov, ale väčšinou ako malé suťové pramene, a nachádzajú sa tu aj viaceré močaristé lokality (Jarečky, U kaduba).

Zastavané územie obce zaberá 34,83 ha z celkovej rozlohy katastrálneho územia 641,63 ha. Z hľadiska funkčného využitia územia má zastavaná časť vidieckeho sídla Podhorie primárnu funkciu obytnú a rekreačnú. Zastavanú časť územia tvoria prevažne rodinné domy obklopené súkromnými záhradami. V lokalite Dráhy boli vybudované dva bytové domy. Prechod medzi zastavaným územím a poľnohospodárskou krajinou a lesmi vytvárajú buď súkromné plochy s poľnohospodárskymi plodinami, na ktorých sú často postavené malé chatky, alebo ovocné sady. Ďalšie prepojenie krajiny vytvárajú sprievodné porasty poľných ciest a brehová vegetácia vodných tokov. Poľnohospodárska pôda má rozlohu 293,80 ha, z toho orná pôda zaberá 105,84 ha, trvalé trávne porasty 174,66 ha a záhrady a sady zaberajú plochu 13,29 ha. Lesné pozemky sa nachádzajú na rozlohe 312,16 ha a vodné plochy zaberajú 3,21 ha z katastrálneho územia. Poľné cesty v severovýchodnej časti katastra rozdeľujúce plochy ornej pôdy sú nespevnené a bez sprievodnej vegetácie. Na viacerých plochách susediacich so zastavaným územím prebieha výstavba nových rodinných domov a tým sa znižuje plocha poľnohospodárskej pôdy.

Územie mimo zastavanú časť obce má predovšetkým ekostabilizačnú a výrobnú funkciu vo forme poľnohospodárskej a lesnej výroby. Obec má administratívno – správne a funkčné väzby na Lietavskú Závadku, Lietavu a Žilinu.

5.5 OCHRANA KRAJINY

Z hľadiska ochrany prírody Podhorie hraničí s CHKO Strážovské vrchy. Z maloplošných chránených území sú v blízkom okolí NPR Súľovské skaly, PR Slnčné skaly, NPR Kozol, PP

Poluvsianska ihla, PP Turská skala a chránený strom Lipa malolistá (*Tilia cordata*) v Lietave, ktorá má vyše tristo rokov.

Počiatky ochrany NPR Súľovské skaly siahajú do roku 1929. S dnešnou výmerou 543,23 ha vlastného chráneného územia a 281,77 ha ochranného pásma bola vyhlásená v roku 1973. Je charakteristická najväčším rozšírením reliktných borín na území CHKO Strážovské vrchy a výskytom pestrých teplomilných i horských druhov rastlín a živočíchov (Chránená krajinná oblasť Strážovské vrchy, 2010).

Územie obce s prilahlými pohoriami sa vyznačuje množstvom biotopov, ktorých životné spoločenstvá si dodnes uchovali pôvodný charakter. Mnohé z nich sú zákonom chránené, vzácne druhy, dokumentujúce pôvodné bohatstvo zvyšných prírodne zachovaných stanovišť tejto oblasti. Môžeme tu nájsť rastlinné druhy ako poniklec slovenský (*Pulsatilla slavica*), horec clusiov (*Gentiana clusii*) či prvosenka holá (*Primula auricula*). K typickým hniezdičom tejto oblasti patrí skaliar pestrý (*Monticola saxatilis*), sokol myšiar (*Falco tinnunculus*), kavka obyčajná (*Coloeus monedula*) a výr skalný (*Bubo bubo*).

Najväčším zdrojom znečistenia životného prostredia v okolí je Cementáreň Lietavská Lúčka a.s. Priamo v obci sa znečisťovatelia ovzdušia nenachádzajú.

5.6 DOPRAVA A CESTNÁ SIEŤ

Do obce vedie cesta III/5185 funkčnej triedy B3, ktorá v maximálnej miere rešpektuje jestvujúcu zástavbu. Cesta pokračuje do Lietavy, pred obcou Lietava sa na ňu napája cesta III/5186 z Lietavskej Závadky a v Lietavskej Lúčke sa napája na cestu I/64 vedúcu do Žiliny.

Autobusovú hromadnú prepravu zabezpečuje SAD Žilina a.s. prímestskými linkami hromadnej dopravy. V pracovný deň premáva 14 spojov zo Žiliny do Podhoria a 16 spojov z Podhoria do Žiliny. Cez víkendy a sviatky premáva 9 spojov z Podhoria do Žiliny a 9 spojov zo Žiliny do Podhoria. V obci sa nachádzajú dve autobusové zastávky, prvá pri materskej škole a druhá v strede obce, kde sa autobusy otáčajú a vracajú sa späť. Pokrytie zastavaného územia obce autobusovými zastávkami je pre dnešné pomery obce postačujúce. Podľa vyťaženia autobusu premáva autobus buď priamo cez Lietavu do Žiliny, alebo zachádza najskôr do Lietavskej Závadky a potom pokračuje cez Lietavu do Žiliny.

Funkciu zbernej komunikácie plní cesta III/5185. Všetky ostatné cesty v obci sú obslužné a premávka na nich je obojsmerná. Na zastavanom území sa nenachádzajú žiadne obmedzenia cestnej

dopravy vo forme dopravného značenia, okrem dopravnej značky „STOP“ pri Danechovom dvojdome. Povrch ciest je asfaltový a kvôli budovaniu splaškovej kanalizácie na väčšine ulíc rozbitý.

V obci sa nenachádza žiadne parkovisko, statická doprava je riešená individuálne na súkromných pozemkoch. Plocha pred predajňou potravín v strede obce a priestory pred Kultúrnym domom sú čiastočne využívané ako parkoviská. V niektorých uliciach sú autá odparkované pozdĺžne na ceste, čo obmedzuje prehľadnosť a prejazdnosť, a to hlavne na zbernej komunikácii III/5185. Všetky cestné komunikácie v sídle sú bez chodníkov a na uliciach je zmiešaná prevádzka vozidiel a chodcov.

Zastavané územie sídla je s extravilánom prepojené sieťou poľných ciest. Tieto zabezpečujú prístup k lesným porastom, poliam, individuálne obhospodarovaným pozemkom a súkromným pozemkom, ako i prepojenie sídla so susediacimi obcami a ich katastrami.

5.7 TECHNICKÁ VYBAVENOSŤ OBCE

V obci Podhorie je zavedená takmer 100 % plynofikácia. Prívodné potrubie plynu je vedené súbežne s cestnou komunikáciou z križovatky medzi Lietavou a Podhorím. Zásobovanie obce elektrickou energiou je riešené po odbočnom 22 kV vedení z vedenia vysokého napätia Lietavská Lúčka – Rajec a na území obce sú realizované štyri vonkajšie trafostanice.

Zdroj pitnej vody je zabezpečený lokálnym vodovodom a novo vybudovaným vodojemom. Zdroj vonkajšej požiarnej vody pre obec je riešená cisternovými vozidlami s objemom 14 m³. V dolnej časti obce je realizovaná na miestnom potoku prehrádzka určená na zachytávanie požiarnej vody. Obec je na začiatku povodia, čím nie je výrazne ohrozená rizikom záplav (aj vďaka bohatej vegetácii v katastri obce). Odvádzanie dažďovej vody zo striech objektov a spevnených plôch nehnuteľností je zabezpečená cestnými rigolmi na uliciach a zvedená do miestneho potoka. Tam, kde sú na to vhodné podmienky, je dažďová voda priamo vsakovaná do podlažia.

V súčasnosti sa v obci buduje splašková kanalizácia, splaškové odpadové vody boli doteraz akumulované buď v žumpách, alebo sú prečisťované v septikoch, len ojedinele čistené v malých domových čistiarnach odpadových vôd. Pre celú obec je vybudovaná ČOV pri ceste pred odbočkou do Babkova.

V rámci skládkového hospodárstva v katastri obce nie sú povolené skládky (jedna bola povolená len do roku 2000). Odpad sa vyváža kontajnerovým zberom prostredníctvom firmy T+T na skládku v Považskom Chlmcí. V obci sa realizuje triedený odpad skla, papiera (formou špeciálnych kontajnerov) a cintorínskeho odpadu.

Požiarne ochrana má v obci zastúpenie v 40 člennom dobrovoľnom hasičskom zbore. Obec má vlastnú požiarne zbrojnicu vybavenú požiarne technikou a požiarne vybavením, hadicami, odevmi a pod. Aktivity požiarne zboru sa obmedzujú iba na športovo-spoločenskú činnosť. Stálu požiarne ochranu zabezpečuje Hasičský a záchranný zbor v Žiline.

Obec je telekomunikačne pripojená káblovou sieťou na digitálnu ústredňu v Lietave. Pri budove Jednoty je umiestnený verejný telefónny automat s parametrami vyhovujúcimi používaniu osobou na vozíčku. V dostatočnej kvalite je obec pokrytá signálom mobilných operátorov a internetom. Poštové služby sú zabezpečované poštovou prevádzkou v Lietave.

5.8 OBČIANSKA VYBAVENOSŤ

Občianska vybavenosť obce je sústredená v centre obce. Nachádza sa tu predajňa COOP Jednota, Hostinec nad Jednotou, Hostinec u Mila, autobusová zastávka, nevyužívaný predajný stánok, informačná tabuľa a telefónna búdka. V tesnej blízkosti sa nachádza Obecný úrad a Kultúrny dom. Z ďalšej občianskej vybavenosti sa v obci nachádza materská škola, miestna knižnica, požiarne zbrojnica, dom smútku, kaplnka, cintorín, futbalové ihrisko so sociálnou budovou a šatňami a viacúčelové ihrisko otvorené v novembri 2009. V obci funguje družstvo a niekoľko remeselníckych dielní.

V obci sa nachádza budova školy, ktorá slúžila ako vysunuté pracovisko ZŠ v Lietave. Otvorená bola v septembri 1962 a prebiehala tu výučba 1. - 4. ročníka prvého stupňa až do roku 2004. Odvtedy sa tu nachádza len materská škola a školopovinné deti navštevujú školy v Lietave a Žiline.

Zdravotnícke služby okrem poradne pre matky s deťmi nie sú v obci dostupné. Najbližšie zdravotné stredisko sa nachádza v Lietavskej Lúčke. Obec taktiež neposkytuje žiadne služby v oblasti sociálnej starostlivosti.

V Podhorí sa kultúrna činnosť sústreďuje v kultúrnom stredisku pri obecnom úrade za spolupráce materskej aj základnej školy. Svoje služby poskytuje občanom aj miestna knižnica, ktorá má však zastaralý knižný fond. Istého času v obci úspešne pôsobil aj divadelný súbor Doska, ktorý však dnes už neexistuje.

Pravidelne sa usporadúvajú tieto podujatia:

- karnevaly pre deti,
- fašiangová obchôdzka masiek po dedine,
- pochovávanie basy,
- rodičovské plesy,

- stávanie a váľanie mája,
- Jánska vatra,
- športové hry pre deti,
- futbalový turnaj,
- hodové slávnosti v rámci sviatku sv. Cyrila a Metoda,
- farské púte na Roháč,
- Mikulášske posedenie pre deti a rodičov,
- podujatia pre dôchodcov,
- vianočné akcie
- silvestrovský výstup na Kečku
- literárna súťaž Odkaz Karolíny Brüstleovej

Obec patrí pod farnosť Lietava. V samotnej obci Podhorie sa bohoslužby uskutočňujú dvakrát do týždňa. K najvýznamnejším cirkevným aktivitám patrí každoročná púť ku krížu v Roháčskom sedle, ktorá sa koná vždy 15. septembra a krížová cesta po kalvárii s drevenými plastikami (jeden z mála zrealizovaných projektov v obci, ktorý bol postavený za pomoci nadácie Ekopolis Banská Bystrica a A-projekt Liptovský Hrádok) vedúca príjemným lesným prostredím. Na severnom okraji zastavaného územia obce sa nachádza cintorín s domom smútku, ktorého prestavba a rozšírenie sú naplánované v blízkej budúcnosti. Projekt prestavby je už vypracovaný.

Medzi kultúrno-historické pamiatky v obci patria Meškov dom, Danechov dvojdom, tzv. Poľovnícky dom, dvor Gregušovcov, kríž pri Kaplnke sv. Cyrila a Metoda, drevený dom na Olejkárskej ulici, božie muky na rázcestí smerom na družstvo a kríž s lipami v časti Dráhy.

5.9 OBYVATELSTVO

Obec Podhorie patrí počtom obyvateľov k menším obciam. K 1. januáru 2010 tu malo trvalý pobyt 770 a prechodný pobyt 22 obyvateľov, spolu 792 obyvateľov. Priemerný vek všetkých obyvateľov je 37,18 rokov, z toho muži 34,04 a ženy 40,48 rokov. Za posledných 5 rokov bola natalita v obci menšia ako mortalita, v pomere približne 1:1,7, a zvyšovanie počtu obyvateľov je spôsobené imigráciou mladých rodín z blízkeho okolia, najmä zo Žiliny (v obci sú výhodne ponúkané stavebné pozemky, ďalším lákadlom sú kvalitné prírodné podmienky). Naopak mnohí mladí

vysokoškolsky vzdelaní ľudia emigrujú do väčších miest najčastejšie za prácou. Mechanickú výmenu obyvateľstva v obci predstavuje dochádzka do zamestnania a do škôl v okolitých mestách.

Podľa urbára z roku 1543 mala obec 10 roľníckych usadlostí, 2 bezroľných domkárov a jedného šoltýsa. V Podhorí bolo 10 rodín, každá rodina mala priemerne 9 členov, z čoho vyplýva, že dedina mala približne 90 obyvateľov. Vývoj hospodárstva i počet obyvateľov bol ovplyvňovaný vojnami, vzburami a epidémiami. V roku 1598 malo Podhorie 12 domov. V roku 1784 to už bolo 44 domov a 270 obyvateľov a v roku 1828 sa uvádza 42 domov a 329 obyvateľov. V roku 1869 malo Podhorie 225 obyvateľov, tento pokles bol spôsobený epidémiou cholery. V roku 1880 malo 35 domov a 207 obyvateľov, v 1890 malo 38 domov a 258 obyvateľov. V roku 1900 mala dedina 41 domov a 328 obyvateľov. Po 1. svetovej vojne v roku 1921 mala obec 395 obyvateľov a v roku 1938 malo Podhorie 69 domov a 531 obyvateľov. V roku 1950 91 domov a 557 obyvateľov, 1961 125 domov a 731 obyvateľov a v roku 1970 mala obec 149 domov a 794 obyvateľov.

Pohyb obyvateľstva za roky 2000 – 2009

Rok	Počet narodených	Počet zomrelých	Prirodzený prírastok	Počet prírastkov	Počet odšahovaných	Celkový prírastok	Stav ku koncu obdobia
2000	8	7	1	8	11	-2	735
2001	7	4	3	21	9	15	747
2002	4	3	1	15	16	0	747
2003	6	5	1	28	14	15	762
2004	7	8	-1	7	7	-1	761
2005	7	9	-2	19	7	10	771
2006	5	5	0	14	4	10	781
2007	7	10	-3	25	10	12	793
2008	5	9	-4	12	13	-5	788
2009	4	8	-4	13	7	2	790

Počet obyvateľov obce Podhorie k 1.1.2010

počet obyvateľov s trvalým pobytom	770
počet obyvateľov s prechodným pobytom	22
počet obyvateľov do 15 rokov	120
počet obyvateľov nad 15 rokov	672
spolu obyvateľov	792

5.10 REKREAČNÝ POTENCIÁL

Obec Podhorie má vzhľadom na svoju polohu voči krajskému mestu Žilina a vzhľadom na prírodné danosti okolia (blízkosť NPR Súľovské skaly, príľahlé lesy, modelácia terénu) značný rekreačný a turistický potenciál. Obcou prechádzajú značené turistické a cykloturistické trasy. Značenie so smermi a časmi turistických trás sa nachádza v strede obce pri budove COOP Jednota, značenie pre cyklotrasy sa nachádza taktiež v strede obce a pri odbočke do Babkova po poľnej ceste. Z turisticky atraktívnych lokalít v blízkosti sa nachádzajú najvyšší bod katastrálneho územia obce Kečka (822 m n.m.), vrch Roháč, Lietavský hrad, Kamenné kreslá v Lietave-Majeri (vytesané talianskymi majstrami pri dobývaní kameňa na stavbu mosta v Budatíne), náučný chodník Lietava, gotický rímskokatolícky Kostol sv. Michala v Lietave s barokovým interiérom, náučný chodník z Lietavskej Závadky na Súľovské skaly, Súľovský hrad, Hričovský hrad, Babkovská tiesňava (úzka prielomová dolina medzi obcou Lietavská Svinná a Babkov) a lužické, púchovské a slovanské sídlisko pri Lietave na hradnom hrebeni v polohe Holázeň.

Turistické trasy:

- Podhorie – Šiškovec – Lietavský hrad (modro značená – vedie zo Súľovských skál až na Lietavský hrad)
- Podhorie – Kečka – Roháč – Hričovský hrad
- Podhorie – Kečka – Žibrid – Rajec
- Podhorie – Roháč – Súľovský hrad
- Cykloturistická trasa:
- Súľov – Lietavská Závadka – Podhorie – Brezany – Lietava – Rajecké Teplice

V obci sa nachádzajú dve ihriská, staršie futbalové ihrisko na hornom konci a v novembri 2009 bolo otvorené multifunkčné ihrisko pre deti, situované oproti budove materskej školy. Na hornom konci pri lese sa nachádza malý lyžiarsky vlek, dlhý cca 350 m, využívaný predovšetkým deťmi. Vlek nie je v zime intenzívne využívaný pre časté nepriaznivé podmienky (nemá umelé zasnežovanie) a je potrebná jeho oprava.

V západnej časti katastrálneho územia pod lesom a nad bytovými domami v lokalite Dráhy sa nachádzajú objekty využívané na chalupárčenie a krátkodobú, najmä víkendovú rekreáciu.

Obec v spolupráci s občanmi a poľnohospodárskym dvorom má ambície na rozvoji agroturistiky, usporadúvaní kultúrnych akcií, rozvoji ubytovacích a stravovacích zariadení a spoluprácu mikroregiónu Lietavská dolina v cestovnom ruchu.

5.11 ANALÝZA ZELENE

Najväčšie súvislé plochy zelene v extraviláne vytvárajú lesné porasty, či už hospodárske porasty alebo les CHKO Strážovské vrchy. Prepojenie okolitej krajiny a sídla zabezpečuje nelesná drevinová vegetácia vo forme sprievodných porastov poľných ciest, ojedinelých skupín drevín a brehových porastov vodných tokov, ktoré slúžia ako biokoridory v krajine. Na styku zastavaného územia a extravilánu sa nachádzajú plochy sadov, v ktorých sa nachádzajú hlavne jablone, slivky a hrušky. Pestovanie týchto ovocných druhov má v obci takmer storočnú tradíciu, keď v roku 1934 rodina Gregušovcov založila v obci ovocnú škôlku a ovocný sad, kde sa venovali šľachteniu spomínaných druhov. Na súkromných plochách mimo zastavaného územia sa nachádza zeleň vo forme najčastejšie poľnohospodárskych plodín a taktiež ovocných drevín. Porast starých zanedbaných sadov v časti Diel tvoria prevažne jablone (*Malus sp.*) a menšom množstve slivky (*Prunus sp.*). Tieto plochy prirodzene zarastajú náletmi drevín a to: *Prunus spinosa*, *Prunus padus*, *Sambucus nigra* a *Rosa canina*. Trávnatý porast nebýva kosený, a preto sa tu darí vysokým trávam a bylinám. Brehové porasty vodných tokov sú tvorené z druhov: *Salix alba*, ktorá má najväčšie zastúpenie, *Salix viminalis*, *Salix fragilis*, *Populus nigra*, *Populus tremula*, *Prunus padus*, *Sambucus nigra*, *Rosa canina*, *Crataegus laevigata*, *Swida sanguinea*. Stará vicinálna cesta do Lietavy, ktorá bola pôvodne lemovaná jablňami (*Malus sp.*) zarástla druhmi: *Populus tremula*, *Populus nigra*, *Sambucus nigra*, *Sambucus racemosa*, *Prunus padus*, *Rubus sp.*, *Rosa canina*, *Prunus sp.*, *Crataegus laevigata*, *Swida sanguinea*, *Prunus avium* a bohatým bylinným podrastom. Hlavná prístupová komunikácia III/5185 do obce je lemovaná dožívajúcimi jedincami *Malus sp.*. Časť Vajano je pokrytá porastom, ktorý tvoria druhy: *Malus sp.*, *Pyrus sp.*, ktoré sa nachádzajú v tzv. školskej záhrade, *Crataegus laevigata*,

Prunus spinosa, *Prunus avium*, *Prunus padus*, *Rosa canina*, *Cornus mas*, *Swida sanguinea*, *Rubus sp.*, *Juglans regia*, *Picea abies*, *Pinus sylvestris*, *Tilia platyphyllos*, *Populus tremula*. Na výslnných miestach rastú liečivé byliny. Turistickú trasu a trasu od Vajana smerom na Roháč lemujú porasty tvorené týmito druhmi: *Picea abies*, *Aesculus hippocastanum*, *Salix caprea*, *Rosa canina*, *Prunus padus*, *Sambucus nigra*, *Sambucus racemosa*, *Crataegus laevigata*, *Fraxinus excelsior*, *Prunus avium*, *Juglans regia*, *Prunus sp.*, *Sorbus aria*, *Populus nigra*, *Sorbus aucuparia*, *Swida sanguinea*, *Tilia platyphyllos*, *Acer pseudoplatanus*, *Corylus avellana* a *Juniperus communis*.

Zeleň v riešenej obci tvorí neoddeliteľnú a podstatnú časť sídla, vytvára jeho obraz, prepojenie a začlenenie do okolitej krajiny. Podstatnú časť zelene v zastavanom území tvorí súkromná zeleň. Vyhradená zeleň je zastúpená zeleňou cintorína a zeleňou v záhrade materskej školy. Verejná zeleň je zastúpená minimálne, len vo forme porastov a predzáhradiek v niektorých uliciach, okolitých porastov pri obecnom úrade a pozostatkov brehovej vegetácie na hornom konci dediny.

Na strede obce sa nachádza sedem jedincov *Picea abies* a jedna lipa (*Tilia cordata*). Porast pri obecnom úrade je tvorený druhmi *Tilia cordata*, *Betula pendula*, *Acer campestre*, *Fagus sylvatica*, *Pyrus pyraeaster* a *Salix caprea*. Na hornom konci pri vleku sa nachádzajú jedince *Quercus petraea*, *Larix decidua*, *Salix alba*, *Salix caprea* a *Tilia cordata*.

Vzrastlá zeleň cintorína je tvorená jednou lipou veľkolistou (*Tilia platyphyllos*), štyrmi tujami západnými (*Thuja occidentalis*), tromi krušpánmi (*Buxus sempervirens*), orgovánom (*Syringa vulgaris*), javorom mliečnym krovitého vzrastu (*Acer platanoides*) a dvoma tujami riasnatými (*Thuja plicata*). Pod domom smútku sa nachádza výsadba *Buxus sempervirens*, *Tulipa sp.*, *Narcissus sp.*, *Convalaria majalis*, *Phlox paniculata*, *Vinca minor* a *Euphorbia polychroma*. Kedysi tvorili obvodovú zeleň lipy, dnes tu po nich zostali len pne lemujúce plot cintorína. Ostatnú zeleň cintorína tvorí individuálna výsadba hrobov, najčastejšie z trvaliek, cibulovín a letničiek. Svah pri cintoríne je porastený sumachom pálkovým (*Rhus typhina*), smrekom obyčajným (*Picea abies*) a čerešňou vtáčou (*Prunus avium*). Múrik pri kamennom kríži pod cintorínom, ktorý sa nachádza v tesnej blízkosti Kaplnky sv. Cyrila a Metoda, je porastený brečtanom popínavým (*Hedera helix*). V záhrade materskej škôlky rastú ovocné dreviny (*Malus sp.*, *Cerasus sp.* a *Prunus sp.*), orgován (*Syringa vulgaris*), baza (*Sambucus nigra*), smrek (*Picea abies*) a lipa malolistá (*Tilia cordata*).

Pri trafostanici na rázcestí smerom do areálu poľnohospodárskeho družstva sa nachádza výsadba, tvoriaca pozadie božích múk. Je zložená z troch jedincov *Forsythia x intermedia*, jednej kérie japonskej (*Kerria japonica*), dvoch tují západných (*Thuja occidentalis*), tuje východnej (*Thuja orientalis*) a prestarnutej slivky (*Prunus sp.*). Na opačnej strane lemuje cestu na družstvo živá stena

z nestrihaných smrekov obyčajných (*Picea abies*) a ďalej lemuje cestu porast zo *Swida sanguinea*, *Sorbus aucuparia*, *Sorbus aria*, *Sambucus nigra* a *Rosa canina*. Okolo družstva rastie najčastejšie *Salix alba*, *Acer pseudoplatanus*, *Rosa canina* a ovocné dreviny *Malus sp.*. Ulicu vedúcu na Dráhy lemuje z hornej strany porast tvorený jedincami *Swida sanguinea* a *Rosa canina*. Ďalej je postavený drevený kríž s dvoma lipami veľkolistými (*Tilia platyphyllos*). Na Dráhach sa nachádzajú jedince druhov: *Prunus avium*, *Crataegus laevigata*, *Rosa canina*, *Syringa vulgaris*, *Sambucus nigra*, *Juglans regia*, *Malus sp.*, *Prunus sp.* a *Picea abies*. Pred bytovými domami rastie *Forsythia x intermedia*, *Muscari latifolium*, *Tulipa sp.*, *Stachys byzantina*, *Lavandula angustifolia*, *Chrysanthemum maximum* a *Primula x acaulis*, ktoré si vysadili obyvatelia do starých pneumatík.

Najzastúpenjšia je súkromná zeleň realizovaná na pozemkoch pri rodinných domoch a využívaná pre potreby danej rodiny. V starších častiach obce sa nachádzajú pozemky s menšími rozlohami, často sú na nich postavené hospodárske budovy a niekde stoja ešte staré humná. V týchto častiach sa čiastočne zachovalo využívanie záhrad aj na dopestovanie nejakých tých plodín. V okrajových častiach pri realizáciách novostavieb dochádza k zmene tradičného využívania záhrady. Záhrady plnia skôr okrasnú a spoločenskú funkciu ako funkciu hospodársku. Do týchto záhrad sú vnášané trendy záhrad na predmestiach prejavujúce sa či už v druhovej skladbe rastlinného materiálu, alebo v usporiadaní a využívaní záhrady. Veľkým trendom je používanie rôznych (farebných, či tvarových) kultivarov ihličnatých i listnatých drevín, budovanie skaliiek v predzáhradkách a stavba kamenných plotov s kovanou výplňou. Veľkej obľube sa tešia najmä stálozelené a ihličnaté dreviny. V lokalite Dráhy a popri turistickej trase smerom na Roháč sa zachoval pozdĺžny tvar pozemkov a v zadných častiach záhrady zostalo využívanie plochy vo forme ovocných sádov.

5.12 KOMPOZÍCIA SÍDLA

Celé katastrálne územie obce je dosť výrazne vizuálne prepojené, okrem kompaktné zalesnených plôch. Členitosť terénu poskytuje možnosti pre panoramatické pohľady. V extraviláne, hlavne v častiach pod lesom, nad cintorínom, kultúrnym domom a časti Zámotie je možné vnímať výrazné pohľadové dominanty okolia ako Lietavský hrad, rímskokatolícky Kostol sv. Michala v Lietave či okolité kopce a lesy a hrebeň Malej Fatry. Z lúky pod lesom na turistickej trase smerom na Roháč sa dá za dobrého počasia dovidieť až na sídliská a priemyselnú časť krajského mesta Žilina. Pohľadovo neatraktívne veľké jednoliaté plochy, ktoré sú delené niekoľkými poľnými cestami sa nachádzajú v severovýchodnej časti katastra, v blízkosti cesty vedúcej do Lietavskej Závadky. Kompozičné prepojenie extravilánu a zastavanej časti obce vytvárajú na niektorých miestach

sprievodné porasty poľných ciest. V nich sa často nachádzajú pohodené kôpky smetí alebo stavebného odpadu, čo pôsobí nevzhľadne a zanedbano.

Sídlo vzniklo v najširšej a najmiernejšej doline katastrálneho územia, v tzv. Hlbokej alebo Hlavnej doline. Rozvoj sídla bol výrazne ovplyvnený terénom a prítomnosťou vodného toku. Najstaršia časť dediny (dnešný stred obce a okolitá zástavba) bola vybudovaná na pomerne rovnom teréne a v blízkosti potoka.

Výraznú kompozičnú os sídla Podhorie predstavuje cestná komunikácia funkčnej triedy B3 č. III/5185, ktorá je vo vstupnej časti súbežne vedená s potokom. Nemožno ju pokladať za hlavnú kompozičnú os, pretože ešte v polovici 20. storočia bol prístup do dediny po „starej ceste po Dráhach“. Potok lemuje sídlo z jeho južnej strany a ovplyvňuje zástavbu v týchto častiach. Zástavba v obci sa neskôr vyvíjala okolo hlavnej cesty, vytvára jadro obce vo forme podobnej námestiu, ktoré je využívané ako parkovisko a otočka autobusov. Ďalší rozvoj zástavby prebiehal vedľajšími ulicami, ktoré sú do značnej miery súbežné s hlavnou ulicou a v okrajových častiach sa viac rozbiehajú do krajiny. Samotná zastavaná časť obce tvorí ucelenú kompaktnú zástavbu.

V zastavanom území obce sa nenachádzajú prvky či už prírodného alebo antropogénneho pôvodu, ktoré by pôsobili ako výrazné dominanty. Z kompaktnej zástavby vyčnievajú budova COOP Jednoty na strede dediny, budova kultúrneho domu, bytové domy na Dráhach a dom smútku. V časti Dráhy sa nachádzajú dva objekty drobnej sakrálnej architektúry. Božie muky s výsadbou krov *Forsythia x intermedia* a v pozadí s trafostanicou sú postavené na rázcestí smerom na družstvo a o niekoľko desiatok metrov ďalej smerom k dvom bytovým domom, ktoré boli postavené v 70. rokoch 20. storočia, sa nachádza kríž s dvoma lipami (*Tilia platyphyllos*).

Pôvodne sa v obci stavalo z dreva. Stavby domov boli väčšinou zrubové z jedľového, smrekového a iného dreva, ako ľahko dostupného materiálu. Ako sa dozvedáme aj zo školskej kroniky, v obci boli časté požiare (približne každých 8 rokov), preto sa zachovalo len málo pôvodných drevených stavieb. Po poslednom veľkom požiari v roku 1901, keď celá dedina vyhorela, sa začali stavať murované objekty. Najstarší zachovaný murovaný dom v obci je Meškov dom, ktorý chátra, pravdepodobne má narušenú statiku a je potrebná jeho oprava. Z ďalších historicky cenných stavieb sa v obci nachádzajú Danechov murovaný dvojdom, dom Gregušovcov s hospodárskymi budovami, Švecova drevenica, drevenica v slepej uličke vedúcej z centra obce, niekoľko drevených humien, dnes už opravený a mierne zmodernizovaný dom Mikuláša Masného, Poľovnícky dom a mnoho ďalších murovaných domov so zachovaným podlhovastým tvarom a jednoduchým tvaroslovím.

V súčasnosti je tvár obce doplnená novšími stavbami väčšinou 1-2 podlažnými murovanými, so sedlovými, valbovými a pultovými strechami. Niektoré z nich sú postavené aj v starších častiach obce, čo narúša jej kompozičnú jednotu. V časti Kopce a Dráhy sa realizuje nová výstavba rodinných domov v súlade s Doplnkom ÚPN. Táto výstavba nesie znaky predmestských obytných zón a jednotlivé rodinné domy majú tzv. katalógový charakter. Do týchto častí sú vnášané aj zmeny využívania záhrady a jej estetického stvárnenia. Taktiež pri prestavbách existujúcej zástavby sa využívajú trendy typické pre mestské prostredie, či už ide o použitie materiálu alebo farebnosť prvkov. V zastavanom území obce chýbajú prvky pobytového charakteru a jednoznačne definované pešie plochy a plochy verejnej zelene.

5.13 ROZVOJOVÉ DOKUMENTY OBCE PODHORIE

5.13.1. ÚPN SÚ Lietava

V roku 1988 bol spracovaný územný plán obce Podhorie ako spoločný s obcami Lietava a Lietavská Závadka (ÚPN SÚ Lietava), ktorý je platný s doplnkom dodnes. Obec Podhorie bola spracovaná ako koncové, nerozvojové sídlo. V obci sa nesmeli stavať novostavby, mohli sa uskutočňovať iba prestavby a opravy, prípadne prístavby.

5.13.2. Územný plán zóny Podhorie Diel-Lán IBV

V rokoch 1998 až 2000 bol vypracovaný Ing. arch. Stanislavom Tomanom Územný plán zóny Podhorie Diel-Lán IBV, ktorý obsahoval riešenie na rozšírenie obytných plôch, výstavbu individuálnej bytovej výstavby (IBV) v častiach obce Diel a Lán. ÚPN Z Podhorie Diel-Lán IBV bol prerokovaný, ale schvaľovací proces nebol ukončený, takže výstavba rodinných domov nebola uskutočnená.

5.13.3. Doplnok č.1 Územný plán sídelného útvaru Lietava – Podhorie

V náväznosti na ÚPN Z Podhorie Diel-Lán IBV a ako reakcia na požiadavky obce bol vypracovaný Doplnok č.1 Územný plán sídelného útvaru Lietava – Podhorie v roku 2006 Ing. arch. Petrom Krajčom. Hlavným cieľom riešenia doplnku ÚPN bolo riešiť doplnenie urbanistickej štruktúry v zmysle požiadaviek obce na rozvoj bývania; koordinovať záujmy výstavby rodinných domov

s ostatnými záujmami v území; dobudovať verejnú dopravnú, občiansku a technickú vybavenosť obce v navrhovanej zástavbe; stanoviť plochy pre verejnoprospešné stavby.

Doplnok ÚPN rieši rozvoj bývania (výstavbu IBV, s výstavbou HBV sa v obci vôbec nepočíta) v štyroch lokalitách - Kopce, Lán, Dráhy a Zámostie. Spolu je navrhnutých 81 rodinných domov (Kopce – 22 rodinných domov, Lán – 45 rodinných domov, Dráhy – 14 rodinných domov). Lokalita Zámostie, ktorá sa nachádza v blízkosti poľnohospodárskeho dvora, je uvažovaná ako výhľadová lokalita po roku 2020 s kapacitou 43 rodinných domov.

V záväznej časti Doplnku ÚPN sú definované regulatívy priestorové, kompozičné a regulatívy funkčného usporiadania riešeného územia obce.

Regulatívy priestorové:

- pre výstavbu rodinných domov prioritne využiť prieluky a plochy nadväzujúce na zastavané plochy intravilánu v lokalitách Kopce, Lán, Dráhy
- navrhované plochy IBV riešiť formou obojstrannej zástavby s využitím koridoru aj pre vedenie inžinierskych sietí
- rešpektovať založený komunikačný systém v obci a zabezpečiť prístup k pozemkom využívaným na poľnohospodárske účely
- nová urbanistická štruktúra musí korešpondovať s pôvodnou zástavbou (t.j. izolované rodinné domy, jednopodlažné, maximálne dvojpodlažné so sedlovými alebo valbovými strechami)
- šírka parcely navrhovaných rodinných domov 18-22 m (šírky parciel menej ako 16 m nie sú vhodné pre výstavbu izolovaných rodinných domov)
- plocha parcely rodinného domu 600-800m²
- uličný priestor široký minimálne 10 m – komunikácia 6 m a zelený pás (2m) na každej strane
- domy umiestnené 6 m od okraja komunikácie

Regulatívy kompozičné:

- osi navrhovaných ulíc tvoria hlavné kompozičné osi
- dominanty nie sú navrhované
- námestia a ústredné priestory nie sú navrhované
- zásady osadzovania stavieb
- objekty rodinných domov situovať štítmí do ulice
- osadenie domov 6 m od okraja miestnej komunikácie

- rodinné domy budú jednopodlažné s podkrovím s maximálnou výškou hrebeňa strechy 10 m nad upraveným terénom
- sklon striech musí byť 35°- 45°
- tvaroslovie budúcich rodinných domov môže vychádzať z miestneho koloritu pôvodných stavieb ľudovej architektúry, pri zohľadnení moderných materiálov a súčasných požiadaviek na štandard vybavenia domov
- oplotenie domov minimálne 2 m od okraja verejnej komunikácie
- pás verejnej zelene rezervovať na vedenie inžinierskych sietí ako verejné osvetlenie, telekomunikačné rozvody, vodovod

Regulatívy funkčného usporiadania riešeného územia obce:

A) zmiešaná zóna bývania a vybavenosti (celá obec), zastavané územie bez zón poľnohospodárskej výroby

- základná funkcia – obytná
- doplnkové funkcie – služby, rekreačná, športová a výrobná (obchody, ubytovacie a reštauračné zariadenia) bez škodlivých vplyvov na obytnú funkciu
- prevládajúci typ stavebnej činnosti – novostavby
- spôsob zástavby – dvojtraktové izolované rodinné domy, počet podlaží max. 1+1+1 alebo 0+1+1, strecha sedlová alebo valbová so sklonom 35°- 45°
- veľkosť nových pozemkov 800 – 1000 m², šírka pozemkov 18 – 22 m
- drobnochov obmedzený na malé hospodárske zvieratá

B) zóna poľnohospodárskej výroby – dvor poľnohospodárskeho družstva

- základná funkcia – poľnohospodárska výroba
- doplnková funkcia – priemyselná výroba
- prevládajúci typ stavebnej činnosti – stavebné úpravy, novostavby, prístavby
- spôsob zástavby – objekty podľa technologickej potreby výroby do výšky max. 10 m v hrebeni (výnimočne aj viac, podľa polohy vrámci obce), strecha pultová, sedlová alebo valbová so sklonom 5°- 45°
- veľkosť pozemkov bez obmedzenia
- chov hospodárskych zvierat povolený v kapacite, ktoré nebude mať vplyv na obytnú funkciu obce a prípadné doplnkové funkcie zóny

5.13.4. Riešenie zelene v Doplnku ÚPN

V Doplnku ÚPN sa autori okrajovo zaoberajú riešením zelene v sídle. Kvôli blízkosti poľnohospodárskych dvorov a navrhovaných lokalít pre výstavbu rodinných domov Kopce a Zámotie bolo stanovené ochranné pásmo v minimálnej šírke 70 m. V tomto ochrannom pásme sa počíta s realizáciou izolačnej zelene v minimálnej šírke 25 m. Doplnok ÚPN ďalej upravuje množstvo ustajnených hospodárskych zvierat pre ochranné pásmo bez izolačnej zelene a s izolačnou zeleňou, tak aby nedochádzalo k negatívnemu vplyvu (zápach, prach a hluk) na plánovanú výstavbu. Pre zlepšenie ochrany ovzdušia autori navrhujú v nárazníkovej zóne na rozhraní extravilánu a intravilánu vysádzať vzrastlé formy zelene. Tá by zachytávala prach vzniknutý pri poľnohospodárskych prácach ako orba, sejba, zber plodín, hnojenie a iné. Navrhovaná lokalita Lán priamo susedí s hydrickým biokoridorom miestneho potoka, prítokom Lietavky. Zástavba je navrhnutá tak, aby v maximálnej možnej miere rešpektovala sprievodné brehové porasty. Navrhnuté je zachovanie 15 metrov širokého pásu sprievodnej brehovej vegetácie.

Vo všetkých navrhovaných lokalitách bývania sa počíta s uličnou zeleňou, jej formu Doplnok ÚPN upravuje nasledovne:

„Rozvoj zelene navrhujeme vo všetkých lokalitách prevažne zo stálezelených drevín v kontraste k štrkovým plochám a plochám nízko strihaného trávniku. Jedná sa o zeleň medzi oplotením domov a cestou. Zelený pás by mal byť široký minimálne 2 m v nových uliciach a minimálne 1 m v uliciach, ktoré už majú realizované oplotenia. Stromy navrhujeme vysádzať na rozhraní medzi verejnými a súkromnými pozemkami.“

„Oplotenia domov navrhujeme minimálne 2 m od okraja verejnej komunikácie, pričom sa pred domom vytvára oplotená predzáhradka široká 2 m. Pás verejnej zelene môže slúžiť na vedenie inžinierskych sietí ako verejné osvetlenie, telekomunikačné rozvody, vodovod.“

Pričom Doplnok ÚPN nerieši druhové zloženie verejnej zelene a návrh zelene prevažne zo stálezelených drevín považujem za nevhodné. Z kompozičného hľadiska pôsobia príliš monotónne a staticky, nerešpektujú tradičné používanie drevín vo vidieckom prostredí a v podmienkach Slovenska sa prirodzene vyskytujú len niektoré druhy. Pre stredoeurópske oblasti je charakteristickou vždyzelenou drevinou len reliktný brečtan (*Hedera helix*), cezmína (*Ilex aquifolium*), v malom zastúpení aj krušpán (*Buxus sempervirens*). Vo vysokých pohoriach možno nájsť skôr arkticko – alpínske druhy (*Arctostaphylos*, *Dryas*, *Loiseleuria*) a v zmiešanej zóne lesa boreálne druhy (*Vaccinium vitis*, *Ledum palustre*, *Linnaea borealis*). Celkovo ale stále tvoria bezvýznamný podiel na fyziognómii formácií (Hrubík, 2005). Oveľa vhodnejšie je použitie našich domácich listnatých druhov

drevín (najvhodnejšie je vychádzať z miestnych dobre rastúcich druhov). Použitím pásu verejnej zelene na vedenie inžinierskych sietí sa výrazne obmedzí priestor pre použitie samotných drevín, či už stromov alebo krov, preto je výhodnejším riešením uloženie inžinierskych sietí do tela vozovky.

5.13.5. Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Podhorie

V roku 2004 bol autorkami Michaelou Danechovou, Dianou Kapolkovou a Annou Kocmaníkovou vypracovaný Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Podhorie. V SWOT analýze boli definované silné a slabé stránky, príležitosti a ohrozenia obce v kategóriách poloha a prírodné podmienky, obyvateľstvo, občianska vybavenosť, doprava a technická infraštruktúra, ekonomika a životné prostredie. Medzi slabé stránky autorky zaradili tie, ktorých odstránením sa skvalitní život celej obce a vytvorí sa základ pre ďalší rozvoj, ďalšie aktivity. Ako hlavné problémy, ktorých odstránenie je prioritou, boli stanovené: nedobudovaná lokálna infraštruktúra, slabá propagácia obce a zlé komunikačné kanály obce. Niektoré zo stanovených cieľov, ako napríklad oprava poruchového vodovodu a nedostatočné zásobovanie pitnou vodou, boli vyriešené, niektoré problémy sú vo fáze riešenia (budovanie splaškovej kanalizácie) a iné je potrebné ešte len vyriešiť (likvidácia nepovolenej skládky).

5.14 POZITÍVA OBCE

- ochota obyvateľov prispievať k rozvoju obce a chuť občanov zveľaďovať prostredie, v ktorom žijú – tento fakt predstavuje veľký rozvojový potenciál obce, základ, na ktorom je možné stavať prosperitu obce a spokojnosť občanov
 - v septembri 2009 bola uskutočnená dobrovoľná akcia na čistenie okolia cintorína, občania všetkých vekových kategórií sa na nej zúčastnili v hojnom počte a samospráva obce na vlastné náklady zaobstarala občerstvenie a likvidáciu odpadu
 - obec chce v týchto dobrovoľných akciách pokračovať
- členstvo v mikroregióne Lietavská dolina – vytvára potenciál pre spoločný rozvoj obcí v Lietavskej doline, lepšie presadzovanie spoločných záujmov a získavanie financií na realizáciu projektov
- výhodná poloha voči okresnému a krajskému mestu Žilina – predstavuje nielen potenciál pre prisťahovanie obyvateľov z mesta, ale aj možnosť na jednodňovú i viacdňovú rekreáciu

- existujúce turistické a cykloturistické trasy – tieto trasy vedú extravilánom i intravilánom obce, prechádzajú stredom Podhoria a privádzajú turistov do obce, ktorá im môže poskytnúť ďalšie možnosti rekreácie napr. pravidelné kultúrne podujatia (potrebné je plánované vybudovanie ubytovacích a stravovacích zariadení ako zabezpečenie základných potrieb turistov pre dlhší pobyt v obci)
- pravidelné a príležitostné kultúrne podujatia – poskytujú možnosť kultúrneho vyžitia pre domácich obyvateľov i návštevníkov obce
- atraktivita prírodného prostredia, blízkosť CHKO Strážovské vrchy, prítomnosť chránených druhov rastlín a živočíchov, biodiverzita prostredia, zachovaná tradičná lúčno-pasienková krajina – dôkaz zdravého prostredia a jeho jedinečnosti, je potrebná ochrana krajiny a s ňou spojené opatrenia, prostredie taktiež predstavuje potenciál pre rozvoj turizmu
- potenciál v rozvoji agroturistiky či ekoagroturistiky – rozvoj je možný v spolupráci s poľnohospodárskym družstvom a zmenou jeho zamerania, alebo individuálnym podnikaním obyvateľov
- prítomnosť zrúcanín hradov v blízkom okolí (Lietavský hrad, Súľovský hrad, najvzdialenejší Hričovský hrad) – predstavujú historicko-kultúrnu hodnotu prostredia a lákadlo pre turistov
- prepojenosť sídla na okolitú krajinu vegetáciou – sídlo je vhodne včlenené do krajiny, nepôsobí neprirodeným dojmom a vytvára príjemný obraz sídla
- vysoký podiel zalesnenej pôdy, lesy (chránené prirodzené a hospodársky využívané lesy) – majú veľký podiel na vytváraní zdravého prostredia a príjemnej mikroklímy, zachytávajú vodu na území obce, pôsobia proti odvodneniu územia a predstavujú prírodné bohatstvo katastra
- prítomnosť remízok na poľnohospodársky využívaných plochách – tieto predstavujú úkryt pre divú zver, pôsobia protierózne a zachovávajú diverzitu prostredia
- prítomnosť biokoridorov (najmä vo forme miestnych potokov a ich brehových porastov) – taktiež zachovávajú diverzitu prostredia a predstavujú úkryt pre vtáctvo a rôzne živočíchy, budujú prepojenia v krajine a brehové porasty vytvárajú prirodzené spevnenie brehov, dotvárajú ráz krajiny
- zachovanie sádov na okraji zastavaného územia – v minulosti boli súkromné pozemky na okraji sídla využívané najmä ako ovocné sady hlavne z dôvodu väčšej sklonitosti terénu, tieto pozemky nie sú vhodné na poľnohospodárske účely, v niektorých sadoch sa nachádzajú aj včelie úle

- vizuálne prepojenie sídla – táto skutočnosť predstavuje možnosti pekných výhľadov nielen v rámci katastra obce, ale i mimo neho, atraktívne výhľady na obec Lietava, Lietavský hrad, mesto Žilina a okolité lesné a lúčne spoločenstvá
- bohatosť územia na podzemné vody, prítomnosť malých (najčastejšie suťových) prameňov – táto skutočnosť predstavuje zásoby vody pre vegetáciu na území obce aj v horúcich letných dňoch, vegetácia túto vodu odčerpáva z pôdy a výparom z povrchu rastliny ju uvoľňuje do ovzdušia, a tým vytvára príjemné prostredie pre pobyt človeka v prírode

5.15 PROBLÉMY OBCE

- nevyhovujúca šírka cestných komunikácií, hlavne v strede obce v miestach s najstaršou zástavbou – na týchto miestach dochádza v zimných mesiacoch s väčším výskytom snehových zrážok ku kolíziám
 - vyriešenie tohto problému rozšírením ciest nie je možné kvôli existujúcej zástavbe, ktorá kopíruje uličnú čiaru (domy sú vystavané na hranici s cestou), možné čiastočné zlepšenie situácie znížením rýchlosti v obci a pravidelná údržba vozovky
- parkovanie v priestore ulice v zúžených miestach, hlavne v strede obce v miestach s najstaršou zástavbou – dochádza k zníženiu prehľadnosti a prejazdnosti ulice, a tým aj zníženiu bezpečnosti cestnej premávky
 - zabezpečenie parkovania na súkromných pozemkoch
 - zníženie rýchlosti v obci
- zvýšená prašnosť ulíc a verejných priestranstiev v dôsledku budovania verejnej splaškovej kanalizácie v obci – výraznejší problém môže spôsobovať v dňoch so suchým a veterným počasím, najmä v lete; táto situácia sa stáva dlhodobou kvôli pomalému a etapovitému čerpaniu financií fondov (dočasný stav)
 - následná oprava cestných komunikácií
- čistička odpadových vôd (ČOV) – ktorá je momentálne mimo prevádzky
 - spustenie prevádzky po dobudovaní splaškovej kanalizácie
- divoká skládka odpadu lokalizovaná nad cintorínom, tzv. Vajano – momentálne je sem vyvázaná suť z výkopov pre splaškovú kanalizáciu, predtým čierna skládka zmiešaného odpadu vytvorená obyvateľmi obce; vizuálne exponovaný priestor, priestorom vedie cesta na Roháč a Súľovské skaly
 - ukončenie navážok, revitalizácia priestoru, realizácia výsadiieb
 - vytvorenie priestoru s možnosťou vyhliadok do okolia
- prítomnosť ďalších skládok odpadu lokalizovaných najmä v okolí miestneho potoka a popri turistickej trase na Roháčske sedlo – je potrebné ich odstránenie
- potok a sprievodná brehová vegetácia – v intraviláne v miestach bez brehovej vegetácie je problémom zarastanie potoka bylinami a spomalenie jeho toku, čo môže spôsobiť vyliatie potoka v období s intenzívnymi zrážkami; v extraviláne predstavuje problém starnúca rovnorodá druhová skladba brehových porastov a vymývanie brehov
 - výsadba brehovej sprievodnej vegetácie rôznorodého druhového zloženia, jej pravidelná údržba a vytvorenie vhodných svetelných podmienok
- centrálny priestory obce – obec nemá vybudované verejné priestory pre spoločenský život obyvateľov a kultúrne podujatia
 - úprava priestoru centra obce (pred predajňou COOP Jednota)
 - úprava priestorov pred obecným úradom
- nedostatok uličnej zelene – vo všetkých častiach zastavaného územia; tento problém nie je až tak vizuálne pociťovaný, zeleň ulíc je čiastočne nahradená zeleňou súkromných záhrad (vizuálne) a intravilán obce je v značnej miere prepojený s vegetáciou v extraviláne
 - na miestach s dostatkom priestoru pre výsadby vybudovanie uličnej zelene
 - údržba a obnova existujúcej uličnej zelene
- zmena charakteru zástavby, predmestský charakter zástavby – vnášanie trendov mestského spôsobu života a myslenia na vidiek; prejavuje sa v usporiadaní a veľkosti jednotlivých parciel v častiach určených na výstavbu rodinných domov a v tvarosloví jednotlivých stavieb
 - rešpektovanie charakteru zástavby vidieckych sídiel
 - inšpirácia tvaroslovím stavieb vidieckych domov a použitie tradičných materiálov
 - účelne nastavené regulatívy pre výstavbu
- zmena charakteru a využívania záhrady – zmena spôsobu života a myslenia sa odráža v zmene využívania a usporiadania záhrady, prevláda okrasná a spoločenská funkcia záhrady; potláčanie typicky vidieckeho charakteru záhrad
 - výber rastlinných druhov vhodných pre vidiecke prostredie, používanie domácich druhov typických pre danú lokalitu
 - zachovanie prechodu zelene záhrad do zelene extravilánu obce

6 VYUŽITIE VÝSLEDKOV ANALÝZ V PRAXI

V prvom rade je potrebné upozorniť na potrebu vypracovania úplne nového územného plánu obce, keďže ÚPN sídelného útvaru Lietava z roku 1988, v ktorom bola obec Podhorie spracovaná spolu s obcami Lietava a Lietavská Závadka, nebol k nahliadnutiu a ani sa nevie, kde sa momentálne nachádza, pričom všetky doplnky sa naň odvolávajú. Preto pokladám za potrebné a pre rozvoj obce smerodajné vypracovanie územného plánu, ktorého súčasťou v záväznej časti by boli nasledovné odporúčania týkajúce sa zelene a kompozície sídla. Niektoré odporúčania korešpondujú s regulatívmi v Doplnku č.1 ÚPN SÚ Lietava – Podhorie, iné vyplývajú z uskutočnených analýz.

Odporúčania týkajúce sa zelene a kompozície obce:

- na rozhraní extravilánu a zastavaného územia vysádzať vzrastlé formy zelene, ktorá by zachytávala prach vzniknutý pri poľnohospodárskych prácach
- na poľnohospodárskych plochách v severnej časti katastra vybudovať sieť ciest so sprievodnou vegetáciou plniacou funkciu vetrolamov
- vybudovanie izolačnej zelene v okolí poľnohospodárskeho podniku v šírke 20-25m, čím sa zmenší ochranné pásmo obmedzujúce výstavbu rodinných domov v lokalite Zámotie a Kopce (zváženie možnosti spolupráce s družstvom na vytvorenie podmienok pre agroturistiku)
- zástavbu v navrhovaných lokalitách riešiť obojstranným zastavaním navrhovaných ulíc alebo jednostrannou zástavbou, pričom dom umiestniť v spodnej časti parcely
- navrhovaná zástavba by mala korešpondovať s už existujúcou zástavbou – izolované rodinné domy 1-2 podlažné s obytným podkrovím a možnosťou suterénu, prípadne dvojdomy
- šírka parcely 18-22 m, by nemala byť menšia ako 16 m; plocha parcely 800-2000 m², pričom by mal byť zachovaný podlhovastý tvar parcely
- maximálna zastavanosť pozemku by mala byť 50 %
- uličný priestor by mal byť široký minimálne 10 m, pričom komunikácia bude mať 6 m a po jej oboch stranách sa vytvorí pás zelene široký 2m, inžinierske siete sa budú viesť v tele vozovky, aby nezaberali plochu určenú pre zeleň
- domy neumiestňovať na hranici s uličným priestorom a situovať štípmi do ulice, max. výška hrebeňa strechy 10 m nad upraveným terénom

- strechy riešiť ako sedlové, valbové alebo polvalbové s použitím strešných krytín (pálená krytina, betónová krytina alebo drevený šindel), neprípustné sú rovné strechy a pokrytie striech plechovými pásmi
- minimálny sklon strechy by mal byť 35-45°
- tvaroslovie budúcich rodinných domov môže vychádzať z miestneho koloritu pôvodných stavieb ľudovej architektúry, z tradičných tvaroslovných prostriedkov a materiálov, pričom budú zohľadnené moderné materiály a súčasné požiadavky na štandard bývania
- na parcely je možné umiestňovať hospodárske budovy, budovy pre drobnochov malých zvierat, garáž a iné objekty s doplnkovými funkciami k bývaniu
- oplotenie pozemku by malo byť priehľadné do výšky 1,6 m, v prípadoch zakrytia neestetických prvkov nepriehľadné a plné maximálne do výšky 1,8 m, avšak nie ako plný kamenný či betónový múr
- parkovanie riešiť individuálne na súkromných pozemkoch
- pri výstavbe zachovať všetky ochranné pásma v lokalite
- nevykonávať terénne úpravy, ktoré by výrazne narušali konfiguráciu terénu a pohľadovú jednotu lokality
- čo v možno najväčšej miere zachovať existujúce historické budovy, realizovať ich rekonštrukcie, pričom je možná zmena ich využívania

Výber odporúčaného rastlinného materiálu:

- nepovoľujú sa výrazné tvarové kultivary

Ihličnaté dreviny:

Abies alba
Juniperus communis
Juniperus sabina
Larix decidua
Picea abies
Pinus sylvestris
Taxus baccata

Stálezelené rastliny:

Arctostaphylos uva-ursi
Hedera helix
Hypericum androsaemum
Laurocerasus officinalis
Ligustrum ovalifolium
Lonicera pileata
Pyracantha coccinea

Vaccinium vitis-idaea
Viburnum rhytidophyllum
Vinca major
Vinca minor

Listnaté stromy:

Acer campestre
Acer platanoides
Acer pseudoplatanus
Aesculus hippocastanum
Alnus glutinosa
Alnus incana
Betula pendula
Carpinus betulus
Fagus sylvatica
Fraxinus excelsior
Fraxinus ornus
Juglans regia
Malus sylvestris
Morus alba
Morus nigra
Populus alba
Populus nigra
Populus tremula
Prunus avium
Prunus cerasus
Prunus mahaleb
Prunus padus
Prunus cerasifera
Prunus spinosa
Pyrus communis
Quercus robur

Quercus petraea
Sorbus aria
Sorbus aucuparia
Sorbus torminalis
Salix sp.
Tilia cordata
Tilia platyphyllos
ovocné dreviny

Listnaté kry:

Amelanchier ovalis
Berberis vulgaris
Caragana arborescens
Chaenomeles japonica
Chaenomeles speciosa
Colutea arborescens
Cornus mas
Corylus avellana
Cotoneaster sp.
Crataegus crus-galli
Crataegus laevigata
Crataegus monogyna
Cytisus scoparius
Deutzia gracilis
Deutzia scabra
Euonymus europaeus
Forsythia x intermedia
Genista tinctoria
Grossularia uva-crispa
Hamamelis sp.
Hibiscus syriacus
Hippophae rhamnoides

Hydrangea arborescens
Hypericum hirsutum
Laburnum anagyroides
Ligustrum vulgare
Lonicera sp.
Paeonia arborea
Philadelphus coronarius
Potentilla fruticosa
Ptelea trifoliata
Rhamnus catharticus
Ribes sp.
Rosa sp.
Rubus fruticosus
Rubus idaeus
Sambucus nigra
Sambucus racemosa
Spiraea sp.
Swida alba
Swida sanquinea
Symphoricarpos alba
Symphoricarpos orbiculatus
Syringa vulgaris
Vaccinium myrtillus
Viburnum lantana
Viburnum opulus

Popínavky:

Akebia quinata
Campsis radicans
Celastrus orbiculatus
Celastrus scandens
Clematis sp.

Hydrangea petiolaris
Lonicera caprifolium
Lonicera periclymenum
ušľachtilé krížence rodu *Lonicera*
Parthenocissus quinquefolia
Parthenocissus tricuspidata
popínavé druhy rodu *Rosa*
Vitis sp.
Wisteria sp.

Letničky:

Ageratum houstonianum
Antirrhinum majus
Brachycome iberidifolia
Callistephus chinensis
Centaurea cyanus
Chrysanthemum segetum
Consolida ajacis
Coreopsis basalis
Coreopsis tinctoria
Cosmos bipinnatus
Cosmos sulphureus
Gazania rigens
Helianthus annuus
Impatiens walleriana
Lavatera trimestris
Lobelia sp.
Lobularia maritima
Matthiola incana
Melampodium paludosum
Sanvitalia procumbens
Salvia sp.

Tagetes erecta

Tagetes patula

Tithonia rotundifolia

Tropaeolum majus

Verbena bonariensis

Verbena rigida

Zinnia elegans

Dvojrůčky:

Alcea rosea

Bellis perennis

Campanula media

Digitalis purpurea

Myosotis sylvatica

Cibuřoviny a hlůznaté rastliny:

Allium caeruleum

Allium molly

Allium sphaerocephalon

Allium ursinum

Camassia leichtlinii

Chionodoxa luciliae

Gagea lutea

Galanthus nivalis

Hyacinthus sp.

Leucojum aestivum

Lilium sp.

Muscari sp.

Narcissus sp.

Puschkinia scilloides

Scilla sp.

Tulipa sp.

Corydalis cava

Crocus hybridus

Dahlia variabilis

Eranthis hiemalis

Eremurus robustus

Eremurus stenophyllus

Trvalky:

Aconitum carmichaelii

Achillea filipendulina

Achillea millefolium

Achillea ptarmica

Adonis vernalis

Ajuga reptans

Alyssum saxatilis

Anemone hupehensis

Anemone nemorosa

Anemone ranunculoides

Anemone sylvestris

Anthemis tinctoria

Aquilegia vulgaris

Arabis caucasica

Artemisia abrotanum

Aruncus dioicus

Asarum europaeum

Astilbe arendsii

Aubrieta cultorum

Brunnera macrophylla

Calamintha nepeta

Campanula carpatica

Campanula glomerata

Campanula latifolia

Campanula latiloba

Campanula persicifolia

Campanula portenschlagiana

Campanula poscharskyana

Centranthus ruber

Cerastium tomentosum

Convalaria majalis

Coreopsis grandiflora

Coreopsis verticillata

Delphinium x cultorum

Dianthus deltoides

Dicentra formosa

Dicentra spectabilis

Dictamnus albus

Doronicum caucasicum

Dryas octopetala

Echinacea purpurea

Echinops ritro

Epimedium x versicolor

Eupatorium maculatum

Euphorbia polychroma

Gaillardia aristata

Gentiana x acaulis

Geranium grandiflorum

Geranium macrorrhizum

Geranium sanguineum

Geum x hybridum

Globularia cordifolia

Gypsophylla repens

Helenium hybridum

Heliopsis scabra

Helleborus niger

Hemerocallis hybrida

Hepatica nobilis

Heuchera sanguinea

Hosta sieboldiana

Hosta undulata

Iberis sempervirens

Inula ensifolia

Iris pumila

Lamiaeum galeobdolon

Lamium maculatum

Lavandula angustifolia

Leucanthemum maximum

Ligularia dentata

Ligularia przewalskii

Ligularia stenocephala

Linum perene

Lychnis coronaria

Lychnis chalconica

Lychnis viscaria

Lysimachia punctata

Monarda didyma

Nepeta faassenii

Omphalodes verna

Paeonia hybrida

Paeonia mlokosewitchii

Perovskia abrotanoides

Phlox paniculata

Phlox subulata

Physostegia virginiana

Polemonium caeruleum

Polygonatum multiflorum

Polygonum amplexicaule

Potentilla nepalensis
Primula x acaulis
Primula x pubescens
Prunella grandiflora
Pulmonaria saccharata
Pulsatilla grandis
Pulsatilla vulgaris
Rudbeckia fulgida
Rudbeckia nitida
Salvia officinalis
Salvia nemorosa
Salvia pratensis
Santolina chamaecyparissus
Scabiosa caucasica
Sedum spectabile
Solidago hybrida
Stachys byzantina
Stachys macrantha
Symphytum grandiflorum
Tiarella cordifolia

Thalictrum aquilegifolium
Thymus serpyllum
Trollius europaeus
Verbascum olypicum
Veronica spicata
Viola cornuta
Viola odorata
Waldsteinia geoides

Trávy:

Briza media
Carex morrowii
Carex muskingumensis
Carex pendula
Deschampsia caespitosa
Luzula nivea
Koeleria glauca
Pennisetum alopecuroides
Stipa tirsia

Na základe vykonaných analýz extravilánu a zastaveného územia obce boli vytipované plochy odporúčané na obnovu alebo vybudovanie zelene. V extraviláne obce navrhujem zhodnotiť trasovanie poľných ciest na plochách ornej pôdy v severovýchodnej časti katastrálneho územia, prípadne vytvoriť nové trasovanie a vysadiť sprievodnú vegetáciu týchto ciest tak, aby zároveň mohla slúžiť ako vetrolamy, keďže tieto plochy sa vyznačujú výraznou veternosťou. Porasty lemujúce poľné cesty, ktoré vytvárajú prepojenie zastaveného územia obce s okolitou krajinou, je potrebné vyčistiť od nelegálnych skládok rôzneho druhu a prípadne doplniť druhovú skladbu u na druhy chudobných porastoch. Takéto porasty sa nachádzajú popri značenej turistickej ceste smerom na Roháč a popri ceste z časti Vajano smerom na lokalitu Kopce a Zavlakov. Sprievodné brehové porasty miestnych tokov taktiež vyžadujú obnovu a v niektorých miestach aj reguláciu koryta toku, keďže niekde je tok

spomalený pod vplyvom zarastania vodnými rastlinami a inde, kde bol nedávno odstránený brehový porast, dochádza k zosúvaniu nestabilných brehov. Je potrebné zachovanie brehových porastov o šírke aspoň 12 m. Zostarnuté stromoradie ovocných stromov lemujúce hlavnú cestu je vhodné odstrániť a nahradiť novou výsadbou okrasných jabloní, ktoré zachovávajú tradíciu ovocných stromoradií a nebudú zaťažovať cestu opadávajúcim ovocím v jesenných mesiacoch. Starú vicinálnu cestu do Lietavy po Dráhach navrhujem obnoviť vo forme pešieho a prípadne cyklistického prepojenia Podhoria s obcou Lietava s nespevneným povrchom lemovanú buď alejou stromov, alebo skupinovú a solitérnou výsadbou drevín tak, aby boli umožnené výhľady do okolitej krajiny. V extraviláne obce by sa mohli v porastoch nelesnej drevinnej vegetácie a na nevyužívaných plochách uplatniť aj princípy landartu.

V okolí poľnohospodárskeho družstva navrhujem vytvoriť izolačnú zeleň, ktorá by zmenšila šírku ochranného pásma družstva a zabezpečila väčší komfort bývania v priľahlých zastavaných častiach. V časti Vajano, ktorá bezprostredne susedí so zastavaným územím obce, navrhujem vytvoriť výhľadové miesto na obec a okolitú krajinu. Tu je potrebné odstrániť nelegálne skládky stavebného a väčšieho komunálneho odpadu. Staré ovocné sady na náprotivnej strane obce obnoviť a popri potoku pod nimi vybudovať pešiu trasu so zaujímavými pohľadmi na zachované staré drevené objekty (drevenicu, humnú a malú pivnicu v sade). Tieto sady by boli zatrávnené a zostali by neoplotené, aby tak vytvárali optickú prepojenosť sídla s okolitou krajinou.

V zastavanom území obce sa nenachádza veľa plôch pre vytvorenie verejnej zelene. Na začiatku hlavnej cestnej komunikácie pri vstupe do obce, v ulici smerom na futbalové ihrisko a v ulici na Dráhach sa nachádzajú menšie priestory pre vytvorenie uličnej zelene vo forme predzáhradiek. Na Dráhach sa nachádzajú dva objekty drobnej sakrálnej architektúry. Ich okolie je možné upraviť a doplniť výsadbou zelene. Medzi ďalšie priestory vhodné na dotvorenie v zmysle verejných priestranstiev patrí priestor v strede dediny, okolie obecného úradu a priestor na hornom konci dediny. Záhradu materskej školy je potrebné účelne obnoviť a vytvoriť aj vhodné priestory pre malé deti a na cintoríne vybudovať novú obvodovú zeleň a po prestavbe domu smútku aj zeleň v okolí budovy.

Priestor v strede obce a priestor pri budove Obecného úradu obce Podhorie boli vybrané na detailne spracovanie návrhov ako miesta s vysokou frekvenciou pohybu obyvateľov obce a priestor na hornom konci dediny ako konečná zastávka na trase autobusu, čím sa vytvoril priestor v strede obce na návrh úprav.

6.1 CENTRUM OBCE

6.1.1. Súčasný stav

Centrum obce je priestor, do ktorého sa zbiehajú všetky obslužné komunikácie a zberná komunikácia. Nachádza sa tu konečná zastávka hromadnej autobusovej dopravy. Centrálny priestor je ohraničený výstavbou rodinných domov na plošne značne menších pozemkoch ako v okrajových častiach obce. Oplotenie pozemkov je riešené väčšinou ako priehľadný sieťový plot, nachádza sa tu aj oplotenie vyhotovené z dreva a betónových panelov s kruhovými otvormi (také isté oplotenie je vybudované aj okolo cintorína). Výraznú dominantu priestoru tvorí budova COOP Jednoty. V tejto budove, ktorá bola postavená v 70-tych rokoch minulého storočia pod vplyvom socialistickej architektúry, sa na hornom podlaží nachádza prevádzka krčmy so stolmi umiestnenými aj na balkóne. Reklamnú tabuľu má na budove umiestnená jedna z dvoch pohrebných služieb v obci. Zásobovanie a prevádzka budovy sa vykonáva zo zadnej strany samostatným vstupom a na južnej strane sú na dvoch rôznych miestach umiestnené tri zberné nádoby na separovaný odpad, z toho dve na sklo a jedna na papier, a nádoba na komunálny odpad. Umiestnenie akýchkoľvek prvkov sa sústreďuje v severnej časti priestoru. Nachádzajú sa tu štyri informačné tabule, z ktorých jedna plní funkciu úradnej vývesky, jedna poskytuje informácie turistom o možnostiach turistiky v okolí a ostatné informujú o dianí v dedine. Ďalej sa tu nachádza stĺpik s označením turistických a cykloturistických trás, zhrdzavený železný stojan na bicykle, telefónna búdka, ktorú môžu využívať aj vozíčkari, nevyužívaný drevený predajný stánok a vedľa neho betónová zastávka, ktorá neplní funkciu a stretávajú sa v nej mladiství. Na opačnej južnej strane sa nachádza vybetónovaná plocha, ktorá slúži ako autobusová zastávka. Zo zelene sa tu nachádzajú malé trávnaté plochy, sedem mladých jedincov *Picea abies* (z toho šesť v skupinke na juhovýchodnom rohu budovy obchodu a jeden pri betónovej ploche) a jeden jedinec *Tilia cordata*. Vzduchom prechádza elektrické vedenie spolu s verejným osvetlením, telefónne káble a miestny rozhlas. Celá plocha centra obce je pokrytá asfaltom. Na tejto ploche sa každoročne 5. júla na sviatok sv. Cyrila a Metoda konajú hody a tancovačka, celoročne sa tu vykonáva príležitostný predaj rozličného tovaru a priestor pri drevenom stánku je využívaný na parkovanie. Celkovo týmto priestorom prejde denne väčšina obyvateľov obce. V tesnej blízkosti sa nachádzajú aj objekty, ktoré stoja za pozornosť, a to Meškov zemiansky dom, ktorý chátra, Švecova drevenica, ktorá je momentálne využívaná ako hospodárska budova, Danechov murovaný dvojdom a tzv. Poľovnícky dom. Pár metrov smerom na cintorín sa nachádza Kaplnka sv. Cyrila a Metoda spolu

s kamenným krížom, ktorý stál v strede dediny pri starej škole na mieste budovy obchodu a ktorý bol premiestnený pri zbúraní školy a výstavbe obchodu.

6.1.2. Návrh A

Prvý návrh centra obce využíva priestor vytvorený okolitou zástavbou, komunikačnými, funkčnými a prevádzkovými vzťahmi. Cestné komunikácie sú usmernené v predĺžených líniách existujúcich ulíc, a tým sa vytvoril priestor 408,7 m², z ktorého bola vylúčená automobilová doprava. Priestor na parkovanie je navrhnutý na východnej strane budovy obchodu s veľkosťou štyroch parkovacích miest o šírke 2,25 m. Trasa autobusu, ktorý sa v týchto miestach otáčal, bola predĺžená až na horný koniec obce. Priestor, z ktorého bola vylúčená doprava, je vyzdvihnutý nad okolitý terén o 10 cm, celý je vydláždený okrem 5m širokého pásu na jeho severnom okraji. Do tohto pásu je navrhnutá zeleň vo forme štyroch stromov (tri jedince *Sorbus aucuparia* a jedinec *Acer platanoides*) a bylinoého podrastu, ktorý sa prirodzene vyvinie pod drevinami. Južný a východný okraj dláždenej plochy lemuje betónový kvetináč o šírke 1,5 m s výsadbou krov a to druhmi *Chaenomeles speciosa*, *Euonymus europaeus* a *Spiraea albiflora*. Pred kvetináčom je umiestnených päť lavičiek, päťmiestny stojan na bicykle a dva smetné koše. Na ploche sú ďalej umiestnené štyri stoly s lavicami, pri nich jeden smetný kôš, turistická smerovka, informačná tabuľa s turistickými informáciami a ďalšie dve informačné tabule, pričom jedna plní funkciu úradnej vývesky. Všetok mobiliár je vyhotovený z poloopracovaného dubového dreva s bezfarebným náterom. Smetné koše sú doplnené o vyberateľnú vnútornú pozinkovanú nádobu pre lepšiu manipuláciu s odpadom a vybavené snímateľným vekom. Autobusové zastávky sú riešené v južnej časti priestoru. Zastávka smerom do Žiliny je ponechaná na pôvodnom mieste, akurát betónový povrch bol nahradený dlažbou, nemá nadkrytie a je doplnená o smetný kôš. Druhá zastávka je riešená ako drevený prístrešok s múrikom obloženým kameňom, do ktorého je zabudovaná lavička. Priestor zastávky je taktiež vydláždený a doplnený smetným košom bez snímateľného veka a drevenou mobilnou nádobou s výsadbou popínaviiek (*Clematis x jackmanii*), ktoré majú konštrukciu na popínanie vbudovaných do bočnej steny zastávky. Ďalšími vydláždenými plochami v priestore je miesto parkovania, pod ktorým sú umiestnené štyri mobilné nádoby so zeleňou, konkrétne jedincami *Spiraea albiflora*, a plocha na severovýchodnom rohu budovy COOP Jednoty, kam bol premiestnený verejný telefón. Plochy pod zastávkami, plochy parkovacích miest a pri telefónnej búdke sú zároveň asfaltovým povrchom susedných cestných komunikácií. Zberné nádoby na separovaný odpad a nádoba na komunálny odpad boli premiestnené na jedno miesto na južnú stranu obchodu, tak aby neprekážali vstupu do budovy cez prevádzkový vchod. Celý priestor je

ďalej dotvorený výsadbou krov (*Spiraea albiflora*) na severnej strane obchodu, na jeho východnej strane, kde je umiestnený ešte jeden smetný kôš, a na opačnej strane ulice pod obchodom. Asfaltový povrch cestných komunikácií by bol nanovo položený.

6.1.3. Návrh B

Pri druhom návrhu som predpokladala, že by pri asanácii budovy COOP Jednoty nevystali žiadne majetkové problémy. Pôvodný priestor bol zväčšený o plochu, ktorú zaberala budova COOP Jednoty, pričom by bola pre obchod postavená nová budova na pozemku vedľa obecného úradu, ktorý momentálne patrí do výmery poľnohospodárskej pôdy ako trvalý trávny porast. Vzhľadom na malé merítko obce sa prístupnosť tejto občianskej vybavenosti výrazne nezmení. Cestná komunikácia pôvodne vedúca ponad obchod, vyúsťujúca po jej východnej strane, by viedla v miestach dnešného umiestnenia dreveného stánku a betónovej zastávky a napájala by sa na vedľajšiu komunikáciu vedúcu z cintorína do centra obce. Trasovanie ostatných komunikácií by zostalo nezmenené. Tak ako aj v prvom návrhu trasa autobusu by pokračovala na horný koniec dediny, kde by bola umiestnená konečná zastávka. Takto vzniknutý priestor o rozlohe 1246,57 m² umožňuje väčšie využitie rastlinného materiálu. Centrum obce by sa tak otvorilo a pohľadovo by sa uvoľnil Meškov zemiansky dom, ktorý je potrebné zrekonštruovať. V ňom by mohlo byť umiestnené informačné centrum, ukážka tradičného bývania alebo niečo podobné. Terénne prevýšenie by sa vyriešilo svahom pod zemianskym domom do úrovne centra. Tento svah by bol vysadený krami *Spiraea bumalda*, *Ligustrum vulgare* a *Deutzia scabra*. Pod ním by sa nachádzala trávnatá plocha s javorom mliečnym (*Acer platanooides*) a imitáciou studne s dreveným korytom na vodu. Návrh studne vychádza z popisu studní, ktoré sa nachádzali v minulosti na strede dediny a ktorý je zaznamenaný v monografii obce. Stred riešeného priestoru tvorí vydláždená plocha s chodníkmi poskytujúcimi čo najvýhodnejšie prepojenie priestorov. Po jeho obvode je umiestnených päť dubových lavičiek, štyri smetné koše, stojan na bicykle, tri stoly s lavicami, turistická smerovka a informačná tabuľa o okolí. Z južnej a severnej strany priestor uzatvára skupinová výsadba krov *Deutzia scabra* a *Viburnum lantana*. Východný okraj priestoru ozvlášťujú dva jedince pagaštanu konského (*Aesculus hippocastanum*) a pod nimi malá kaplnka s P. Máriou. Podobný objekt kedysi stál na mieste materskej školy. Autobusové zastávky sú riešené podobne ako v prvom návrhu. Zastávka smerom do Žiliny sa nachádza na pôvodnom mieste, je vydláždená a doplnená smetným košom. Druhá zastávka sa nachádza na južnom okraji vytvoreného priestoru za výsadbou krov *Viburnum lantana*. V jej blízkosti sa nachádzajú dve informačné tabule pre občanov a smetný kôš. Výškovo je

celý priestor neoddelený od okolitých cestných komunikácií. Trávnaté plochy sú riešené ako trávnik s prímiesou kvitnúcich bylín a jarných efemeroidov. Mobilár a doplnky sú vyhotovené z poloopracovaného dubového dreva s bezfarebným náterom. Cestné komunikácie si vyžadujú novú pokládku asfaltového povrchu.

6.2 OBECNÝ ÚRAD

6.2.1. Súčasný stav

Riešený priestor v okolí obecného úradu sa nachádza pod kopcom miestnymi nazývanom Diel, je obklopený zo severnej strany výstavbou rodinných domov, z východnej a južnej strany súkromnými ovocnými sadiami a zo západnej strany trvalými trávnyimi porastami. V budove sa nachádza pracovisko Obecného úradu obce Podhorie, kultúrny dom, kde sa konajú rôzne spoločenské podujatia obce, diskotéky, súkromné oslavy, svadby, napríklad sa tu precvičuje zumba a iné. Ďalej je tu umiestnená úradná miestnosť a požiarna zbrojnica s požiarnym zariadením. Budova má nedávno maľovanú fasádu žltej a zelenej farby v pásach, vo farbách erbu obce, ktoré pôsobia rušivo až neesteticky a spolu s rovnou strechou nezapadajú do prostredia. Takto vymaľovaná je len fasáda obecného úradu, časť kultúrneho domu má pôvodnú už zašedivú bielu farbu s dreveným tmavohnedým obkladom a na jej fasáde sa nachádza reklama na diskotéku. Pred postavením budovy obecného úradu a kultúrneho domu sa v týchto miestach právalo v potoku, ktorý je dnes vedený v betónových rúrach popred budovu. Cestná komunikácia v bezprostrednej blízkosti vedie na lokalitu Lán, kde je plánovaná výstavba rodinných domov. Tou istou cestou prechádza turistická trasa na Lietavský hrad. Oplotenie súkromných pozemkov je prevažne tvorené pletivom a rovno pred úradom je plot z kamenných stĺpov z nepriehľadnými drevenými výplňami. Samotná budova obecného úradu bola postavená v 70. rokoch 20. storočia, v približne rovnakom čase ako budova COOP Jednoty v centre obce. Tieto dva priestory sú pohľadovo spojené ulicou dlhou približne 90 metrov. Budova má dokopy sedem vchodov, pričom z ulice sa nachádza osobný vchod a vchod pre výjazd z požiarnej stanice. Vstup do úradu a do kultúrneho domu je z východnej strany. Vedie k nemu chodník s asfaltovým povrchom a železným zábradlím a betónová terasa so šiestimi chodmi. Pred samotným vchodom sa nachádzajú ešte štyri betónové schody. Na terase sú popri zábradlí umiestnené kovové lavičky s dreveným sedátkom a na stene budovy pamätná tabuľa prvej podhorskej učiteľky Karolíny Brüstleovej. Na východnej strane budovy sa nachádza plechová búda, v ktorej je umiestnené ďalšie požiarné náčinie. Okolo budovy je vybudovaný polmetrový betónový chodník a v miestach

prekonávania výškových rozdielov sú na tomto chodníku umiestnené schody. Asfaltový povrch pokračuje od terasy až takmer po plechovú búdu, jeho okraje výrazne zarastajú trávny porastom. Popri chodníku rastie jeden jedinec lipy malolistej (*Tilia cordata*), dva jedince brezy previsnutej (*Betula pendula*), jeden javor poľný (*Acer campestre*), buk lesný (*Fagus sylvatica*), ďalšia breza previsnutá s nakloneným kmeňom a výrazným výmladkom z bázy, bočnú stranu uzatvára jedinec planej hrušky (*Pyrus pyraeaster*). Pod stromami na svahu sa nachádza betónová šachta, ktorej funkcia je neznáma. Na jej východnej strane sa nachádza jeden jedinec vŕby rakytovej (*Salix caprea*). Okrem týchto inventarizovaných drevín sa tu nachádza množstvo rôznych náletov do výšky jedného metra. Pod drevinami sa prirodzene vyvinul bylinný podrast bez zakladania človekom. Plocha pod betónovou šachtou slúži na príležitostné parkovanie a sú tu umiestnené dve nádoby na separovaný zber. Priestorom je okrajovo vedené elektrické vedenie s verejným osvetlením a pri terase sa nachádza jedna lampa, ktorá však už nefunguje.

6.2.2. Návrh

Návrh priestoru okolo obecného úradu výrazne zachováva pôvodné usporiadanie priestoru, ktorý plní svoje funkcie a žiadne nové funkcie mu neboli pridelené. Čo sa týka samotnej budovy, vstupy zostávajú zachované, navrhovaná je zmena farby fasády na jemno žltú, broskyňovú alebo podobné odtiene a prestavba strechy na sedlovú, valbovú alebo polvalbovú. Okolo budovy zostáva zachovaný chodník, mení sa jeho šírka na 0,7 m a povrchový materiál. Bude tu položená dlažba. Terasa bude obnovená, mierne rozšírená na päť metrov (bez šírky oporného múrika) a predĺžená na 12,6 m. Prístup na terasu bude tvoriť sedem schodov a pred vstupom do budovy sa nachádzajú štyri schody. Všetky schodišťa sa dajú prekonať po rampách so sklonom do 10° umiestnených popri stene. Terasa je zakončená oporným múrikom s kamenným obkladom, do ktorého sú zabudované tri dvojmetrové drevené lavičky (podobné ako na zastávkach v centre dediny), pri ktorých je umiestnený smetný kôš, rovnakej konštrukcie ako v predchádzajúcich návrhoch. Vydláždená plocha pokračuje pod schodami v predĺženej línii terasy. Na tejto ploche sú umiestnené dve lavičky a smetný kôš. Prístupový chodník široký 3,2 m je taktiež vydláždený a po strane bližšie k budove je osadené kovové zábradlie. Pod budovou pokračuje dláždená plocha, ktorá umožňuje bezpečný prístup do požiarnej zbrojnice a kotolne. Medzi budovou a chodníkom je umiestnená úradná tabuľa a smetný kôš. Na opačnej strane chodníka pod solitérnou brezou (*Betula pendula*) je umiestnený stojan na bicykle. Plechová búda s požiarickým náradím je premiestnená do juhovýchodného rohu riešeného priestoru a zakrytá výsadbou krov. Celý priestor je olemovaný zeleňou. Z východnej strany je navrhnutý nový

porast tvorený brezou previsnutou (*Betula pendula*), lipou veľkolistou (*Tilia platyphyllos*), jaseňom štíhlým (*Fraxinus excelsior*) a čerešňou vtáčou (*Prunus avium*). Podrast tvoria jedince druhov *Euonymus europaeus*, *Philadelphus coronarius* a *Swida sanguinea*. Betónovú šachtu zakrýva plošná výsadba brečtanu popínavého (*Hedera helix*). Skupina krov *Swida sanguinea* je navrhnutá pod terasou a západnú stranu budovy lemujú skupinová výsadba druhov *Spiraea x bumalda* a *Symphoricarpos orbiculatus*. Oporný múr terasy bude obrastený popínavkou *Lonicera periclymenum*. Na príležitostné parkovanie bude slúžiť plocha pod budovou pri výstavbe rodinných domov, tak aby neobmedzovala prípadný vstup do požiarnej zbrojnice. Kompozičné prepojenie priestoru pri obecnom úrade a centrálného priestoru zeleňou nie je možné pre nedostatok miesta pre vytvorenie uličnej výsadby.

6.3 KONEČNÁ ZASTÁVKA

6.3.1. Súčasný stav

Posledný riešený priestor sa nachádza na hornom konci dediny. Spájajú sa tu dve ulice vedúce z centra dediny lemované výstavbou rodinných domov z oboch strán. Ďalej vedie už len lesná cesta, ktorej povrch sa asi po 300 metroch mení z asfaltu na nespevnenú cestu vysypanú štrkom, popri plochách s individuálnym obhospodarovaním do lesa. Táto časť sa nazýva dolina Kút. Navrhovanú plochu lemujú zo severnej strany výstavba rodinných domov, z východnej strany svah s trvalým trávny porastom slúžiacim na lyžovanie. Na tomto svahu je umiestnený lyžiarsky vleč. Popri ňom rastú duby zimné (*Quercus petraea*) a smrekovce opadavé (*Larix decidua*). Na južnej strane sa nachádzajú súkromné pozemky s vysadenými ovocnými drevinami a stavebný objekt malých rozmerov neurčený na dlhodobé bývanie, v ktorého malej záhrade rastú prevažne smreky (*Picea abies*) v hustom zápoji. Tento objekt je vybudovaný napoly z dreva a napoly z betónu. Popred neho vedie nespevnená prístupová cesta k obytnému objektu, ktorú lemujú plocha s porastom tvoreným jedincami vŕby bielej (*Salix alba*), vŕby rakytovej (*Salix caprea*) a starými až takmer odumretými slivkami (*Prunus sp.*). Na riešenej ploche pod porastom vŕb sa nachádzajú hromady stavebného odpadu, ktorý bol vyprodukovaný pri budovaní kanalizácie, betónové skruže a kopa jemného štrku. Plochou je vedený potok v betónových rúrach a sú tu vybudované tri šachty. Dve z nich sú prepojené trávnatou plochou v strede riešeného priestoru. Potok s trvalou prítomnosťou vody tečie cez súkromné pozemky a v riešenom priestore je zvedený pod cestu. Potok, ktorý sa objavuje pri výdatnejšej zrážkovej činnosti, tečie popri ceste do lesa a nachádza sa pri ňom trinásť torz jedincov vŕby bielej (*Salix alba*). Pri koryte potoka smerom k obecnému úradu poza výstavbu rodinných domov sa

nachádza skládka stavebného odpadu spolu s drevenou a plechovou búdou, obytným prívesom a do zeme sú vsadené pneumatiky.

6.3.2. Návrh

Návrh priestoru vychádza zo zámeru odsunúť sem konečnú zastávku autobusovej dopravy. Trasovanie komunikácií zostáva nezmenené, je vytvorený priestor pre otáčanie autobusu a povrch ciest bude asfaltový. Stavebný odpad z výstavby kanalizácie bude zlikvidovaný odvozom na skládku. Do koryta potoka sa v tomto priestore zasahovať nebude. Trávnatá plocha s dvoma šachtami bola mierne zväčšená, zmenený bol aj jej tvar a navrhnutá výsadba nízkych tavelníkov (*Spiraea albiflora*). Na južnej strane plochy pri vleku je navrhnutá vydláždená plocha s autobusovou zastávkou, vedľa ktorej sa nachádza malý kvetinový záhon tvorený cibulovinami, jarnými efemeroidmi, bylinkami a liečivými rastlinami podľa výberu občanov. Zo zadnej strany bude ohraničený nízkym dreveným plotom. Zastávka je riešená rovnakým spôsobom ako nadkrytá drevená zastávka so zabudovanou lavičkou v centre obce, akurát je zrkadlovo obrátená. Priestor zastávky je doplnený o smetný kôš a lavičku. Zastávka, smetný kôš a drevený plot budú zhotovené z poloopracovaného dubového dreva v bezfarebným náterom. Celá južná strana a časť západnej strany je obklopená pásom zelene tvorený jedincami druhov *Quercus petraea*, *Aesculus hippocastanum*, *Betula pendula*, *Acer campestre* a *Prunus avium*, ktorý nahrádza odstránený porast vŕby bielej (*Salix alba*) a vŕby rakytovej (*Salix caprea*). Pozadie zastávky vytvára porast druhov *Swida sanguinea* a *Viburnum lantana*.

ZÁVER

Hoci obec Podhorie patrí k menším obciam, súčasné problémy nášho vidieka sa jej nevyhýbajú. Pre svoju priaznivú polohu voči okresnému a krajskému mestu Žilina a bohaté prírodné danosti predstavuje atraktívnu lokalitu na bývanie, najmä pre mladé rodiny bývajúce na sídliskách v Žiline, a je predpoklad, že postupne dôjde k opätovnému rozvoju sídla. Prist'ahovanie obyvateľov z mesta so sebou okrem pozitívnych vplyvov, ako je nárast počtu obyvateľov, príliv investícií, inovatívnych myšlienok a chuti zveľaďovať prostredie, v ktorom žijú, prináša aj negatíva vo forme pomeš'ovania nielen prostredia sídla, ale i myslenia obyvateľov. S tým sú spojené zmeny vo využívaní súkromných pozemkov, nárokov na štandard bývania, zmena tvaroslovia domu a jeho umiestnenia na pozemku, zmena obrazu ulice a celkového obrazu vidieckeho sídla. Tieto javy je možné pozorovať najmä v častiach s rozrastajúcou sa výstavbou nových rodinných domov. Pre zachovanie identity sídla je potrebné tieto vplyvy obmedziť a pre jeho priaznivý vývoj so zachovaním kultúrneho dedičstva je výhodné vypracovať územný plán s regulatívmi týkajúcimi sa aj kompozície a zelene sídla a do tohto procesu zapojiť aj obyvateľov obce. Pre navrátenie života do ulíc, ako tomu bolo pred rozmachom motorizácie, je vhodné vytvárať priestory pre obyvateľov obce s vylúčením automobilovej dopravy, priestory, kde sa budú stretávať a zdieľať svoje životy. Za týmto účelom boli navrhnuté úpravy vybraných priestorov v sídle Podhorie. Tieto plochy v súčasnej dobe neposkytujú možnosti spoločenského života a keď, tak minimálne. Zámerom návrhu je čo možno najviac vyťažiť z momentálneho stavu priestorov a poskytnúť obyvateľom možnosť spolunažívania.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BAŠE, M. 2006a. Naše vesnice a úpravy jejich prostředí. In *Zahrada-Park-Krajina*, roč. 16, 2006, č. 5, s. 2-3. ISSN 1211-1678.
- BAŠE, M. 2006b. Sídla a stavby na venkově. Praha : České vysoké učení technické v Praze, 2006. 80 s. ISBN 80-01-03390-2.
- CUKOROVÁ, V. 1998. Identita obce. In *Pekná obec : malý grantový program na podporu vidieckych lúdov*. b.v., s. 21-23.
- ČITÁRY, I. 2000. Aktuálne problémy tvorby bývania na vidieku. In *Aktuálne problémy záhradnej a krajinnej tvorby*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2000, s. 136-138. ISBN 80-7137-749-X.
- Európske poľnohospodárstvo a spoločná poľnohospodárska politika (SSP) - často kladené otázky : Rozvoj vidieka. Aktualizované 20.6.2009 [online] [cit. 2010-02-18]. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/agriculture/faq/rurdev/index_sk.htm>.
- Evropská úmluva o krajine. [s.a.] [online] [cit. 2010-04-03]. Dostupné na: <<http://www.ochranaprirody.cz/index.php?cmd=page&id=3262>>.
- FERIANCOVÁ, E. 2005. Obnova zelene vidieckeho sídla. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2005. 102 s. ISBN 80-8069-512-1.
- FERIANCOVÁ, E. – SCHLAMPOVÁ, T. 1998. Dendrologická a krajinná štruktúra kontaktnej zóny sídla Očová. In *Acta facultatis acological V*. Zvolen: FEE-TU, 1998, s. 63-73
- FLÓRIŠ, R. 2000. Možnosti rozvoja vidieckeho sídla v Programe obnovy dediny. In *Aktuálne problémy záhradnej a krajinnej tvorby*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2000, s. 145-150. ISBN 80-7137-749-X.
- HEINISCHOVÁ, M. – MATUŠKOVIČOVÁ, A. 1999. Dedina v procese budúcej obnovy. In *Obnova vidieckej krajiny*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 1999, s. 14-19.
- História obce Podhorie. 2008 [online] [cit. 2010-02-02]. Dostupné na: <<http://www.obcepodhorie.sk/cl/10/historia-obce-podhorie.html>>.
- HRUBÍK, P. 1999. Význam zelene v poľnohospodárskej krajine. In *Obnova vidieckej krajiny*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 1999, s. 36-44.
- HRUBÍK, P. – MIKLÁŠOVÁ, K. – RAČEK, M. 2005. Ihličnaté a vždyzelené dreviny v sadovníckej tvorbe. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2005. 134 s. ISBN 80-8069-473-7.
- Chránená krajinná oblasť Strážovské vrchy. [s.a.] [online] [cit. 2010-02-13]. Dostupné na: <http://www.sopsr.sk/strazovskevrchy/maloplosky.html#sulovske_skaly>.
- KAŠPAROVÁ, L. – ROZEHNALOVÁ, E. 2003. Vesnice : Nové stavby pro venkov. 2003 [online] [cit. 2010-01-16]. Dostupné na: <<http://www.uur.cz/default.asp?ID=1643>>.
- KNOPP, A. 1994. Vesnice : Stavby a krajina mají svůj řád. Brno : Ústav územního rozvoje, 1994. 148 s.
- KOZOVÁ, M. 2001. Európsky dohovor o krajine. In *Životné prostredie* [online], 2001, č. 1 [cit. 2010-04-02]. Dostupné na: <<http://www.seps.sk/zp/casopisy/zp/2001/zp1/kozova.htm>>.
- KRŠÁKOVÁ, A. 1998. Program obnovy dediny na Slovensku. In *Životné prostredie* [online], 1998, č. 3 [cit. 2010-02-19]. Dostupné na: <<http://www.seps.sk/zp/casopisy/zp/1998/zp398/krsak.htm>> .
- KUCZMAN, G. 2008. Vegetačná štruktúra vidieckych sídiel, vývojové trendy. In SUPUKA, J. a i. *Vegetačné štruktúry v sídlach : Parky a záhrady*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2008, s. 369-373. ISBN 978-80-552-0067-5.
- LAUROVÁ, S. 2009. Vplyv tradície symbolizmu na formy zelene vidieckych sídiel. In *Dreviny vo verejnej zeleni*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2009, s. 47-49. ISBN 978-80-89408-02-3.
- LIPOVSKÁ, B. 2009. Dreviny vo verejných priestoroch vidieckych sídiel. In *Dreviny vo verejnej zeleni*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2009, s. 41-46. ISBN 978-80-89408-02-3.
- MAREČEK, J. 2006. Hodnoty vesnických návší. In *Zahrada-Park-Krajina*, roč. 16, 2006, č. 5, s. 4-9. ISSN 1211-1678.
- MASNÁ, E. 2010. Podhorie. Žilina : EDIS – vydavateľstvo Žilinskej univerzity, 2010. 147 s. ISBN 978-80-554-0270-3.
- MIŠÍKOVÁ, P. 2007. Rok 2006 štartom pre Európsky dohovor o krajine na Slovensku. In *Enviromagazín* [online], 2007, č. 1 [cit. 2010-04-02], p. 6-7. Dostupné na: <<http://www.enviromagazin.sk/enviro2007/enviro1/04.pdf>>.
- OTRUBA, I. 2002. Záhradní architektura, tvorba záhrad a parku. Brno: ERA, 2002. 357 s. ISBN 80-8651713-6.
- PAŠIAK, J. 1980. Človek a jeho sídla. Bratislava : Obzor, 1980. 280 s.
- Program obnovy dediny (POD). [s.a.] [online] [cit. 2010-02-15]. Dostupné na: <<http://www.sazp.sk/slovak/struktura/cuper/pod2004/zakl.htm>>.
- Program obnovy dediny už 9 rokov prispieva k rozvoju vidieka. 2006 [online] [cit. 2010-03-21]. Dostupné na: <<http://enviroportal.sk/clanok.php?cl=9984>>.
- Program rozvoja vidieka 2007-2013 : vlastný dokument. 2008 [online] [cit. 2010-02-18]. Dostupné na: <<http://www.apa.sk/index.php?navID=132>>.

- RÓZOVÁ, Z. 2002. Tvorba zelene v sídlach vidieckeho typu. In *Sídlo-Park-Krajina I*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2002, s. 129-134. ISBN 80-8069-170-3.
- RÓZOVÁ, Z. – KUCZMAN, G. 2008. Záhrady obytných domov. In SUPUKA, J. a i. *Vegetačné štruktúry v sídlach : Parky a záhrady*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2008, s. 374-383. ISBN 978-80-552-0067-5.
- SLEPIČKA, A. 1981. Venkov a/nebo město : Lidé / Sídla / Krajina. Praha : Svoboda, 1981. 367 s.
- SUPUKA, J. a i. 2004. Krajinárska tvorba. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2004. 256 s. ISBN 80-8069-334-X.
- ŠARAFÍN, M. 2006. Architektúra vidieka : obnova dediny. Topoľčany : Tristanpress, 2006. 140 s. ISBN 80-89173-15-2.
- ŠARAFÍN, M. – ŠARAFÍN, M. 1999. Svojráznosť dediny a prejav ľudskosti. In *Životné prostredie* [online], 1999, č. 2 [cit. 2010-02-20]. Dostupné na: <<http://www.seps.sk/zp/casopisy/zp/1999/zp2/sarafin.htm>>.
- ŠTĚPÁNKOVÁ, R. 1999. Negatíva a pozitíva súčasnej dediny. In *Obnova vidieckej krajiny*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 1999, s. 7-13.
- ŠTĚPÁNKOVÁ, R. 2008. Verejné priestory vidieckych sídiel – námestia, námestíčka, centrá a ulice. In SUPUKA, J. a i. *Vegetačné štruktúry v sídlach : Parky a záhrady*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2008, s. 383-403. ISBN 978-80-552-0067-5.
- ŠTĚPÁNKOVÁ, R. – HEINISCHOVÁ, M. 2009. Urbanizmus a územné plánovanie. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita, 2009. 176 s. ISBN 978-80-552-0307-2.
- WEBER, M. 2006. Udržení a obnova kulturní krajiny – věc veřejná. In *Zahrada-Park-Krajina*, roč. 16, 2006, č. 5, s. 10-12. ISSN 1211-1678.
- ZJAVKOVÁ, H. 2002. Lietavská dolina končí pod Súľovskými skalami. Lietava, 2002. 170 s.

PRÍLOHY

ZOZNAM PRÍLOH:

PRÍLOHA A: FOTODOKUMENTÁCIA ÚZEMIA

PRÍLOHA B: INVENTARIZAČNÁ TABUĽKA

PRÍLOHA C: ZOZNAM VÝKRESOV